

Slovak international scientific journal

№46, 2020

Slovak international scientific journal

VOL.2

The journal has a certificate of registration at the International Centre in Paris – ISSN 5782-5319.

The frequency of publication – 12 times per year.

Reception of articles in the journal – on the daily basis.

The output of journal is monthly scheduled.

Languages: all articles are published in the language of writing by the author.

The format of the journal is A4, coated paper, matte laminated cover.

Articles published in the journal have the status of international publication.

The Editorial Board of the journal:

Editor in chief – Boleslav Motko, Comenius University in Bratislava, Faculty of Management

The secretary of the journal – Milica Kovacova, The Pan-European University, Faculty of Informatics

- Lucia Janicka – Slovak University of Technology in Bratislava
- Stanislav Čerňák – The Plant Production Research Center Piešťany
- Miroslav Výtisk – Slovak University of Agriculture Nitra
- Dušan Igaz – Slovak University of Agriculture
- Terézia Mészárossová – Matej Bel University
- Peter Masaryk – University of Rzeszów
- Filip Kocisov – Institute of Political Science
- Andrej Bujalski – Technical University of Košice
- Jaroslav Kovac – University of SS. Cyril and Methodius in Trnava
- Paweł Miklo – Technical University Bratislava
- Jozef Molnár – The Slovak University of Technology in Bratislava
- Tomajko Milaslavski – Slovak University of Agriculture
- Natália Jurková – Univerzita Komenského v Bratislave
- Jan Adamczyk – Institute of state and law AS CR
- Boris Belier – Univerzita Komenského v Bratislave
- Stefan Fišan – Comenius University
- Terézia Majercakova – Central European University

1000 copies

Slovak international scientific journal

Partizanska, 1248/2

Bratislava, Slovakia 811 03

email: info@sis-journal.com

site: <http://sis-journal.com>

CONTENT

ECONOMY

Chorny O.

DEMAND FOR THE INTERDISCIPLINARY COURSES
THAT CONTAIN ECONOMIC KNOWLEDGE: CASE OF
UKRAINE 3

Pravdiuk M.

PROBLEMS OF LEGAL REGULATION OF VIRTUAL
ASSETS IN UKRAINE 8

Prylutskyi A.

PROBLEMS AND PROSPECTS OF SECURITIES MARKET
DEVELOPMENT IN UKRAINE 14

Stepanenko S., Shpetnyi D.

DIRECTIONS OF THE BANK EQUITY MANAGEMENT..21

Tomashuk I.

FEATURES OF FORMATION AND USE OF INNOVATIVE
POTENTIAL OF RURAL TERRITORIES OF UKRAINE 27

Tomchuk O., Tomchuk V.

FINANCIAL STABILITY ANALYSIS IN MODERN
CONDITIONS AS A MECHANISM OF EFFECTIVE
FUNCTIONING OF THE ENTERPRISE 42

Ustik T.

STRATEGIC MANAGEMENT OF MARKETING AND
SALES ACTIVITIES OF AGRICULTURAL ENTERPRISES..52

Chechet A., Maliarenko Y.

PROJECT APPROACH OF INNOVATIVE DEVELOPMENT
MANAGEMENT OF THE TOURIST INDUSTRY USING
BUSES WITH ALTERNATIVE SOURCES OF ENERGY 55

Mirzayeva A.

MEDICAL FORMALITIES IN TOURISM 59

STATE AND LAW

Budarna V.

COMERCIAL POSITIONS ON IMPROVEMENT OF
LEGISLATION IN THE FIELD OF INVESTMENT SUPPORT
OF UKRAINE'S ECONOMY 63

Dorofyeyev O., Aranchii A., Stetsenko M., Kuzmenko A., Kraievskyi H.

FORMATION OF A MODERN LEADER MODEL IN
PUBLIC ADMINISTRATION 67

Zadykhailo D., Rudyk A.

COMPARATIVE ANALYSIS OF LEGAL SUPPORT OF THE
FUNCTIONING OF THE GREEN ECONOMY IN FOREIGN
COUNTRIES 71

Torbas O.

CONDUCTING INVESTIGATIVE ACTIONS BY
OPERATIONAL UNITS IN THE CRIMINAL PROCESS OF
UKRAINE 75

ECONOMY

DEMAND FOR THE INTERDISCIPLINARY COURSES THAT CONTAIN ECONOMIC KNOWLEDGE: CASE OF UKRAINE

Chornyi O.

PhD in Philosophy of Education

Vinnitsia Finance and Economics University

Associate Professor of the Management and Administration Department

Vinnitsia, Ukraine

Abstract

This article contains the results of a study conducted in the form of a survey among schoolchildren and students regarding their interest in studying such contemporary interdisciplinary educational courses as globalization, sustainable development, innovations and futures studies. Economic problems are recognized as equivalent element of such courses along with other disciplinary perspectives. As the content of these courses is characterized by deep integration and pluralism and their application helps to solve many problems of the real world, their implementation should have systematic and rational character. This study is one of the main stages in the widespread implementation of the courses in the Ukrainian education system. Hence, the particular research may be the prerequisite for broad discussion among all key stakeholders.

Keywords: educational demand, interdisciplinarity, interdisciplinary courses, school, university.

Introduction. Apparently we need to start with the fact that all the courses we study within this paper have an economic part. Whether it is sustainable development or futures studies, there are numerous economic aspects everywhere that are closely intertwined with terminology, theories and methods from other academic disciplines. Study of the interdisciplinary courses mentioned here can bring numerous economic benefits to both individual student and society as a whole: lower losses, higher incomes, new markets, increased competitiveness, demand formation, fair distribution of economic benefits and so on. However, within the framework of this particular study, we are interested in the demand for the four academic subjects and scientific fields among the younger generation of Ukrainians. The very research was conducted among pupils and students from schools and universities of the Vinnitsia city.

Literature review. Contemporary interdisciplinary courses, such as theory of globalization [2; 9] theory of innovations [3; 4] or futures studies [7] compose a global trend as a highly productive phenomenon. Their creation and effective use are associated with such parts of scientific methodology as the theory of interdisciplinarity [11] or the theory of interdisciplinary studies [10]. In addition, the teaching of these courses may address some barriers. Therefore, we advise all stakeholders to explore topics such as interdisciplinarity in education [12] interdisciplinarity in teacher education [1] and interdisciplinary education [8]. Regarding this work, identification of the demand for the interdisciplinary courses will allow to consider the required level of supply, or steps to its creation.

Research methodology. This study was conducted in the form of a survey among pupils of Ukrainian schools (Vinnitsia city). In the course of preparation for the survey, a detailed questionnaire structure was developed in the form of 20 closed tests with 4 possible answer options. Questionnaires among pupils and

students were conducted in the form of paper questionnaires distribution. It took 10 to 15 minutes to complete a single questionnaire. The pupils and students were asked to choose only one answer that was "the most correct" or acceptable for them. This particular paper contains the analysis of the answers for the last (20th) question from the questionnaire.

The research was conducted at 8 Vinnitsia schools, where 888 students from 8th, 9th, 10th and 11th grades were interviewed. The universities' survey was conducted at 4 universities in Vinnitsia: Donetsk National University named after Vasyl Stus (moved to Vinnitsia in 2014) (DonNU), Vinnitsia National Medical University (VNMU), Vinnitsia National Technical University (VNTU) and Vinnitsia State Pedagogical University (VSPU). Overall, the research was conducted among the following 30 non-economic specialties: computer science, computer systems applied mathematics, cybersecurity, jurisprudence, international relations, history and archeology, information and library affairs, medicine, dentistry, medical business, pharmacy, philology, language and literature (secondary education), geography, chemistry, labor education, primary education, professional education, journalism, fine arts, physical education and sports, mathematics (secondary education), system analysis and history (secondary education), automation and computer integrated technologies, computer engineering, cybersecurity and information, software engineering, information systems and technologies, ecology. 667 first year undergraduates and 134 first year graduates were interviewed.

Results. In order to make the results more convenient, we have created two tables. As the number of respondents differs significantly by the levels of education, we will analyze the percentage of interest by levels and disciplines (Table 2) shown in Figure 1. However, those researchers who want to delve into the digits and number of votes will be able to satisfy their curiosity by the data from Table 1.

Table 1.

Demand for the Interdisciplinary Courses on Different Levels of Education

Grades, Institutions and Indicators	Globalization	Sustainable Development	Innovations	Futures Studies	"I want to learn them all"	"I am not interested"	Total
8th grade	31	21	13	54	80	26	225
9th grade	33	10	25	56	89	25	238
10th grade	27	15	14	31	69	20	176
11th grade	34	22	21	48	86	38	249
Total (school)	125	68	73	189	324	109	888
VNTU	6	12	26	39	31	45	159
VSPU	6	14	31	58	29	31	169
VNMU	4	15	21	34	19	42	135
DonNU	17	17	49	48	33	40	204
Total (bachelors)	33	58	127	179	112	158	667
VSPU	1	4	11	7	6	2	31
VNMU	3	8	23	11	15	14	74
DonNU	0	1	6	6	12	4	29
Total (masters)	4	13	40	24	33	20	134
Total (all levels)	162	139	240	392	469	287	1689

Source: created by the author.

The first thing to look at is the difference between the distribution of answers at school, undergraduate, graduate levels and the general trend itself. Hence, the percentage of respondents who do not want to study interdisciplinary courses at all is one of the most important indicators as it is opposite to the general demand. It is significant that this rate is the lowest in school and almost twice lower than the average for undergraduate students (although some universities are

quite loyal to the interdisciplinarity). It is also evident that at graduate level, loyalty to the interdisciplinary courses is somewhat equalized. This phenomenon can be explained by the fact that in the 1st year of the undergraduate program, students are more focused on professional specialization, and therefore they can give preference to industry-specific knowledge as a basis for future earnings and work essence.

Table 2.

Demand for the Interdisciplinary Courses on Different Levels of Education (percent)

Grades, Institutions and Indicators	Globalization	Sustainable Development	Innovations	Futures Studies	"I want to learn them all"	"I am not interested"	Total
8th grade	13,78	9,33	5,78	24,00	35,56	11,56	100
9th grade	13,87	4,20	10,50	23,53	37,39	10,50	100
10th grade	15,34	8,52	7,95	17,61	39,20	11,36	100
11th grade	13,65	8,84	8,43	19,28	34,54	15,26	100
Total (school)	14,08	7,66	8,22	21,28	36,49	12,27	100
VNTU	3,77	7,55	16,35	24,53	19,50	28,30	100
VSPU	3,55	8,28	18,34	34,32	17,16	18,34	100
VNMU	2,96	11,11	15,56	25,19	14,07	31,11	100
DonNU	8,33	8,33	24,02	23,53	16,18	19,61	100
Total (bachelors)	4,95	8,70	19,04	26,84	16,79	23,69	100
VSPU	3,23	12,90	35,48	22,58	19,35	6,45	100
VNMU	4,05	10,81	31,08	14,86	20,27	18,92	100
DonNU	0,00	3,45	20,69	20,69	41,38	13,79	100
Total (masters)	2,99	9,70	29,85	17,91	24,63	14,93	100
Total (all levels)	9,59	8,23	14,21	23,21	27,77	16,99	100

Source: created by the author.

The analysis of direct demand for interdisciplinary courses ("I want to study all courses") is complementary to the previous indicator. Interest in interdisciplinary courses is the highest at school and the lowest at the bachelor level, with an average value at the master level. This trend is indicative in the sense that already at the secondary school level (grades 8-9) students want

to study complex interdisciplinary courses that are innovative and progressive. At the level of the 1st bachelor year this interest decreases significantly. That specific phenomenon may be of interest to all of those participants involved in the development and implementation of interdisciplinary training courses, as well as managers in the field of education.

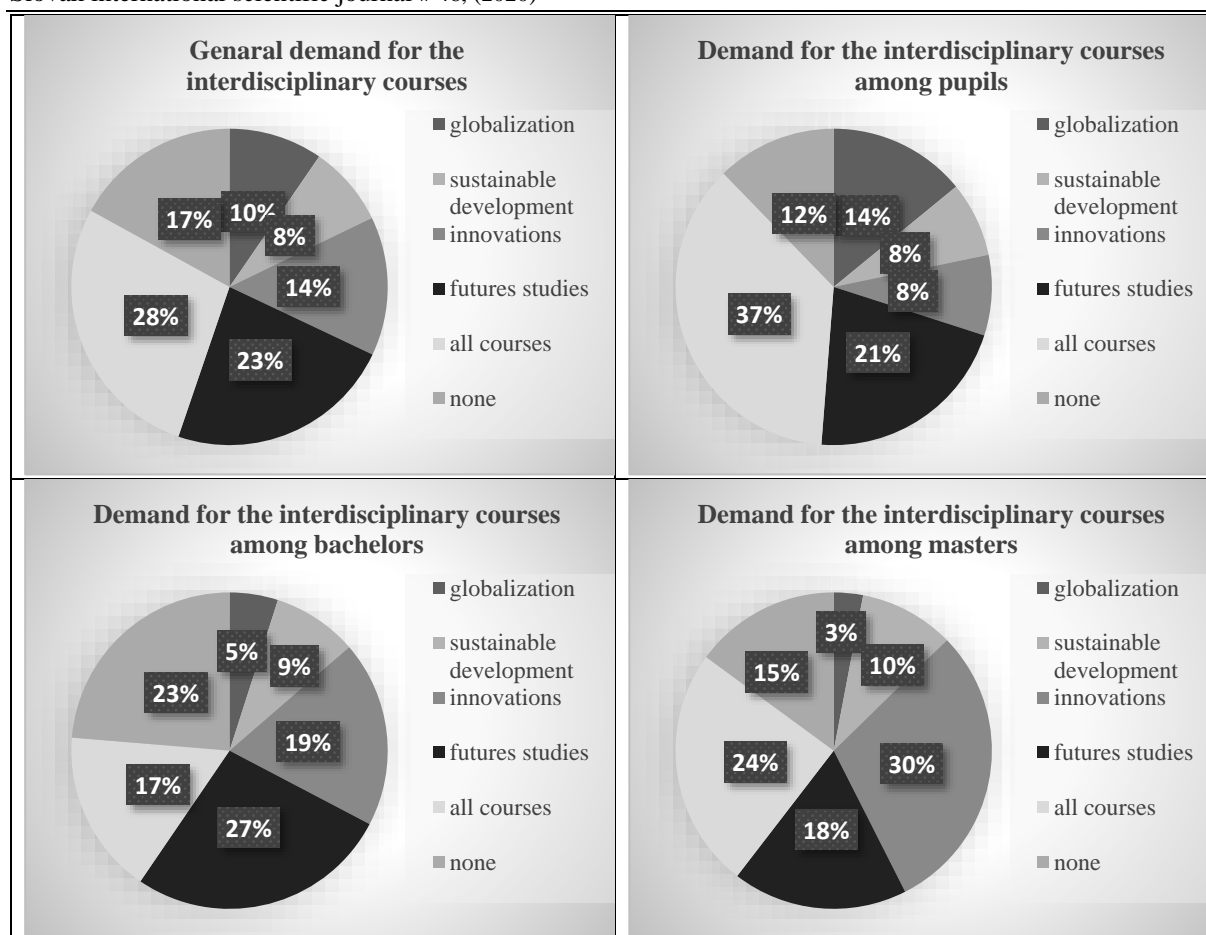

Figure 1. Visualization of the Demand for the Interdisciplinary Courses on Different Levels of Education
Source: created by the author.

If we negotiate about specific courses, then an upward trend in demand for courses can be observed. At the school level, this trend (from lower to higher demand) looks like this: sustainable development, innovations, globalization, futures studies. At the undergraduate level: globalization, sustainable development, innovations, futures studies. At the graduate level: globalization, sustainable development, futures studies, innovations. Thus, demand for the courses manifests itself in different ways. Even within individual classes and universities, significant differences in demand can be found.

Discussion of the results. The analysis of the demand for the above-mentioned interdisciplinary courses is relevant because for more than 2 decades the problems related to sustainable development, globalization, innovation and futures studies have been widely discussed at all existing levels. One of the most representative examples is the UN program on the implementation of sustainable development goals [13]. Such a global comprehensive program is about raising awareness of major global issues and improving lives through systematic and consistent steps to address the fundamental challenges of humanity. This situation is quite favorable, as it significantly strengthens the efforts of all those who are trying to introduce interdisciplinary issues into the Ukrainian education system. That is why, from a personal level to the level of global organizations, the interdisciplinary issues we have considered only increase their presence.

Since contemporary life on the planet is quite complex and diverse, it is not surprising that the situation with the introduction of interdisciplinary educational courses is different in different countries. Generally, the situation can be classified according to the level of countries development (developed, developing and underdeveloped countries). In the first group, increased attention are given to the interdisciplinary educational courses. In addition, these issues are quite effectively replicated and popularized in the media, politics, economics and many other areas of life. Within the second group, such interdisciplinary issues are used with varying degrees of success. There are different groups of people who are positive about such innovations and those who simply ignore them. The general perception of such discourses is not entirely positive, while the intensive introduction of the latter is replaced by procrastination and traditional view of the world. In the third group, the situation seems to be the most difficult, as education systems in underdeveloped countries are still in their infancy. That is why the main attention is taken away by various disciplinary problems and normalization of the activity related to institutes establishing, school and university education. Therefore, interdisciplinary discourses will be able to establish themselves reliably only when the basis for their productive functioning (disciplinarity) is formed.

The essence of the such interdisciplinary courses implementation is contained not only in the implementation itself, but (perhaps even to a greater extent) in the development of national interdisciplinary traditions in

many countries. A superficial understanding of the interdisciplinary courses themselves is thus not the greatest advantage. On the contrary, a deep understanding of the most interdisciplinary issues contained in them concerns the assimilation and use of the contemporary theory of interdisciplinarity. The latter has been used productively in developed countries for almost half a century. Accordingly, the study of interdisciplinary courses without the theory of interdisciplinarity is similar to the example that the gardener pays attention only to the fruits of trees, not paying attention to their roots and the soil in which the trees grow. This metaphor is a simplification, however, if the theory of interdisciplinarity is not given due attention within national scientific communities, the potential of interdisciplinary educational courses will not be fully used. Let's consider a few examples.

If interdisciplinary educational courses are introduced at the school level without spreading the theory of interdisciplinarity, many problems can arise. For example, school students are provided with knowledge only within the course itself. If a school teacher is not familiar with the theory of interdisciplinarity, the teaching of such courses will be of low quality. Moreover, if the theory of interdisciplinarity is not developed within the national scientific community, then a school teacher has nowhere to get the relevant information. Such a vicious circle affects not only long-term educational expectations, but also current research. Therefore, today's complicated real-world problems that require complex and accurate interdisciplinary tools are, at worst, ignored by scientists and, at best, solved with less efficiency.

Ukrainian scientists and educators play the main role in the dissemination of interdisciplinary educational courses. The national academic community has significant human and intellectual resources, so the development of a global interdisciplinary discourse should not be a big problem. However, there may be other concomitant factors that may hinder the study and implementation of interdisciplinary knowledge and practices. For example, in the developed countries, economics is one of the least affected by the theory of interdisciplinarity. This is partly due to the spread of the "economic imperialism" concept in the second half of the 20th century. The latter concerned the authoritarian influence of economics on other academic disciplines. Even today, the term "interdisciplinary economics" is rare in the United States, while academic economists are creating new concepts within economics itself. For example, the concept of "complexity economics" in its own way explains various interdisciplinary aspects of economic activity [6]. Of course, such concepts are fruitful, but they relate to some "superiority" of academic economists, compared to other scientists [5]. Finally, it should be noted that knowledge of the theory of interdisciplinarity can improve the understanding of even such a "purely economic" theory as "complexity economics".

If we do not take into account the "specific attitude" to the theory of interdisciplinarity of academic economists from the developed countries, it should be noted that in most scientific fields it is used to a large extent. Therefore, in the case of interdisciplinary educational courses that contain economic knowledge, the main focus should not shift towards the superiority of

the specific academic disciplines involved in interdisciplinary synthesis. Such a shift in focus may be detrimental to the overall effectiveness of the integration. For example, sustainable development concerns three main areas: economy, society and the environment. If the focus is shifted to one of these areas, overall pluralism may be harmed. In fact, the principle of pluralism is one of the theory of interdisciplinarity foundations. Therefore, as long as "authoritarian economists" argue for the supremacy of their own usefulness and competence, the overall effect of implementing and using interdisciplinary courses will be less than expected.

An example of the attitude to the theory of interdisciplinarity among academic economists from developed countries is not isolated. Within the Ukrainian academic community, as well as in other countries, authoritarianism and supremacy are present within many academic disciplines. Known examples include, but are not limited to, physics, aerospace, computer science, military science, politics, law, and even pedagogy. The advantage of the theory of interdisciplinarity is that while some academic disciplines prefer their own disciplinary isolation and artificially created superiority, the theory of interdisciplinarity allows to create a holistic and comprehensive vision of the whole science system and the relevant real phenomena.

Within the limits of this article, the above stated allows to make a "permissible exaggeration": the paradigm shift in the relationships between academic disciplines is similar to the scientific revolution, which applies to the entire system of scientific knowledge. In the past centuries, such a vision was available only to the geniuses of world scientific thought, including economics. This is the very essence of this "revolution": tools and perceptions that were previously available only to a small circle of people can become available to a wide range of participants involved in scientific and educational activities. The spread of the theory of interdisciplinarity, to a large extent, applies to pluralism and democratization in education and science. The opponents' counterargument may be that knowledge of the theory of interdisciplinarity alone may not be enough. The argument is quite fair, but even disciplinary boundaries, disciplinarity, and disciplining are concepts that have evolved within the theory of interdisciplinarity. This may seem paradoxical, but interdisciplinary scholars strongly encourage the independence of academic disciplines and believe that the basis for thorough interdisciplinarity is the thorough disciplinarity.

Of course, we do not claim that the study and implementation of the global discourse of interdisciplinarity will be rapid and productive in Ukraine. We understand that such integration will encounter numerous bureaucratic obstacles, existing "academic feudalism" and "supremacy of titular scholars". The situation is not simple, however, since interdisciplinarity is a contemporary and productive theory, it will find ways to develop itself in Ukraine. Generally, the purpose of this article is not to describe the problematic issues related to the implementation of the theory of interdisciplinarity in detail. Let's pay attention to the advantages provided by it.

Proponents of the interdisciplinarity encourage pluralism, openness, creativity and inclusiveness in academia. In fact, without these components, the creation of the theory of sustainable development, the theory of globalization, the theory of innovations and the theory

of futures studies would be impossible. This is because in each of these theories mentioned components constitute the basis of their functioning. Every scientist knows that these components can be raised to the level of general scientific principles and used in both disciplinary and interdisciplinary fields. In particular, it concerns the increase of convergence in the scientific sphere, and more broadly – in the life of countries and entire regions.

The study and use of such theories as sustainable development, globalization and innovation have proven their practical effectiveness in Ukraine. They are well known to Ukrainian scientists. Dozens of dissertation studies have already been written on these topics. However, this is not the main thing in this study. The main thing is that these theories were created by the scientific communities of developed countries as interdisciplinary spheres of knowledge (and not just discourses) based on the theory of interdisciplinarity. Thus, the understanding of the very essence of these theories is inseparable from the awareness of the very "tool" by which they were created – the theory of interdisciplinarity.

Returning to our study within the Ukrainian education system (Vinnytsia city), we can see that loyalty to the interdisciplinary educational courses is the highest at the level of the school last grades and the lowest at the first year of undergraduate programs. Therefore, the obvious conclusion is that the interdisciplinary courses need to be taught at the level of school. At the university level, many opportunities may already be lost. However, these issues need to be explored within university science to be able to provide informational support to school teachers and help students to learn. Hereby, we have investigated that the effectiveness of studying interdisciplinary educational courses is inextricably linked to the development of the global discourse of interdisciplinarity by the national academic community.

An alternative to the development of the national tradition of interdisciplinary research is the rigidity, stubbornness and pseudo-professionalism of the national academic community. On the one hand, the proven effectiveness and widespread use of interdisciplinarity in developed countries puts pressure on national academia. On the other hand, the authoritarianism of the scientific community in third world countries can easily override current interdisciplinary trends, or there is simply a lack of readiness for such changes. It is clear that developing countries are between these two poles of attraction. The diversity of scientific traditions in each country will relate to positive or negative reaction in this area.

Conclusions. There is a significant demand for interdisciplinary educational courses in schools and universities of Vinnytsia city, which are an interdisciplinary integration of knowledge and practices from different fields of science. Surprisingly, the most

important thing in this situation is not the rapid introduction of courses on globalization, sustainable development, innovations or futures studies. The main thing is to study and implement the basis of these educational courses – the theory of interdisciplinarity. In countries like Ukraine, the theory of interdisciplinarity is underdeveloped (given the history of its development and the current state in countries such as the United States). Ignoring the experience of the latter in this area can manifest itself in developmental delays, lost opportunities or even a distorted understanding of global interdisciplinary discourses.

References

1. Arneback E. & Bläsjö M. (2017). Doing interdisciplinarity in teacher education. Resources for learning through writing in two educational programmes. *Education Inquiry*, 8(4), 299-317.
2. Barrow C. W. & Keck M. (2017). Globalization theory and state theory: the false antinomy. *Studies in Political Economy*, 98(2), 177-196.
3. Dearing J. & Cox J. (2018). Diffusion Of Innovations Theory, Principles, And Practice. *Health Affairs*, No. 37(2), P. 183-190.
4. Dearing J. W. (2009). Applying Diffusion of Innovation Theory to Intervention Development. *Research on Social Work Practice*, 19(5), 503-518.
5. Fourcade M., Ollion E. & Algan Y. (2015). The Superiority of Economists. *Journal of Economic Perspectives*, 29(1), 89-114.
6. Hidalgo C. A. & Hausmann R. (2009). The Building Block of Economic Complexity. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 106(26), 10570-10575.
7. Kuosa T. (2011). Evolution of futures studies. *Futures*, 43(3), 327-336.
8. Klaassen R. G. (2018). Interdisciplinary education: a case study. *European Journal of Engineering Education*, 43(6), 842-859.
9. Meyer J. W. (2007). Globalization: Theory and Trends. *International Journal of Comparative Sociology*, 48(4), 261-273.
10. Newell W. H. (2001). A Theory of Interdisciplinary Studies. *Issues in Integrative Studies*, 19, 1-25.
11. Newell W. H. (2013). The State of the Field: Interdisciplinary Theory. *Issues in Interdisciplinary Studies*, 31, 22-43.
12. Santos C. M., Franco R. A., Leon D., Fernando D., Ovigli B. & Colombo P. (2017). Interdisciplinarity in Education: Overcoming Fragmentation in the Teaching-Learning Process. *International Education Studies*, 10(71), 71-77.
13. Take Action for the Sustainable Development Goals (2020). UN Sustainable Development Goals. Available at: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>

PROBLEMS OF LEGAL REGULATION OF VIRTUAL ASSETS IN UKRAINE

*Pravdiuk M.**PhD in Economics,**Associate professor of Accounting and Taxation Department in Economics
Vinnytsia National Agrarian University***Abstract**

The article considers urgent issues of legal regulation of virtual assets in Ukraine. Specifics of using legal terminology related to the circulation of virtual assets are clarified. The main trends in the introduction of legal regulation of cryptocurrencies and other types of virtual assets are considered. The Draft Law of Ukraine "On Virtual Assets" aimed to regulate legal relations caused by the circulation of virtual assets in Ukraine is analyzed.

Keywords: Virtual assets, cryptocurrency, bitcoin, token, blockchain, legal regulation.

Virtual assets are a phenomenon that has become a part of modern economy and an important element of global assets turnover due digital technologies. Markets are formed around virtual assets, transactions and financial investments are made using them. At the beginning of 2020, there have been more than 5,100 types of virtual assets in the world with a total market capitalization exceeding \$ 250 billion. Market capitalization of the most famous cryptocurrency bitcoin that dominates the cryptocurrency market exceeds 63% and amounts to \$ 159 billion as of early 2020 [1, p.13].

The market of virtual assets is quite developed in Ukraine. Our country is one of the three world leaders by the use of cryptocurrencies and it is in top five leaders by non-cash payments. The Ukrainian community of blockchain developers is one of the largest in the world [13]. Virtual assets have become convenient for the use in Ukraine, as our citizens have certain restrictions in more traditional areas, e.g. lack of stock market, limited access to the global capital market, etc. In addition, Ukraine has legal restrictions on international transfers. In recent years, the market of virtual assets has been growing, but most of them are concentrated in the gray area, which creates potential risks for the state as well as business and users. At the same time, virtual assets have many potential benefits. They could make payments easier, faster and cheaper, offer alternative methods for those who do not have access to regular financial products. However, without proper regulation, virtual assets risk to become a tool for illegal financial transactions by criminals and terrorists. In addition, the need for the legal status of virtual assets is caused by the potential threat of illegal income growth as well as the possibility of money laundering or tax evasion.

On the other hand, the uncertainty of the legal status of virtual assets with cryptocurrencies and token assets as their integral part hinders the development of the virtual assets market in Ukraine. As a result, the owners of virtual assets and businesses providing services in this area face a number of challenges. One of the problems is the lack of opportunities to apply mechanisms to protect property rights. In addition, the uncertainty of the legal status of virtual assets hinders the entry into the Ukrainian market of international companies operating in this area, as the risks of these activities are more important to them than possible profits. As a result, the state and local budgets will not receive significant amounts of taxes from transactions with virtual assets. Considering rapid development of the virtual assets market in Ukraine, the need for its legislative regulation is obvious.

It should be noted that the issues of determining the content and legal essence of virtual assets in legal science are almost unstudied. Analysis of modern scientific publications and research of virtual assets reveals that the number of complex works on the analysis of the essence of virtual assets as an element of legal relations is insufficient both in Ukraine and in the world. Some issues of the introduction and development of cryptocurrency have been examined by domestic and foreign scientists and experts including S. Blemus, T. Dmytrenko, L. Douglas, D. Guegan, I. Huseva M. Kucheriavenko, A. Kud, V. Kostyuchenko, D. Nickolay, E. Smychok, A. Sneyrs, K. Pauwers, T. Petrova, R. Price, L. Friedkin and others. Considering the novelty of the phenomenon of virtual assets and the uncertainty of their legal status in domestic science, the study of the problems of legal regulation of virtual assets is actual and necessary.

Modern digital technologies force us to re-evaluate the concept of tangible assets ranking them the same as intangible, i.e. virtual (digital) assets that exist exclusively in the electronic form. Virtual assets are limitless: they exist in the global and interconnected computer systems [7].

A legal doctrine has got no single approach to the content of the concept of "virtual asset". A number of foreign and Ukrainian researchers identify the concepts of "virtual asset" and "virtual currency". However, according to Kud O.O., Kucheriavenko M.P., Smychok E.M., virtual assets are information resources derived from the right to value and circulating in a distributed register in the form of a unique identifier that allows us to talk about a new object of civil law, namely the right to use information derived from the right to value [12, p. 175, 194]. Researchers do not equate the concepts of "virtual asset" and "virtual currency", emphasizing that virtual currency is a digital expression of value that can be used in the digital form and which functionally seeks to act as a means of exchange, unit of accounting and storage of value [12, p. 107]. Therefore, "virtual asset" is a broader concept.

Today, among the regulators of the world's leading countries, including the European Union, there is no single approach to determining the legal status of virtual assets and regulating transactions with them, in particular, cryptocurrencies, the number of which is growing, such as bitcoin, bitcoin cash, ethereum, litecoin and others. Their growing popularity in the world is caused by the lack of a single concept. It varies from identification with the concepts of "goods", "means of payment", "unit of account" to the concepts of "intangible digital asset", "investment asset", "financial asset", "a particular type of securities", etc. They are also

called “virtual asset”, “virtual currency”, “digital currency”. However, today it is clear that these terms cannot be considered absolute synonyms for cryptocurrencies, as they are broader by the scope (cryptocurrencies are a type of decentralized virtual currency, according to FATF Virtual Currencies Report, 2014). It is also wrong to apply a legal regime of currency to cryptocurrencies solely because of the common name, which causes a number of legal conflicts [16].

It should be noted that most financial regulators around the world, including the European Central Bank, are cautious about legislative initiatives and, in parallel with their own research, they closely monitor further development of new technologies and phenomena to develop the most effective approach to virtual asset management. Today, the term “virtual assets” is used to denote a wide range of assets. In addition, different regulators use different terminology.

For example, in its recommendations of 2019, the Financial Action Task Force (FATF), an intergovernmental body that develops global standards in the field of preventing money laundering and terrorism financing, defines virtual assets as digital representation of value, including virtual currency that can be exchanged digitally or transferred, and which can be used for the payment or investment purposes [4].

The European Central Bank (ECB) defines this term very narrowly as “any asset registered in a digital form which is not and does not constitute a financial claim or financial liability of any individual or legal entity and which does not constitute propriety rights to the business entity” [3].

The International Organization of Securities Commissions (IOSCO), a financial organization that brings together national securities regulators, defines a “virtual asset” as “a type of private asset that relies primarily on cryptography and DLT or similar technology as a part of its perceived or intrinsic value, and may represent an asset such as currency, commodity or security or be derived from a commodity or security” [5].

The Financial Stability Board (FSB), an international organization that coordinates the work of international and national financial authorities at the international level, provides a similar definition and defines the term as “a type of private asset that relies primarily on cryptography and distributed registry or similar technologies as a part of their perceived or inherent value” [2].

As defined by FSB and ESMA, virtual assets as “a kind of private assets that depend primarily on their type”. For example, cryptocurrencies such as bitcoin and litecoin are virtual assets that are designed to act as currency, i.e. to function as a medium of exchange, a store of value and a unit of account. They are intended to be an alternative to legal tender. For example, tokens are virtual assets that offer their owners certain economic and/or management rights and/or utilities/consumption, digital conceptions of interests or rights (access) to certain assets, products or services. In the legal literature and official documentation, cryptocurrencies are also referred to as “payment tokens”, “exchange tokens” or “currency tokens” [2].

Such uncertainty leads to legal conflicts that are both objective and subjective. Objective reasons include the inconsistency of the development of relations that related to virtual assets, imperfect determination of the status of subjects of these relations, etc. Subjective

reasons include the specificity of the legal regulation of these relations, imperfection of the legislation, imperfection of terminology, etc. The situation is complicated by the fact that the rate of using virtual assets is growing rapidly, and therefore it requires the fastest possible legal regulation.

In many European countries (Spain, Portugal, Switzerland, etc.) there are legal bitcoin ATMs, i.e. ATMs where you can exchange bitcoins for fiat money. In the Netherlands, the legal status of cryptocurrencies as electronic money is regulated. In Germany, in 2013, the Federal Office of Financial Control identified cryptocurrencies as “private funds” that could be used as payment and to replace traditional currency in civil law contracts. Thus, the Ministry of Finance has decided to recognize the cryptocurrency bitcoin as the official means of payment. At the same time, for commercial purposes, activities with this cryptocurrency require a special permit (license), such organizations become under the control of the Federal Financial Supervisory Authority [14]. In the UK, the term “cryptocurrency” is defined in the Money Laundering, Terrorist Financing and Money Transfer Regulations 2017 (MLR) as a cryptographically secured digital representation of value or contractual rights that uses Distributed Ledger Technology (DLT) book and can be transmitted, stored or traded electronically” [6].

According to analysts, the most favorable laws for the circulation of cryptocurrencies have been adopted in Switzerland. The Swiss cryptocurrency exchange ECUREX GmbH is currently the world’s first cryptocurrency exchange platform for fiat money, which fully complies with the regulatory requirements of the Swiss Banking Act. In addition, cryptocurrency transactions in this country were exempt from value added tax – in response to the request of Swiss bitcoin companies to the Swiss Federal Tax Administration, transactions with cryptocurrencies have been recognized in this country as a means of payment rather than transactions providing services or goods. The use of cryptocurrencies in Croatia is legal, but they are not recognized as electronic money and are not equated with legal tender, i.e. cryptocurrencies can be accepted by sellers as a method of payment, but sellers are not obliged to accept them [14].

As we can see, in different EU countries the approach to the legal status of virtual assets differs significantly. Thus, some countries have recognized the feasibility of their use and are working to form a legal framework that would consolidate the legal status of virtual assets (as electronic money, as exchange, as a specific currency etc.), while other countries prohibit their use. However, despite the ban on virtual assets in some countries, their circulation in cyberspace continues to grow. The legal ban on the use of cryptocurrency does not affect the processes of its application. This means that the state does not participate in the processes of using such currency.

It should also be noted that in the international practice there is currently no single approach to determining the content of the mentioned tools and mechanisms for their regulation. Today, the main focus in the legal regulation of virtual assets is made on the prevention of the use of virtual assets to legalize (launder) proceeds from crime, financing of terrorism and proliferation of weapons of mass reduction, fraud with virtual

assets; taxation of profits from this activity; regulation of the activities of virtual service providers.

Since virtual assets include intangible assets that have economic value, that are useful or can be used only in cyberspace, the following types of assets can be distinguished in their structure:

1. Virtual currencies (cryptocurrencies). In 2012 the European Central Bank published a report "Virtual Currency Schemes". It emphasizes that in some cases, virtual communities create and distribute their own digital currency for the exchange of goods (services) and units of account. The report defines Virtual Currency as a type of non-government digital money that is typically created and controlled by developers and accepted by members of a particular virtual community. However, in 2015 the European Central Bank's report defined virtual currency more broadly as a digital expression of the value that is not issued by the central bank or financial institution authorized to issue electronic money. The complexity of the legal status of cryptocurrency as a widely used virtual asset in Ukraine is that cryptocurrency is not electronic money, it is not a payment system or a foreign currency.

2. Virtual goods are intangible objects purchased by the users of social networks and online games. Virtual goods can be used only in specific virtual environment, and therefore they have no material value and are not provided with real assets. These include gaming assets, i.e. the assets of virtual game players, namely weapons, equipment, artifacts, game money and other "property" including "appearance" and additional capabilities of the avatar (character) of the player in a multiplayer online game. Such goods include virtual assets in social networks. They also include the user accounts as well as stickers and pictures bought by them as gifts. Such assets are non-convertible, since they are used in limited network domains.

3. Virtual tokens that are entries in the distributed registry.

4. Domain names as identifiers of legal entities or individuals in the Internet [15, p. 200-202].

Foreign researchers A. Sneyrs, K. Pauwers, S. Blemus, D. Guegan identify the following features of virtual assets: they are written on a certain form of digital distributed book protected by cryptography; they are not issued and not guaranteed by the Central Bank or government agency; they can be used as a medium of exchange and/or for investment purposes and/or for access to goods or services [8].

Domestic legislators have made some attempts to define the concept of "virtual asset" and its types, including cryptocurrencies, tokens, etc. Thus, the Draft Concept of the State Policy in the Field of Virtual Assets (which never came into force) proposed the following definitions: "virtual currency is a digital representation of value that is not issued or guaranteed by the Central Bank or government agency, not necessarily related to legislatively approved currency and has no legal status of currency or money, but is accepted by individuals or legal entities as a medium of exchange, which can be transferred, stored and traded electronically", while "virtual assets are any entries in a distributed register records in the form of data, the use of which is expected to lead to economic benefits in the future" [11].

Cryptocurrency as one of virtual assets, but not the only one, is a complex system of information technology procedures that is based on a decentralized mechanism of emission and circulation. The legislation of Ukraine does not define the status of cryptocurrency, at the same time the production and circulation of cryptocurrency in the country is not prohibited.

Recently, the situation with the legal definition of the category of "virtual assets" has changed dramatically, as the concept of virtual assets has been defined by law.

Despite the emergence of the legally defined term "virtual asset", the legal status of such assets and their types still remains improperly regulated by law [10].

According to the Law of Ukraine "On Prevention and Counteraction to Legalization (Laundering) of Proceeds from Crime, Financing of Terrorism and Proliferation of Weapons of Mass Destruction", virtual asset are the digital expression of value that can be traded in digital format or transferred and can be used for payment or investment purposes [10].

The law also stipulates that virtual assets have become the object of financial monitoring, the threshold of financial transactions in the form of virtual assets has risen to UAH 400,000. In particular, control should be exercised over any individual or legal entity (cryptocurrencies, cryptocurrencies, etc.) that provides services to another individual or legal entity on the exchange, transfer, storage and/or administration of virtual assets or instruments that allow to control virtual assets as well as participate in the provision of financial services related to the issuer's offer and/or sale of virtual assets. Such service providers are classified by law as specially designated subjects of financial monitoring and, therefore, they acquire certain responsibilities, and there are high fines if they are unfulfilled [10].

Hence, this law considers virtual assets only from one point of view and within a specific purpose formulated in its preamble and title. According to this definition, there are three criteria for the objects to be considered virtual assets: the value, transferability and payment or investment purpose [20]. Critics have fairly pointed out that a new sphere of legal relations requires a separate special legislative act based on which the amendments to the laws can be made. Otherwise, legal ambiguity and uncertainty in the interpretation of the same concepts in different areas is possible.

Currently, the issue of legal regulation of virtual assets in Ukraine is to be regulated by the Draft Law "On Virtual Assets" No 923-IX of September 29, 2020, which was included in the agenda of the fourth session of the Verkhovna Rada of Ukraine of the ninth convocation. The Draft Law defines the concept and legal status of virtual assets as well as issues of property rights and transactions with such assets in Ukraine [18].

This long-awaited law provides for a comprehensive regulation of relations arising from the creation, release into circulation and circulation of virtual assets, in particular, the conclusion and execution of transactions with them.

The purpose of the Draft Law is also to ensure a comprehensive legislative regulation of the principles of functioning of the market of virtual assets, in particular, to ensure a unified approach to organizing trade of virtual assets.

The legislator defined the concept of virtual assets as a set of data in the electronic form that has value and

exists in the system of circulation of virtual assets. Virtual assets can be both an independent object of civil turnover and certify property or non-property rights, in particular, the right of claim to other objects of civil rights. However, this definition contradicts the definition used in paragraph 13 of Part 1 of Article 1 of the Law of Ukraine "On Prevention and Counteraction to Legalization (Laundering) of Proceeds from Crime, Financing of Terrorism and Proliferation of Weapons of Mass Destruction", according to which virtual assets are treated as a digital expression of value that can be traded in digital format or transferred and which can be used for payment or investment purposes" [10]. Experts draw legislator's attention to the fact that the definition provided by FATF does not deny the civil law circulation of virtual assets, but they are not considered to be a specific type of property [19].

The Draft Law defines the legal status of virtual assets as intangible assets. Virtual assets can be unsecured or secured. Unsecured virtual assets do not certify any property or non-property rights, including claims to other objects of civil rights. Secured virtual assets certify property or non-property rights, in particular the rights of claim to other objects of civil rights. At the same time, it is determined that virtual assets are not a means of payment in Ukraine.

Article 5 regulates the procedure for the creation of virtual assets, introduction of virtual assets into civil circulation and withdrawal of virtual assets from civil circulation.

Ownership of virtual assets is acquired through the creation of virtual assets, conclusion and execution of a transaction related to virtual assets, the law or a court decision, and it is certified by the possession of the virtual asset key.

The conditions of acquisition, transfer and scope of rights to virtual assets can be expressed in the form of algorithms and functions of the system of circulation of virtual assets, within which it has been created. The content of the ownership of virtual assets includes the right to own a virtual asset key and virtual asset itself, the right to use virtual assets and the right to dispose virtual assets on one's own mind if it does not break the law, in particular by transferring ownership of virtual assets. Possession, use and disposal of virtual assets are recorded in the system of circulation of virtual assets (Article 6).

The Draft Law also defines the legal status of participants of the market of virtual assets. Article 9 presents the rights and obligations of participants of the market of virtual assets. Thus, the participants of the market of virtual assets have the right to independently choose a counterparty among the participants of the market of virtual assets; independently choose the prices of virtual assets at which transactions with them are carried out; receive necessary information from service providers related to the circulation of virtual assets; open and use accounts in banking and other financial institutions to carry out transactions with virtual assets; protect their rights to virtual assets legally or in some other way, etc.

Participants of the market of virtual assets are obliged to carry out transactions with virtual assets in good faith and at their own risk; before conducting transactions with virtual assets they should get acquainted with the peculiarities of the functioning of the systems of circulation of virtual assets, in which it is

planned to conduct transactions with virtual assets; strictly adhere to the requirements of the legislation of Ukraine, current international treaties of Ukraine, other regulations governing the circulation of virtual assets; providers of services related to the circulation of virtual assets, at the request of other participants in the market of virtual assets are required to provide necessary, accessible and verified information about themselves, the rules of their work, a full list of conditions, as well as available participants in the market of virtual assets [18].

The Draft Law specifies the types of services related to the operation of virtual assets. They include, in particular, services on the storage or administration of virtual assets or virtual asset keys; virtual asset exchange services; virtual asset transfer services; financial services related to the public offering and/or sale of virtual assets.

Circulation of virtual assets is regulated by the state. The general principles of state regulation of the circulation of virtual assets are as follows: expediency; efficiency; balance; predictability; transparency and consideration of public opinion.

The central executive body that formulates and implements state policy in the field of virtual assets is the Ministry of Digital Transformation of Ukraine, which forms and ensures the implementation of state policy on the development and functioning of the market of virtual assets, promoting adaptation of Ukrainian legislation on virtual assets to the international standards [18].

The Draft Law proposes to regulate the activities of suppliers related to the circulation of virtual assets through mandatory state registration (Article 16). The state registration procedure provides for the applicant (a person who plans to operate as a service provider related to the circulation of virtual assets) to receive a registration decision from the Central Executive Body, which formulates and implements state policy in the field of virtual assets. The Draft Law defines the criteria to be met by the applicant for state registration, the mechanism of the state registration procedure, the grounds for refusal of state registration or cancellation of state registration of service providers related to the circulation of virtual assets.

It also provides for the creation and operation of a state register of providers of services related to the circulation of virtual assets, i.e. an electronic database that contains information needed to perform regulatory and supervisory functions by the Central Executive Body, which formulates and implements state policy in the circulation of virtual assets.

Control over the implementation of legislation in the field of circulation of virtual assets is carried out by the Central Executive Body, which formulates and implements state policy in the field of circulation of virtual assets within its powers and in the manner prescribed by the Constitution and laws of Ukraine. Thus, this body has the right to apply financial sanctions to the individuals that are guilty of violating the law in the field of circulation of virtual assets, e.g. for activities that can be characterized as those providing services related to the circulation of virtual assets without state registration – a fine in the amount of two-five thousand non-taxable minimum incomes; those providing knowingly false or incorrect information by the service pro-

viders when submitting reports of related to the circulation of virtual assets - a fine of one thousand to two thousand non-taxable minimum incomes; for the failure of service providers to submit or submit in full the reports information and/or to submit false/incorrect information to the Central Executive Body, which forms and implements state policy in the field of circulation of virtual assets – a fine of up to one thousand tax-free minimum incomes, etc. [18].

Article 21 clarifies general principles of international cooperation in the field of circulation of virtual assets, including the following: “1. International cooperation in the field of circulation of virtual assets is carried out in accordance with this Law, current international treaties of Ukraine, other regulations. 2. If an international agreement, the binding nature of which has been approved by the Verkhovna Rada of Ukraine, establishes rules other than those provided for by this Law, the rules of the international agreement are to be applied. 3. The central executive body, which forms and implements the state policy in the field of circulation of virtual assets within its competence, takes into account international experience in the field of the market of virtual assets, recommendations of international or intergovernmental organizations, and ensures implementation of relevant international standards, in particular, financial measures to prevent money laundering and terrorist financing (FATF)” [18].

Thus, the main objectives of this document are to regulate legal relations arising due to the circulation of virtual assets in Ukraine, to determine the rights and obligations of participants in the market of virtual assets and the principles of state policy on the circulation of virtual assets.

The law will apply to legal relationships that arise when providing services related to the circulation of virtual assets. The law will establish the legal status and requirements for providers of services related to virtual assets through the procedures of state registration of such activities as storage and/or administration of virtual assets or tools that enable to control virtual assets; exchange virtual assets; transfer virtual assets; provide intermediary services related to the sale or offer of sale of virtual assets.

It should be noted that a number of scholars and experts insist that the Draft Law has some shortcomings, primarily due to the fact that virtual assets are a new tool in both economics and law, and depend on the development of new technologies. Some issues are of special concern, in particular legal and financial-and-economic consequences of the widespread use of virtual assets in Ukraine including the risks to Ukraine's financial system and compliance with the requirements to counter the use of virtual assets in order to legalize criminal proceeds and finance terrorism.

In our opinion, a significant disadvantage is that the project does not specify the types of virtual assets. “It is proposed to divide all virtual assets only into secured and unsecured ones. It can be assumed that in this way the creators of the project wanted to get rid of potential contradictions with future internationally recognized concepts. However, they have gone too far trying to simplify. After all, there are no definitions of the subjects of the market of virtual assets, and the concept of emission is not disclosed” [9]. The project does not define such concepts as “cryptocurrency”, “blockchain”,

“mining”, “cryptocurrency exchange”, “token asset”, etc.

Experts also point to inconsistencies in Part 3 of Article 4 of the Draft Project regarding the provision of virtual assets. Such provision is “determined by the transaction under which this virtual asset is created, and the right to claim the relevant object of civil rights is transferred to the purchaser of the virtual asset”. However, a transaction that ensures the discharge of the obligation and a transaction fulfilled are generally considered to be different transactions. In addition, it remains unclear whether all legally defined types of securing the discharge of obligation can act as collateral for virtual assets.

We consider that in the Draft Law insufficient attention is paid to the protection of rights of the owners of virtual assets, which may adversely affect the use of virtual assets, in particular, liability of the provider of services on the storage of virtual assets for the damage to the property owner. In addition, no mechanism has been developed to counter possible financial speculation using virtual assets.

According to experts, the Draft Law was developed without participation of the crypto community that is active in Ukraine, which directly has practical knowledge of blockchain architecture and cryptocurrency technology. Effective practice of Western countries is their active participation in the development of draft laws of business representatives and public organizations of the industry. In the last five years, Ukraine has formed a strong community of professionals and businesses operating in the field of cryptocurrencies, including mining, cryptocurrency exchanges, startups, venture funds, IT companies that develop software based on blockchain technology, which have already received global recognition, as well as the corporate sector that invests in research and development of technologies, including the audit companies of the Big Four and the Ukrainian offices of such IT giants as Microsoft, IBM and others. It is the lack of experts involved in this area that has led to the gaps and confusion in the formulation of terms and categories in draft laws [17].

Considering the process of adaptation of Ukrainian legislation with the European legislation and harmonization with it, it is important for Ukraine to take into account the experience and legislation of the EU when forming state policy in this area. To develop an effective system of state regulation of virtual assets and their legal support, the legislator has to take into account professional international and domestic research and development in the field of digital technologies. In addition, Ukraine needs to coordinate its actions concerning implementation of the legal regulation of virtual assets with relevant international institutions, primarily in order to improve the system for prevention of money laundering and terrorist financing in cyberspace and to comply with cybersecurity standards. It is also important to adhere to the general view on the qualification of virtual assets as financial instruments and to harmonize the legislation of Ukraine in the field of virtual currencies with the EU legislation.

At the present stage it is important for Ukraine to adopt the basic law that will regulate the market of virtual assets. After all, this will increase the state budget revenues, increase foreign currency flows to Ukraine, ensure consumer protection in the field of virtual assets

and virtual currencies, stimulate the development of the digital economy, e-commerce, and innovation activity.

References

1. Houben R., Snyers A. Crypto-assets. Key developments, regulatory concerns and responses. Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies Directorate-General for Internal Policies. Authors: PE 648.779 - April 2020. 77 p. P.13 URL: [https://www.europarl.europa.eu/Reg-DATA/etudes/STUD/2020/648779/IPOL_STU\(2020\)648779_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/Reg-DATA/etudes/STUD/2020/648779/IPOL_STU(2020)648779_EN.pdf)
2. Crypto-assets. Work underway, regulatory approaches and potential gaps. 31 May 2019. URL: <https://www.fsb.org/wp-content/uploads/P310519.pdf>
3. ECB Crypto-Assets task force, "Crypto-Assets: Implications for financial stability, monetary policy, and payments and market infrastructures", ECB Occasional Paper No. 223, May 2019, 7. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecb.op223~3ce14e986c.en.pdf>
4. International standards on combating money laundering and the financing of terrorism & proliferation. The FATF Recommendations Updated June 2019. URL: <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF%20Recommendations%202012.pdf>
5. Final Report on the Issues, Risks and Regulatory Considerations Relating to Crypto-Asset Trading Platforms. IOSCO. February 2020. URL: <https://www.iosco.org/library/pubdocs/pdf/IOSCOPD649.pdf>
6. Douglas L. The Virtual Currency Regulation Review. United Kingdom. September 2020. URL: <http://surl.li/gtzv>
7. Sackheim M., Howell N. The Virtual Currency Regulation Review. September 2020. URL: <http://surl.li/gtzu>
8. Sneyers A., Pauwers K. De ITO: a new kid on the block in het kapitaalmarktenrecht. *TBH* 2019/2, (174) 179-181. Blemus S., Guegan D. Initial CryptoAsset Offerings (ICOs), Tokenization and Corporate Governance. January 2019, 7. URL: <https://ssrn.com/abstract=3350771>
9. Holovko S. Yak virtualni aktyvy mozhat materializuvats u tsyvilnomu obihu [How virtual assets can materialize in civil circulation]. *Zakon i biznes* [Law and business]. Issue No28 (1482) URL: https://zib.com.ua/ua/143449-yak_virtualni_aktiv_i_mozhat_materializuvats_u_cyvilnomu_obi.html
10. Zakon Ukrainy "Pro zapobihannia ta protydiu lehalizatsii (vidmyvanniu) dokhodiv, oderzhanykh zlo-chynnym shliakhom, finansuvanniu teroryzmu ta finansuvanniu rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyschennia" No 361-IX vid 06.12.2019 roku [Law of Ukraine "On Prevention and Counteraction to Legalization (Laundering) of Proceeds from Crime, Financing of Terrorism and Proliferation of Weapons of Mass Destruction" No 361-IX of December 6, 2019]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20>
11. Kontseptsiiia derzhavnoi polityky u sferi virtualnykh aktyviv [Concept of state policy in the field of virtual assets]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/NT4372>
12. Kud O.O., Kucheriavenko M.P., Smychok E.M. Tsyfrovi aktyvy ta yikh pravove rehuliuвання u sviti rozvytku tekhnolohii blokchein : monohrafiia [Digital assets and their legal regulation in the world of blockchain technology development: monograph]. Kharkiv: Pravo, 2019. 216 p., P. 175, 194.
13. Mintsyfry: Ukraina №1 u sviti z vykorystannia kryptoaliut [Ministry Figures: Ukraine No1 in the world on the use of cryptocurrency]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mincifri-ukrayina-1-u-sviti-z-vikoristannia-kriptovalyut>
14. Nahorniak I.O. Pravove rehuliuвання kryptovaliuty u krainakh [Legal regulation of cryptocurrency in EU countries]. URL: <http://surl.li/gtzt>
15. Ovcharenko A.S. Pravove rehuliuвання virtualnykh aktyviv ta kryptovaliut v Ukraini: suchasnyi stan i perspektyvy [Legal regulation of virtual assets and cryptocurrencies in Ukraine: current status and prospects]. *Yurydychnyi elektronnyi naukovyi zhurnal* [Legal electronic scientific journal]. 2020. No 4. P. 200-202. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2020/49.pdf P.201-202.
16. Poiasniuvalna zapyska do proiektu Zakonu Ukrainy "Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy shchodo opodatkuвання operatsii z virtualnykh aktyvamy v Ukraini" [Explanatory note to the Draft Law of Ukraine "On Amendments to the Tax Code of Ukraine on Taxation of Transactions with Virtual Assets in Ukraine"]. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GH70B1AA.html
17. Pravove rehuliuвання kryptovaliuty v krainakh ES [Legal regulation of cryptocurrency in EU countries]. URL: <http://surl.li/gtzt>
18. Proiekt Zakonu pro virtualni aktyvy №923-IX vid 29.09.2020 [Draft Law on Virtual Assets No 923-IX of September 29, 2020]. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/web-proc4_1?pf3511=69110
19. Proiekt Zakonu Ukrainy «Pro virtualni aktyvy». Vysnovok holovnoho naukovo-ekspertnoho upravlinnia vid 14.07.2020 [Draft Law of Ukraine "On Virtual Assets". Conclusion of the main scientific and expert department of July 14, 2020]. URL: <http://surl.li/gtzt>
20. Rekhlytsky M. Virtualni aktyvy: shcho tse take i navishcho nam yikh zakonodavche rehuliuвання? [Virtual assets: what is it and why do we need their legal regulation?] *Yurydychna hazeta* [Legal newspaper]. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/informatsiye-pravo-telekomunikatsiyi/virtualni-aktivishcho-ce-take-i-navishcho-nam-yih-zakonodavche-regulyuvannya.html>
21. Shchodo vidnesennia operatsii z "virtualnoiu valiutoiu/kryptovaliutoiu "Bitcoin" do operatsii z torhivli inozemnoiu valiutoiu": Lyst Natsionalnoho Banku Ukrainy №29-208/72889. [Concerning the assignment of transactions with "virtual currency / cryptocurrency "Bitcoin" to transactions on foreign currency trading": Letter of the National Bank of Ukraine No29-208/72889]. *Biznes-Bukhhalteriiia-Pravo. Podatky. Konsultatsii* [Business Accounting-Law. Taxes. Consultations], 2014.
22. Roziasnennia DFS shchodo valiuty / kryptovaliuty [Clarification of the SFS on currency / cryptocurrency]. 2017. URL: <http://sfs.gov.ua/priymalna-yagromadyan/dostup-do-publichnoi-inform/zviti/309785.html>

PROBLEMS AND PROSPECTS OF SECURITIES MARKET DEVELOPMENT IN UKRAINE

Prylutskyi A.

Ph. D. in Economics,

Associate Professor of the Department of finance, banking and insurance,

Vinnitsa National Agrarian University, city of Vinnitsa

Ukraine, Vinnitsa

Abstract

In 2019, the National Commission on Securities and Stock Market (hereinafter referred to as the Commission) carried out state regulatory activities in accordance with the requirements of the Law of Ukraine "On Principles of State Regulatory Policy in the Sphere of Economic Activity".

During 2019, the state regulatory activities of the Commission were aimed at preparing, adopting and monitoring the effectiveness of regulatory acts.

In implementing the state regulatory policy, the Commission adheres to the principles of transparency and consideration of public opinion, openness to individuals, legal entities and their associations, and the sequence of regulatory activities.

Improving state regulation in the field of stock market, implementation of a unified state policy on issues and circulation of securities and derivatives, protection of the rights of investors and other participants in the securities market through the development and adoption of regulatory acts, analysis of their regulatory impact, monitoring the effectiveness of regulatory acts and ensuring the openness of these procedures - provide increased efficiency of regulation and quality of regulatory acts.

In 2019, the Commission developed 13 regulatory acts (Information on regulations of the National Commission on Securities and Stock Market, developed in 2019).

These regulatory acts are currently in the relevant stages of the development procedure in accordance with the requirements of the Law of Ukraine "On Principles of State Regulatory Policy in the Sphere of Economic Activity", namely: registered with the Ministry of Justice of Ukraine - 10; of the Regulatory Service of Ukraine - 2 - sent to the State Regulatory Service of Ukraine - 1.

Keywords. Stock market, securities, stocks, bonds, investors, investment attraction.

Introduction. The National Commission on Securities and Stock Market carries out state regulatory activities in accordance with the requirements of the Law of Ukraine "On Principles of State Regulatory Policy in the Sphere of Economic Activity". The purpose of the regulatory activity of the National Commission is to improve and enhance the efficiency of state regulation in the stock market, promote the implementation of a unified state policy on the issue and circulation of securities, protect the rights of investors and other stock market participants. The main activities of the NSSMC in the field of regulation are:

- development of draft regulatory acts on the securities market;
- adoption of regulatory acts;
- making changes and additions to regulatory acts;
- analysis of the regulatory impact of regulatory acts;
- monitoring the effectiveness of adopted regulatory acts.

In implementing state regulatory policy, the Commission adheres to the principles of consistency, transparency, openness and consideration of public opinion.

In 2019, the National Commission on Securities and Stock Market (hereinafter referred to as the Commission) carried out state regulatory activities in accordance with the requirements of the Law of Ukraine "On Principles of State Regulatory Policy in the Sphere of Economic Activity".

During 2019, the state regulatory activities of the Commission were aimed at preparing, adopting and monitoring the effectiveness of regulatory acts.

In implementing the state regulatory policy, the Commission adheres to the principles of transparency

and consideration of public opinion, openness to individuals, legal entities and their associations, and the sequence of regulatory activities.

Improving state regulation in the field of stock market, implementation of a unified state policy on issues and circulation of securities and derivatives, protection of the rights of investors and other participants in the securities market through the development and adoption of regulatory acts, analysis of their regulatory impact, monitoring the effectiveness of regulatory acts and ensuring the openness of these procedures - provide increased efficiency of regulation and quality of regulatory acts.

In order to ensure the implementation of the Laws of Ukraine "On Amendments to Certain Laws of Ukraine on Promoting Foreign Investment" dated 15.05.2018 № 2418 -VIII, "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on the Use of Seals by Legal Entities and Individual Entrepreneurs" from March 23, 2017 № 1982 - VIII, "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning Simplification of Doing Business and Attracting Investments by Issuers of Securities" of November 16, 2017 № 2210-VIII, "On Amendments to the Law of Ukraine "On Accounting and Financial Reporting in Ukraine" on Improving Certain Provisions" dated October 5, 2017 № 2164 - VIII, "On Auditing Financial Statements and Auditing Activities" dated December 21, 2017 № 2258-VIII, and bringing the Commission's regulations in line with them, which regulate the activities of stock market participants, the Commission carried out work on the development of regulations of the Commission, as well as relevant changes to the regulations of the Commission.

Main part. In 2019, the Commission developed 13 regulatory acts (Information on regulatory legal acts

of the National Commission on Securities and Stock Market, developed in 2019 - Annex 1).

These regulatory acts are currently in the relevant stages of the development procedure in accordance with the requirements of the Law of Ukraine "On Principles of State Regulatory Policy in the Sphere of Economic Activity", namely:

- registered with the Ministry of Justice of Ukraine - 10;
- measures are taken to send to the State Regulatory Service of Ukraine - 2;
- sent to the State Regulatory Service of Ukraine - 1.

In order to ensure the implementation of the Laws of Ukraine "On Amendments to Certain Laws of Ukraine on Promoting Foreign Investment" dated 15.05.2018 № 2418 -VIII, "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on the Use of Seals by Legal Entities and Individual Entrepreneurs" from March 23, 2017 № 1982 – VIII, "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning Simplification of Doing Business and Attracting Investments by Issuers of Securities" of November 16, 2017 № 2210-VIII, "On Amendments to the Law of Ukraine "On Accounting and Financial Reporting in Ukraine "on Improving Certain Provisions" dated October 5, 2017 № 2164 – VIII, "On Auditing Financial Statements and Auditing Activities" dated December 21, 2017 № 2258-VIII, and bringing the Commission's regulations in line with them, which regulate the activities of stock market participants, the Commission carried out work on the development of regulations of the Commission, as well as relevant changes to the regulations of the Commission.

The Commission also continued to work on improving the regulations of the Commission governing the activities of stock market participants, in order to implement the powers granted by the Laws of Ukraine "On State Regulation of the Securities Market in Ukraine", "On Joint Investment Institutions", "On Prevention and Counteraction legalization (laundering) of

proceeds from crime, terrorist financing and financing the proliferation of weapons of mass destruction "and other laws of Ukraine. [3]

In addition, the Commission carried out the tasks provided for in paragraphs 1547, 1565, 1664 of the Action Plan for the implementation of the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand, approved by the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 25.10.2017 № 1106, in particular, the tasks to bring the procedure for acquiring significant participation in professional stock market participants in line with European Union law.

In order to bring the regulations of the Commission in accordance with the Law of Ukraine "On Auditing Financial Statements and Auditing" dated 21.12.2017 № 2258-VIII, the Commission adopted the following decisions of the Commission:

- decision of the Commission of March 12, 2019 № 150 "On amendments to the Regulations on the procedure for cancellation of registration of the issue (issues) of investment certificates of the investment fund (investment company)";

- Decision of the Commission dated 18.04.2019 № 221 "On Amendments to the Regulations on the Procedure for Valuation of Net Assets of Investment Funds and Mutual Funds of Investment Companies".

The total volume of issues of securities registered by the National Commission on Securities and Stock Market in January-December 2019 amounted to UAH 112.68 billion, which is UAH 52.3 billion more than in the corresponding period of 2018 (60.34 billion).[2]

During January-December 2019, the Commission registered 78 issues of shares worth UAH 63.5 billion. (Table 1). Compared to the same period in 2018, the volume of registered issues of shares increased by UAH 41.3 billion.

Table 1.

Volume and number of issues of shares registered by the Commission during 2018-2019

Period	Volume of share issue, UAH million			Number of issues, pcs.		
	2018	2019	Deviation	2018	2019	Deviation
January	290,75	471,30	+180,55	11	7	-4
February	211,64	210,00	-1,64	6	3	-3
March	20,00	21,85	+1,85	1	2	+1
April	107,64	54,29	-53,35	4	2	-2
May	3 163,19	1 003,52	-2159,67	8	6	-2
June	8 521,26	1 315,56	-7205,7	18	12	-6
July	1 076,92	1 899,83	+822,91	14	9	-5
August	120,92	37 791,63	+37670,71	5	8	+3
September	360,13	1 290,60	+930,47	3	7	+4
October	3 143,94	18 437,95	+15294,01	6	11	+5
November	476,28	200,31	-275,28	6	6	-
December	4 771,30	842,54	-3928,766	11	5	-6
Total	22 263,97	63 539,38	+41275,41	93	78	-15

Source: calculated for [2]

Among the significant issues of shares, which significantly affected the overall structure of registered issues of shares in December 2019, were registered: the issue of PJSC "L-Capital" in the amount of UAH 394.3 million.

During January-December 2019, the Commission registered 88 issues of corporate bonds worth UAH

11.2 billion. (Table 2). Compared to the same period in 2018, the volume of registered issues of corporate bonds decreased by UAH 4.2 billion.

In order to bring the Regulations on the functioning of stock exchanges, approved by the Commission on 22.11.2012 № 1688 in accordance with the Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts

of Ukraine on Simplification of Doing Business and Attracting Investments by Issuers of Securities" of 16.11.2017 № 2210 - VIII in the part of stay of securities of issuers that made a public offer in the stock exchange register of the stock exchange, the Commission adopted the decision of the Commission dated 14.05.2019 № 250 "On Amendments to the Regulations on the Functioning of Stock Exchanges".[4]

In order to bring the regulations of the Commission in line with the Laws of Ukraine "On Printed Mass Media (Press) in Ukraine", "On Reforming State and Municipal Printed Mass Media", the Law of Ukraine "On Amendments to the Law of Ukraine" On Accounting Accounting and Financial Reporting in Ukraine "on Improving Certain Provisions", "On Auditing Financial Statements and Auditing Activities", "On Electronic Trust Services", "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning the Use of Seals by Legal Entities and Individual Entrepreneurs" The Commission adopted the following Commission decisions:

- decision of the Commission dated 03.10.2019 № 581 "On approval of amendments to certain regulations of the National Commission on Securities and Stock Market";

- Decision of the Commission dated 31.10.2019 № 637 "On amendments to certain regulations of the National Commission on Securities and Stock Market (regarding the registration procedures of mutual investment institutions)".

In order to bring the Procedure for control over compliance by professional participants of the stock market (securities market) with the requirements of legislation in the field of prevention and counteraction to legalization (laundering) of proceeds from crime, terrorist financing and financing of proliferation, approved by the Commission decision of 17.07.2015 № 1038, in accordance with the legislation on the implementation of the subjects of state financial monitoring supervision in the field of prevention and counteraction to legalization (laundering) of proceeds from crime, terrorist financing and financing of proliferation of weapons of mass destruction, taking into account the risk-oriented approach. 29.08.2019 № 470 "On Amendments to the Procedure for Monitoring Compliance by

Professional Participants of the Stock Market (Securities Market) with the Requirements of Legislation in the Sphere of Prevention and Counteraction to Legalization (Laundering) of Proceeds from Crime, Terrorist Financing and Financing the proliferation of weapons of mass destruction. "

Pursuant to the Law of Ukraine "On Basic Principles of State Supervision (Control) in the Sphere of Economic Activity" and the Law of Ukraine "On Licensing of Economic Activities", the Commission's decision of August 29, 2019 № 469 "On Approval of the Unified Form of the Act planned (unscheduled) measure of state supervision (control) on compliance by the business entity with the requirements of licensing conditions in the field of professional activity in the stock market (securities market)".[11]

In order to bring the Regulations on the organization of banks and their separate units in carrying out their professional activities in the stock market, approved by the Commission on 16.12.2014 № 1708, in accordance with the Law of Ukraine "On Prevention and Counteraction to Legalization (Laundering) of Proceeds from Crime", financing of terrorism and financing of proliferation of weapons of mass destruction "in part of the exclusion of the requirement of mandatory identification of the client in case of financial transaction by persons who were previously identified or verified, as well as non-identification and verification of the client in case of transactions between banks, registered in Ukraine, the Commission's decision of November 5, 2019 № 671 "On Amendments to the Regulations on the Organization of Banks and Their Separate Subdivisions in Carrying Out Their Professional Activities in the Stock Market" was approved. Also, the Commission's decision includes proposals of the Ministry of Finance of Ukraine, the National Bank of Ukraine and the Independent Association of Banks of Ukraine to provide banks with the opportunity to combine the work of specialists of relevant structural units of the bank (its separate divisions), which carry out certain activities in the stock market. structural subdivisions of the bank (its separate subdivisions), which carry out other activities, which will allow banks to reduce staff and reduce labor costs of bank employees.

Table 2.

The volume and number of issues of corporate bonds, registered by the Commission during January-December 2019.

Period	Volume of corporate bonds issue, UAH million				Number of issues, pcs.
	Enterprises (except for banks and insurance companies)	Banks	Insurance companies	Total volume of registered issues	
January	517090400	0,00	0,00	517 090 400,00	3
February	1194584 080	0,00	0,00	1 194 584 080,00	12
March	0,00	0,00	0,00	0,00	0
April	50 000 000,00	200,00	0,00	250 000 000,00	3
May	798 837 250,00	0,00	0,00	798 837 250,00	9
June	75 000 000,00	0,00	0,00	75 000 000,00	2
July	3 500 000 000,00	0,00	0,00	3 500 000 000,00	1
August	1 018 624 464,00	0,00	0,00	1 018 624 464,00	7
September	334 124 600,00	0,00	0,00	334 124 600,00	11
October	1 215 486 020,00	0,00	0,00	1 215 486 020,00	16
November	1 052 340 590,00	0,00	0,00	1 052 340 590,00	22
December	1 250 000 000,00	0,00	0,00	1 250 000 000,00	2
Total	11 006 087 404,00	200,00	0,00	11 206 087 404,00	88

Source: calculated for [2]

Among the significant issues of corporate bonds, which significantly affected the overall structure of registered corporate bond issues in December 2019, were registered: State Mortgage Institution for a total of UAH 1.2 billion.

During January-December 2019, the volume of issues of investment certificates of mutual investment funds registered by the Commission amounted to UAH 12.95 billion, which is UAH 7 billion more. compared to data for the same period in 2018.

During January-December 2019, the volume of issues of shares of corporate investment funds registered by the Commission amounted to UAH 25 billion, which is UAH 8.4 billion more. compared to data for the same period in 2018.

The number of corporate investment funds and mutual investment funds deposited in EDRIS since the beginning of the year as of December 31, 2019 is 140 mutual investment institutions, including:

- 107 corporate investment funds;
- 33 mutual funds
- mutual and corporate investment funds were withdrawn from EDRISA.[8]

In order to implement the provisions of EU Directive № 2014/65 / EU and Delegated Regulation № 2017/1946 in terms of aligning the exhaustive list of information to be included by potential purchasers in the notification of potential acquisition of significant participation, the Commission has developed a draft Commission decision "On amendments to the decision of the National Commission on Securities and Stock Market of March 13, 2012 № 394".

In order to ensure the determination of the fair value of CII assets, depending on their real usefulness,

the Commission has developed a draft decision of the Commission "On Amendments to the Regulation on the procedure for determining the value of net assets of collective investment institutions". This draft decision provides for the establishment of a list of criteria that indicate a decrease in the usefulness of financial instruments, in particular in cases where the issuer is in the list (list) of issuers with signs of fictitiousness; suspension of circulation of securities (except for securities, the circulation of which has been suspended in the course of the issuer's corporate operations); suspension of changes in the depository accounting system; non-fulfillment by the issuer of bonds of its obligations; initiation of bankruptcy proceedings against the issuer of securities or a business company (debtor of a mutual investment institution).

In order to improve the training procedure and certification system of stock market specialists, as well as the procedure for passing qualification exams to obtain a qualification certificate, which gives the right to carry out activities related to direct professional activities in the stock market, the Commission has developed a draft Regulation on certification stock market specialists. The stock market is characterized primarily by the volume of exchange trading in securities.[5]

According to the results of trading on the organized market during January-December 2019, the volume of stock exchange contracts with securities amounted to UAH 305 billion. During January-December 2019 compared to the same period in 2018 the volume of exchange contracts with securities on trade organizers increased by 16.9% (January-December 2018 - UAH 260 billion).

Table 3

The volume of stock exchange contracts with securities on trade organizers during January-December 2019, UAH million

	PFTS	Perspective	UB	UICE	Unex	UFB	Total
January	14224,52	12353,82	2,60	0,00	0,00	0,00	26580,94
February	10403,56	13996,86	2,28	0,00	0,00	0,00	24402,69
March	9139,01	15975,95	243,31	0,54	0,00	0,00	25358,80
April	8770,44	18259,39	15,12	0,56	0,00	0,00	27045,52
May	7185,62	17670,46	213,07	0,55	0,00	0,00	25069,70
June	6371,32	13187,56	466,80	0,48	0,00	0,00	20026,16
July	12960,03	22033,30	1811,06	0,62	0,00	0,00	36805,01
August	8711,26	11690,29	58,13	0,56	0,00	0,00	20460,24
September	10842,32	14286,90	928,74	0,52	0,00	0,00	26058,49
October	10875,35	12224,53	67,96	0,50	0,00	0,00	23168,34
November	9580,00	16020,76	19,04	0,03	0,00	0,00	25619,83
December	5694,52	18663,41	12,07	0,00	0,00	0,00	24370,01
Total	114757,95	186363,23	3840,18	4,36	0,00	0,00	304965,73

Source: calculated for [2]

The largest volume of trades in financial instruments with trade organizers during this period was recorded with government bonds of Ukraine - UAH 295 billion. (96.81% of the total volume of exchange contracts with trade organizers during January-December of the current year) (Table 4).

Thus, during 2019, in order to bring the regulations of the Commission in line with the Law of Ukraine "On Amendments to Certain Laws of Ukraine on Promoting Foreign Investment" dated 15.05.2018 № 2418 -VIII, the Commission adopted the following decisions of the Commission:

- Decision of the Commission dated 14.05.2019

№249 "On approval of Amendments to the Rules (conditions) of securities trading activities: brokerage, dealership, underwriting, securities management", which provides for the introduction of mechanisms of interaction between depository institutions and the Central Depository with nominal holders in the depository system of Ukraine and abroad, features of depository operations, as well as simplification of the procedure for placement of domestic government bonds by conducting an auction with the involvement of primary dealers using a new software product;

- Decision of the Commission dated 04.06.2019 № 307 "On Amendments to the Regulations on Financial

Monitoring by Professional Stock Market Participants", which provides for the establishment of the peculiarities of identification and verification by depository institutions when opening and operating a securities holder account.[15]

In order to bring the regulations of the Commission in accordance with the Law of Ukraine "On Auditing Financial Statements and Auditing" dated 21.12.2017 № 2258-VIII, the Commission adopted the following decisions of the Commission:

- decision of the Commission of March 12, 2019 № 150 "On amendments to the Regulations on the procedure for cancellation of registration of the issue (issues) of investment certificates of the investment fund (investment company)";

- Decision of the Commission dated 18.04.2019 № 221 "On Amendments to the Regulations on the Procedure for Valuation of Net Assets of Investment Funds and Mutual Funds of Investment Companies".

Table 4.

Volume of exchange contracts with securities on trade organizers with distribution by type of financial instrument during January-December 2019, UAH mln.

	Shares	Shares of a foreign issuer	Enterprise bonds	Government bonds of Ukraine	Bond of domestic local loans	Foreign government bonds	Investment certificates	Derivatives	Total
January	60,65	0,66	769,28	25744,50	0,00	0,00	4,69	1,16	26580,94
February	17,51	3,42	961,38	23360,43	0,00	0,00	37,45	22,50	24402,69
March	69,72	13,79	1059,47	24050,45	0,00	0,00	126,97	38,40	25358,80
April	52,52	2,73	340,08	26547,14	0,00	0,00	77,79	25,26	27045,52
May	20,51	0,64	430,47	24567,58	0,00	19,68	26,88	3,94	25069,70
June	25,15	0,65	707,71	19232,41	5,41	12,37	26,33	16,13	20026,16
July	10,76	0,57	2424,62	34309,29	0,00	0,00	31,46	28,30	36805,01
August	49,74	0,39	410,68	19998,75	0,00	0,00	0,13	0,56	20460,24
September	11,51	0,12	521,28	25524,75	0,00	0,00	0,00	0,83	26058,49
October	5,18	0,69	468,16	22693,44	0,00	0,00	0,01	0,86	23168,34
November	9,38	0,68	393,17	25215,32	0,00	0,00	0,00	1,28	25619,83
December	5,17	1,34	275,57	24005,41	0,00	12,11	0,10	70,32	24370,01
Total	337,8	25,68	8761,87	295249,47	5,41	44,16	331,81	209,54	304965,73

Source: calculated for [2]

In order to bring the Regulations on the operation of stock exchanges, approved by the Commission on 22.11.2012 № 1688 in accordance with the Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Simplification of Doing Business and Attracting Investments by Issuers of Securities" of 16.11.2017 № 2210 - VIII in the part of the securities of issuers that made a public offer in the stock exchange register of the stock exchange, the Commission adopted the decision of the Commission dated 14.05.2019 № 250 "On amendments to the Regulations on the operation of stock exchanges".[7]

In order to bring the regulations of the Commission in line with the Laws of Ukraine "On Printed Mass Media (Press) in Ukraine", "On Reforming State and Municipal Printed Mass Media", the Law of Ukraine "On Amendments to the Law of Ukraine" On Accounting and Financial Reporting in Ukraine "on Improving Certain Provisions", "On Auditing Financial Statements and Auditing Activities", "On Electronic Trust Services", "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning the Use of Seals by Legal Entities and Individual Entrepreneurs" The Commission adopted the following Commission decisions:

- decision of the Commission dated 03.10.2019 № 581 "On approval of amendments to certain regulations of the National Commission on Securities and Stock Market";

- Decision of the Commission dated 31.10.2019 №

637 "On amendments to certain regulations of the National Commission on Securities and Stock Market (regarding the registration procedures of mutual investment institutions)".

In order to bring the Procedure for control over compliance by professional participants of the stock market (securities market) with the requirements of legislation in the field of prevention and counteraction to legalization (laundering) of proceeds from crime, terrorist financing and financing of proliferation, approved by the Commission decision of 17.07.2015 № 1038, in accordance with the legislation on the implementation of the subjects of state financial monitoring supervision in the field of prevention and counteraction to legalization (laundering) of proceeds from crime, terrorist financing and financing of proliferation of weapons of mass destruction, taking into account the risk-oriented approach. 29.08.2019 № 470 "On Amendments to the Procedure for Monitoring Compliance by Professional Participants of the Stock Market (Securities Market) with the Requirements of Legislation in the Sphere of Prevention and Counteraction to Legalization (Laundering) of Proceeds from Crime, Terrorist Financing and Financing the proliferation of weapons of mass destruction. "

In the stock market during January-December 2019, there was a consolidation of trading in securities on the two stock exchanges "Perspective" and "PFTS", which accounted for 98.7% of the value of exchange contracts (Table 5).

Table 5.

Volume of exchange contracts with trade organizers with distribution by type of financial instrument
(in terms of trade organizers) during January-December 2019, UAH mln.

Trade organizer	Shares	Shares of a foreign issuer	Enterprise bonds	Government bonds of Ukraine	Bond of domestic local loans	Foreign government bonds	Investment certificates	Derivatives	Total
PFTS	254,13	22,31	5509,54	108590,73	5,41	44,16	331,65	0,00	114757,94
Perspective	0,86	0,00	554,50	185602,69	0,00	0,00	0,01	205,18	186363,23
UB	82,81	3,37	2697,81	1056,04	0,00	0,00	0,14	0,00	3840,18
UICE	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	4,36	4,36
Unex	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
UFB	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Total	337,80	25,68	8761,87	295249,47	5,41	44,16	331,81	209,54	304965,73

Source: calculated for [2]

Pursuant to the Law of Ukraine "On Basic Principles of State Supervision (Control) in the Sphere of Economic Activity" and the Law of Ukraine "On Licensing of Economic Activities", the Commission's decision of August 29, 2019 № 469 "On Approval of the Unified Form of the Act planned (unscheduled) measure of state supervision (control) on compliance by the business entity with the requirements of licensing conditions in the field of professional activity in the stock market (securities market) ".

In order to bring the Regulations on the organization of banks and their separate units in their professional activities in the stock market, approved by the Commission on 16.12.2014 № 1708, in accordance with the Law of Ukraine "On Prevention and Counteraction to Legalization (Laundering) of Proceeds from Crime", financing of terrorism and financing of proliferation of weapons of mass destruction "in terms of excluding the requirement of mandatory identification of the client in case of financial transaction by persons who were previously identified or verified, as well as non-identification and verification of the client in case of transactions between banks, registered in Ukraine, the Commission's decision of 05.11.2019 № 671 "On amendments to the Regulations on the organization of banks and their separate divisions in their professional activities in the stock market" was approved. Also, the Commission's decision includes proposals of the Ministry of Finance of Ukraine, the National Bank of Ukraine and the Independent Association of Banks of Ukraine to provide banks with the opportunity to combine the work of specialists of relevant structural units of the bank (its separate divisions), which carry out certain activities in the stock market. structural subdivisions of the bank (its separate subdivisions), which

carry out other activities, which will allow banks to reduce staff and reduce labor costs of bank employees.[4]

In order to implement the provisions of EU Directive № 2014/65 / EU and Delegated Regulation № 2017/1946 in terms of aligning the exhaustive list of information to be included by potential purchasers in the notification of potential significant participation, the Commission has developed a draft Commission decision "On amendments to the decision of the National Commission on Securities and Stock Market of March 13, 2012 № 394 ".

In order to ensure the determination of the fair value of CII assets, depending on their real usefulness, the Commission has developed a draft decision of the Commission "On Amendments to the Regulation on the procedure for determining the value of net assets of collective investment institutions". This draft decision provides for the establishment of a list of criteria that indicate a decrease in the usefulness of financial instruments, in particular in cases where the issuer is in the list (list) of issuers with signs of fictitiousness; suspension of circulation of securities (except for securities, the circulation of which has been suspended in the course of the issuer's corporate operations); suspension of changes in the depository accounting system; non-fulfillment by the issuer of bonds of its obligations; initiation of bankruptcy proceedings against the issuer of securities or a business company (debtor of a mutual investment institution).

The volume of stock exchange contracts with securities during January-December 2019 on the organizers of trade on the secondary market amounted to 98.9% of the total volume of stock exchange contracts during this period (Table 6).

Table 6.

Volume of exchange contracts with securities on trade organizers by market types during
January-December 2019, UAH million

Trade organizer	Primary market			Total in the primary market	Secondary market					Total on the secondary market	Total
	Forward market	Spot market	Privatization market		Forward market	Spot market	Privatization market	Privatization market	Foreclosure securities market		
PFTS	0,00	552,88	0,00	552,88	5373,33	0,00	108831,74	0,00	0,00	114205,08	114757,94
Perspective	0,00	7,80	0,00	7,80	62775,82	0,00	123579,55	0,07	0,00	186355,43	186363,23
UB	0,00	2691,08	0,00	2691,08	3,14	0,00	1145,97	0,00	0,00	1149,09	3840,18
UICE	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	4,36	0,00	0,00	0,00	4,36	4,36
Unex	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
UFB	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Total	0,00	3251,75	0,00	3251,75	68152,27	4,36	233557,27	0,07	0,00	301714,00	304965,73

Source: calculated for [2]

In order to improve the training procedure and certification system of stock market specialists, as well as the procedure for passing qualification exams to obtain a qualification certificate, which gives the right to carry out activities related to direct professional activities in the stock market, the Commission has developed a draft Regulation on certification stock market specialists.

The Commission's implementation of state regulatory policy in 2019 included the posting on the Commission's website of draft regulatory acts developed by the Commission during 2019, with a view to their publication together with analyzes of their regulatory impact, as well as notifications on the publication of these projects.

After receiving and processing the received comments and suggestions from professional stock market participants, individuals and legal entities, their associations in the process of preparation of the above projects, some of the projects that required it were finalized. Revised draft regulatory acts were also published in the manner prescribed by law.

In addition, the Commission cooperated in the process of drafting regulatory acts with self-regulatory organizations of professional stock market participants and professional stock market participants.[9]

As part of the implementation of regulatory policy in 2019, the Commission on a regular basis took measures to monitor the effectiveness of the adopted regulatory acts of the Commission. In order to monitor the implementation of measures to monitor the effectiveness of adopted regulatory acts, the Commission quarterly approves and publishes on its official website the Schedule of measures to monitor the effectiveness of regulatory acts, as well as informs the State Regulatory Service of Ukraine.

Findings. The Commission's implementation of state regulatory policy in 2019 included the posting on the Commission's website of draft regulatory acts developed by the Commission during 2019, with a view to their publication together with analyzes of their regulatory impact, as well as notifications on the publication of these projects.

After receiving and processing the received comments and suggestions from professional stock market participants, individuals and legal entities, their associations in the process of preparation of the above projects, some of the projects that required it were finalized. Revised draft regulatory acts were also published in the manner prescribed by law.

In addition, the Commission cooperated in the process of drafting regulatory acts with self-regulatory organizations of professional stock market participants and professional stock market participants.

As part of the implementation of regulatory policy in 2019, the Commission on a regular basis took measures to monitor the effectiveness of the adopted regulatory acts of the Commission. In order to monitor the implementation of measures to monitor the effectiveness of adopted regulatory acts, the Commission quarterly approves and publishes on its official website the Schedule of measures to monitor the effectiveness of regulatory acts, as well as informs the State Regulatory Service of Ukraine.

The Commission is constantly working on planning activities for the preparation of draft regulatory acts and, if necessary, making changes to the plan. Thus, due to the need to develop certain draft regulatory acts, the Plan was adjusted, namely the Action Plan of the National Commission on Securities and Stock Market for the preparation of draft regulatory acts for 2019, approved by the Commission decision of 04.12.2018 № 840

In pursuance of the Law of Ukraine "On Principles of State Regulatory Policy in the Sphere of Economic Activity" was developed and approved by the decision of the Commission dated 05.12.2019 діяльності 725 Action Plan of the National Commission on Securities and Stock Market to prepare draft regulatory acts for 2020 for 2020). The action plan for 2020 is published on the official website of the Commission in the section "Regulatory activities". This Action Plan for 2020 contains information on the names of draft regulatory acts that the Commission plans to develop in 2020, the objectives of their adoption, the timing of preparation. The information provided in the Action Plan enables businesses and investors to plan their future activities, participate in the discussion of draft regulatory acts and their improvement, which helps to protect their rights.

References

1. Azarenkova G., Shkodina I. The main trends in the stock market in the post-crisis period. Bulletin of the National Bank of Ukraine. 2012. № 2. S. 3–7.
2. Analytical data on stock market development / Web portal of the National Commission on Securities and Stock Market. - Access mode: <http://www.ssmc.gov.ua/fund/analytics>
3. Baranovsky OI The essence and factors of financial security of the stock market. Finance of Ukraine. 2016. № 1. S. 20–38.
4. Kalach GM Digital transformation of the stock market. Scientific Bulletin of Uzhhorod University. 2018. Vip. 2 (52). Pp. 171–177.
5. Matsuk ZA Financial services in the securities market of Ukraine: theory and practice: monograph. Kyiv: KNEU. 2018. 367 p.
6. Naumenkova SV, Buy TG Use of structured securities to finance corporations in Ukraine. Finance of Ukraine. 2008. № 12. S. 3–21.
7. Oparin V., Fedosov V., Levochkin S. Financial infrastructure of Ukraine: state, problems and its relationship with the financial services market: monograph; for general ed. V. Oparin, V. Fedosov. Kyiv: KNEU, 2016, 347 p.
8. On securities and stock market: Law of Ukraine of 23.02.2006 № 3480-IV. URL: <http://www.zakon1rada.gov.ua> (access date: 12.10.2020).
9. On state regulation of the securities market: Law of Ukraine of 30.10.1996 № 2418-VIII. URL: <http://www.zakon1rada.gov.ua> (access date: 14.10.2020).
10. Rekunen II Infrastructure of the financial market of Ukraine: current status and development prospects: monograph. Sumy: UABS NBU, 2013. 411 p.
11. Annual report of the National Commission on Securities and Stock Market for 2019. URL: <http://nssmc.gov.ua/fund/analytics> (access date: 22.10.2020).
12. Information on the development of the stock market of Ukraine during January-August 2019. URL: <http://nsmc.gov.ua/fund/analytics> (access date: 25.10.2020).
13. Burdenko IM Prerequisites for the creation and use of innovative financial instruments in the market of derivative financial instruments of Ukraine. Marketing and innovation management. 2012. № 3. S. 181–190.
14. Shmuratko Ya.A. Prospects for the development of the domestic market of derivative financial instruments. Scientific Bulletin of the International Humanities University. 2016. № 18. S. 140–144.
15. Shevchenko OM, Shevchenko OO Current trends in the functioning of the derivatives market in Ukraine. Market infrastructure. 2018. Vip. 16. pp. 9–15.
16. Primostka LO, Krasnova IV Exchange derivatives market in Ukraine: history, modernity, development prospects. Finance of Ukraine. 2014. № 7. S. 49–65.
17. Shevchenko OM, Nikolenko SS Formation of the securities market in the conditions of market transformation: monograph. Poltava: RVV PUSKU, 2008, 159 p.

НАПРЯМИ УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ БАНКУ

Степаненко С.В.

кандидат економічних наук,

старший викладач кафедри міжнародних економічних відносин та фінансів,

Харківський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету, Україна

ORCID ID: 0000-0002-6132-328X

Шпетний Д.В.

здобувач вищої освіти кафедри міжнародних економічних відносин та фінансів,

Харківський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету, Україна

DIRECTIONS OF THE BANK EQUITY MANAGEMENT

Stepanenko S.

Ph.D, senior lecturer of Department of International Economic Relations and Finance in Kharkiv Institute of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade and Economics, Ukraine

Shpetnyi D.

Seeker of Higher Education of Department of International Economic Relations and Finance in Kharkiv Institute of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade and Economics, Ukraine

Анотація

Уточнено зміст власного капіталу банку та його структуру. Розглянуто природу регулятивного капіталу та економічного. Надано інструментарій управління власним капіталом, який об'єднує принципи, методи його формування, моделі управління і послідовність етапів. Представлено аналіз динаміки ключових показників власного капіталу банківської системи України з 2009 року теперішній час.

Abstract

The content of the bank's equity and its structure have been clarified. The nature of regulatory capital and economic capital is considered. An equity management toolkit is provided, which combines the principles, methods of its formation, management models and the sequence of stages. An analysis of the dynamics of key indicators of equity of the banking system of Ukraine from 2009 to the present is presented.

Ключові слова: власний капітал, регулятивний капітал, економічний капітал, управління власним капіталом, чистий прибуток, статутний капітал, методи формування власного капіталу банку.

Keywords: equity, regulatory capital, economic capital, equity management, net profit, authorized capital, methods of bank equity formation.

Розвинута стабільна банківська система виступає запорукою ефективного функціонування та розвитку національної економіки кожної країни. Важливим параметром надійності банківської системи є її капіталізація та фінансова стійкість. В свою чергу, власний капітал банку виступає одним із найважливіших параметрів, за значенням якого оцінюється ефективність його діяльності, стійкість і рівень капіталізації.

За останні роки з українського ринку було виведено значну кількість банків: зі 175 у 2008 році лишилося на 1 січня 2020 75 фінансових установ. У 65 банків, що були виведені з ринку або єдиною причиною, або однією з причини була втрата капіталу. 68% виведених з ринку банків були малими, 16% середніми, 13% великими і 4% найбільшими [1]. Таким чином, необхідність утримання власного капіталу на належному рівні для забезпечення стійкості банківської установи виступає запорукою стабільності його діяльності, що обумовлює актуальність дослідження природи управління власним капіталом банку.

Питаннями дослідження власного капіталу банку займалися чисельні вітчизняні вчені, серед яких варто виділити праці: М. Д. Алексєєнко, Л. М. Алексєєнко, О. В. Васюренко, О. Д. Вовчак, А. П. Вожжов, К. О. Волохата, А. С. Гальчинський, Я. В. Грудзевич, О. В. Дзюблюк, Ж. М. Довгань, О. Д. Заруба, О. Клименко, В. Коваленко, Л. Ш. Лозовський, Л. О. Матлага, В. І. Міщенко, А. М. Мороз, О. М. Музичка, В. В. Прадун, В. Ю. Прозоров, Л. О. Примостка, М. І. Савлук, Н. Г. Слав'янська, В. С. Стельмах, Н. Ткачук, Р. І. Тиркало, Н. М. Шелудько та ін.

Щодо зарубіжних науковців, то зазначеної проблемою займалися: Є. Ф. Бріггем, Р. Гільфердинг, Е. Дж. Долан, Т. У. Кох, С. Л. Брю, К. Р. Макконелл, Ф. С. Мишкін, Д. Полфреман, Л. Р. Міллер, П. С. Роуз, Дж. Ф. Сінкі, В. М. Усоскіна.

Мета дослідження полягає у визначенні змісту власного капіталу банку, його структури та детермінації ключових тенденцій банківського ринку України за останнє десятиріччя.

Для забезпечення належного управління власним капіталом необхідно визначитися із його природою та структурою.

О. В. Васюренко та К. О. Волохата визначають його як сукупність внесених власниками власних коштів, які зростають у результаті ефективної банківської діяльності шляхом капіталізації прибутку або за рахунок додаткових надходжень з боку власників [2, с. 38].

В. І. Міщенко та Н. Г. Слав'янська розуміють його як спеціально створені фонди і резерви, які перебувають у користуванні банку протягом всього періоду його функціонування, призначені для забезпечення фінансової стійкості, комерційної господарської діяльності, відшкодування можливих збитків [3, с. 73].

М. Д. Алексєєнко розглядає його як грошові кошти та виражену у грошовій формі частину інших активів, які знаходяться в розпорядженні бан-

ків і використовуються ними для здійснення активних операцій, надання послуг для отримання прибутку [4, с. 31].

Як бачимо лише перше визначення безпосередньо корелює із характером власності, а два інших, а особливо останнє, не відгалужує власний капітал від загального капіталу банку. Таке твердження не є коректним, адже сукупний капітал банку розподіляється на власний, залучений і запозичений.

О. П. Гузенко вважає, що це окремий об'єкт управління, який включає власні кошти засновників комерційного банку, об'єднані у фонди і резерви, здатні забезпечити проведення банківських операцій з надання послуг із досягненням певної величини економічної вигоди. Специфічними рисами власного капіталу автор вважає часткове покриття потреб в ресурсах (20-25%), його переважну роль у страхуванні інтересів вкладників і кредиторів, спроможність покривати збитки від банківської діяльності, забезпечення найвищої ефективності проведення банківських операцій шляхом виконання декількох функцій [5, с. 277].

Н. М. Чиж вважає, що власний капітал банку – це сукупність фінансових ресурсів, акумульованих із різних джерел, які належать банку на правах власності, користування та розпорядження, мобілізовані вході економічних відносин, шляхом включення в господарський оборот без часових обмежень для підвищення прибутковості й рентабельності банку [6]. Подібне значення пропонує і О. В. Лисенок [7].

В. В. Фостяк [8, с. 184] визначає власний капітал банку як спеціально створені фонди і резерви, призначені для забезпечення його економічної стабільності та погашення можливих збитків, що перебувають у користуванні банку впродовж всього періоду його функціонування. Достатність власного капіталу вимірюється його спроможністю до покриття ризиків. Саме з цією метою виокремлюють поняття регулятивного капіталу для реалізації функції банківського нагляду щодо достатності обсягу власного капіталу.

Відповідно до чинного законодавства України [9] регулятивний капітал банку включає: 1) основний капітал; 2) додатковий капітал. Основний капітал банку включає статутний капітал і розкриті резерви, які створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку, надбавок до курсу акцій і додаткових внесків акціонерів у статутний капітал, загальний фонд покриття ризиків, що створюється під невизначений ризик при проведенні банківських операцій, за винятком збитків за поточний рік і нематеріальних активів. За умови затвердження Національним банком України додатковий капітал може включати: 1) нерозкриті резерви (крім того факту, що такі резерви не відображаються в опублікованому балансі банку, вони повинні мати такі самі якість і природу, як і розкритий капітальний резерв); 2) резерви переоцінки (основні засоби та нереалізована вартість "прихованих" резервів переоцінки в результаті довгострокового перебування у власності цінних паперів, відображених у балансі за історичною вартістю їх придбання); 3) гібридні

(борг/капітал) капітальні інструменти; 4) субординований борг (звичайні незабезпечені банком боргові капітальні інструменти, які за умовою договору не можуть бути забрані з банку раніше 5 років, а у випадку банкрутства чи ліквідації повертаються інвестору після погашення претензій всіх інших кредиторів). При цьому сума субординованого боргу, включеного у капітал, щорічно зменшується на 20 відсотків її первинного розміру протягом п'яти останніх років дії договору.

Як бачимо, регулятивний капітал крім безпосередньо складових, які відображають власність акціонерів, включає елементи, які мають типові риси заборгованості, до яких варто віднести гібридні капітальні інструменти та субординований борг. Крім того природа резервів переоцінки через особливості визначення їх вартості також свідчить, що ця складова регулятивного капіталу лише частково може розглядатися як власний капітал.

Поряд із власним та регулятивним існує поняття економічного капіталу. Ряд закордонних дослідників (М. Тьессе і Ф. Труссард, Роберт Л. Бернс, П'єр-Ів Тораваль) [10, 11, 12] розглядають його як економічні власні кошти, які традиційно об'єднують акціонерний капітал та резерви, необхідні для покриття основних ризиків у фінансово-економічній діяльності банківської установи, а його обсяг встановлюється, виходячи із вимог зовнішнього середовища і контрагентів, а також внутрішніх управлінських проблем. Відмінність даного бачення капіталу від власного чи регулятивного пов'язана із його співвідношенням саме з ризиками, а не з певною скоригованою сумою активів з урахуванням цих ризиків. Його розмір визначається потенційними можливими збитками від настання ризиків. Крім того він розглядається як на рівні банку в цілому, так і окремих його підрозділів або сфер бізнесу і виступає важливим інструментом внутрішнього менеджменту для забезпечення як прибутковості акціонерів, так і ефективного розміщення власного капіталу.

При порівнянні значення економічного капіталу із обсягом власного капіталу можна визначити рівень капіталізації: якщо він перевищує власний капітал, то банк вважається недокапіталізований з точки зору покриття ризиків і навпаки [7].

В роботі [13] розглянуто структуру власних ресурсів банку і здійснено порівняльний аналіз чисельних підходів до формування капіталу комерційного банку. Більшість авторів розглядають власний капітал як основне джерело, половина авторів вважають, що це додатковий і основний капітал, а майже всі сходяться до розуміння, що джерелами виступають статутний капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток та інші фонди. Підводячи підсумок, автор вважає, що в структурі власних ресурсів банку стабільними елементами виступають: статутний і резервний капітал, емісійні різниці, загальні резерви під невизначений ризик, резерви під стандартну заборгованість інших банків і клієнтів за активними операціями банків, нерозподілений прибуток минулих років, результат переоцінки основних засобів і результат поточного року. Другу частину власних ресурсів складають інші фонди та субординований капітал. Грунтуючись на цій структурі, автор розділяє власні ресурси банків і власний капітал: до власного капіталу віднесено лише ті

елементи власних ресурсів, які характеризуються стабільністю і продуктивністю і забезпечують стійкість і ефективність роботи банку.

Як бачимо з проведеного узагальнення, серед дослідників відсутня єдність розуміння економічної природи та структури власного капіталу. Підсумовуючи ключові дефініції, визначимо, що власний капітал є множиною фінансових та інших ресурсів, виражених у грошовій формі, які належать банку на правах власності, користування та розпорядження, акумульовані із різних джерел у формі фондів і резервів, які знаходяться у користуванні банку протягом всього періоду його функціонування, основним призначенням яких є забезпечення фінансової стійкості установи, відшкодування можливих збитків внаслідок настання ризиків і покриття негативних результатів діяльності фінансової установи. Функція власного капіталу щодо забезпечення ефективності діяльності банку подібна до природи залучених і позичених ресурсів, що дозволяє розглядати її лише як допоміжну.

Актуальність моніторингу власного капіталу пов'язана із важливою роллю даного індикатора розвитку національної економіки [14, с. 119]: він є детермінантою розвитку банківської системи країни, критерієм успішного виконання банками функцій в економіці, виміром кредитного потенціалу та інвестиційної активності банків, інструментом підвищення рівня капіталізації і консолідації банків, домінантою системи банківського регулювання та нагляду, мірою фінансової надійності та ризикованості банківської діяльності, визначальним фактором довіри до банківської системи, індикатором якості корпоративного управління та рівня соціальної відповідальності.

Призначення регулятивного капіталу полягає у визначенні достатності коштів з позиції банківського нагляду, а для банківської системи України цей показник є «компромісом» із Базельськими стандартами, який вимагає жорсткого регулювання даного параметру.

Економічний капітал по своїй природі є дуже близьким до власного, але парадигма його використання як управлінського індикатора в більшій мірі розвинута в західноєвропейській парадигмі і ще не найшла належного застосування в українських реаліях. Таке альтернативне бачення капіталу з позиції ризиків, а не скоригованих активів, варто вважати перспективним і вартим подальшого дослідження.

Натомість наразі в українському законодавстві детермінований зміст і структура регуляторного капіталу, а, отже, для оцінювання стану власного капіталу варто користуватися саме цим синтетичним індикатором.

Управління власним капіталом банку вимагає розробки власної методології. Перш за все, варто зупинитися на питаннях оцінювання розміру власного капіталу.

В роботі [15] представлено декілька підходів до оцінки вартості власного капіталу банку. Перший передбачає розрахунок за балансовими значеннями, де, відповідно, вартістю власного капіталу є різниця між балансовою вартістю активів і балансовою вартістю пасивів. Другий підхід передбачає оцінювання вартості власного капіталу як різниці між ринковою вартістю активів і ринковою вартістю зобов'язань. Цей підхід є точнішим, але

значно складніше в реалізації через трудомісткість постійного відстеження поточної ринкової вартості обох показників. Третій підхід стосується бухгалтерських процедур обчислення розміру власного капіталу за окремими складовими, визначеними відповідними наглядовими органами, що відповідає природі регулятивного капіталу і розраховується за вимогами Базельської угоди. Останнім методом є визначення розміру економічного капіталу, про який йшлося вище, який здатен враховувати реальні потреби банку в капіталі для покриття його ризиків в ринковій економіці та може відрізнятися від значення регулятивного капіталу. Але в сучасних реаліях це вимагає розробки окремого підходу для всіх банків з урахуванням адекватних моделей оцінювання ризиків, що наразі розглядається як надскладне завдання.

Як відомо, власний капітал виконує ряд важливих функцій. Захисна функція пов'язана із необхідністю покриття банківськими ресурсами ризиків і захисту вкладників і кредиторів у формі компенсацій в разі виникнення збитків або банкрутства банку. Резерви у структури власного капіталу призначені для підтримки платоспроможності банку при загрозі появи збитків.

Функція забезпечення оперативної діяльності стосується використання власного капіталу на ранніх стадіях створення банківської установи для формування оборотних та необоротних активів.

Регулятивна функція пов'язана із наглядовою діяльністю Національного банку України щодо додержання параметрів обов'язкових нормативів, де одним із найважливіших виступає розмір регулятивного капіталу.

Серед основних принципів управління власним капіталом варто виділити такі [16, 17]: комплексність – управління власним капіталом має здійснюватися у тісному взаємозв'язку з такими підсистемами як нормативно-планова, інформаційно-аналітична та контрольна; обмеженість – збільшення обсягів банківських операцій за рахунок залучення депозитних ресурсів та їх подальше розміщення в активні операції є граничним і обумовлено розміром власного капіталу; динамічність – збільшення обсягу та оптимізація структури власного капіталу, вибір форм додаткового його залучення обумовлені зміною чинників внутрішнього та зовнішнього середовища, а особливо динамікою кон'юнктури ринку капіталу, що вимагає розробки ефективних управлінських рішень в кожному окремому випадку; відповідність – управління власним капіталом має здійснюватися згідно з правилами та положеннями, розробленими банками, які ґрунтуються на нормативних документах та інструкції Національного банку України з урахуванням особливостей стратегії розвитку, масштабів діяльності, величини активів, зважених за ступенем ризику, величини філіальної мережі та рівня кваліфікації персоналу.

Важливим елементом управління власним капіталом виступають методи його формування, які розподіляються на зовнішні та внутрішні відносно банку. До внутрішніх віднесено: реінвестування нерозподіленого прибутку, створення резервів переоцінки основних засобів і сек'юритизація кредитів. Зовнішні розподілено на 2 групи. Перша група без

ризиків втрати корпоративного контролю передбачає емісію капітальних боргових зобов'язань (субординований борг), емісійний дохід та бонусну емісію. Група із ризиком втрати корпоративного контролю передбачає: емісію акцій, первинне публічне розміщення акцій, рекапіталізацію за участю держави, реорганізацію банків шляхом злиття та поглинання, створення банківських холдингів.

Відносно моделей управління власним капіталом, то традиційно виокремлюють такі [18, с. 106]. Стратегія максимальної віддачі капіталу спрямована на максимізацію прибутку, коли рівень власного капіталу підтримується на мінімально можливому для покриття ризиків рівні, що дозволяє збільшити прибутковість діяльності банку та досягти високого рівня дивідендних виплат, а також збільшити вартість у короткостроковому періоді. Стратегія підтримки ліквідності є протилежною максимізації віддачі капіталу, яка передбачає забезпечення високого рівня капіталу для покриття всіх можливих ризиків і зростання запасу міцності банку, що дозволяє швидко нарощувати капітал і мати максимальний захист від ризиків, а також високу фінансову стійкість у короткостроковому періоді. Збалансована стратегія передбачає врівноваження рівня прибутковості та ліквідності для забезпечення ефективності й рентабельності капіталу, що досягається шляхом урівноваження рівня ризиків, встановлення помірних дивідендних виплат, спрямованих на капіталізацію, достатнього рівня ліквідності та високої фінансової стійкості в довготривалому періоді.

Вибір стратегії варто здійснювати з орієнтацією на такі принципи [18, с. 106]: орієнтація на стратегічний розвиток, збалансоване управління активами і пасивами, оптимізація темпів внутрішнього капітал утворення, розробка планів капіталізації, встановлення і дотримання лімітів та обмежень по капіталу, максимізація прибутковості при допустимому рівні ризиків, дотримання вимог національних і міжнародних рейтингових агентств, виховання чинників зовнішнього і внутрішнього середовища та сприяння зростанню ринкової вартості банку, тощо.

З позиції системного підходу управління власним капіталом банку розглядається як послідовність етапів, де на початковому етапі здійснюється оцінка стимулу, під яким розуміється зниження ефективності функціонування системи управління власним капіталом. На наступному етапі аналізується досвід управління власним капіталом банку в ході попередньої діяльності. Після цього формулюються проблеми, які вимагають вирішення: збитки, недостатність грошових ресурсів тощо. На наступному етапі здійснюється пошук рішень з використанням теорії систем, де розглядається взаємозв'язок банківської установи із зовнішнім середовищем, що обумовлює побудову досконалої системи управління власним капіталом банку з визначенням її структури, комунікацій та функціональності. Наступним етапом є збір даних та їх прогнозування з урахуванням зворотного зв'язку шляхом співставлення фактичних значень виходу системи з моделлю очікуваного виходу з визначенням розбіжностей. Після цього встановлюються критерії ефективності, які найчастіше стосуються

структури власного капіталу, його розміру та ефективності функціонування. Сьомим етапом є прийняття управлінського рішення із можливих альтернатив, а восьмим – його реалізація. Останнім етапом є оцінювання результату, що передбачає безперервний процес встановлення дотримання параметрів реалізації інструментів управління власним капіталом із задоволенням стейкхолдерів.

Для аналізу динаміки власного капіталу банківської системи України розглянемо її ключові показники (рис. 1).

Як бачимо з динаміки даних, до 2016 року значення всіх ключових показників, які характеризу-

ють власний капітал, незважаючи на отримані збитки з 2009 р. по 2011 р., були близькими за своїм значенням. А з 2014 року спостерігається тенденція до виникнення розбіжностей між їх значеннями. З 2014 року по 2015 рік спостерігається відчутне скорочення власного капіталу і регулятивного при незначному збільшенні статутного. За 2016 рік на 86% від попереднього року зріс статутний капітал, що варто вважати його майже стрибкоподібним зростанням – найбільшим за весь період дослідження. В цей же рік були отримані найбільші збитки за весь досліджуваний період по всій банківській системі в обсязі майже 160 млрд грн.

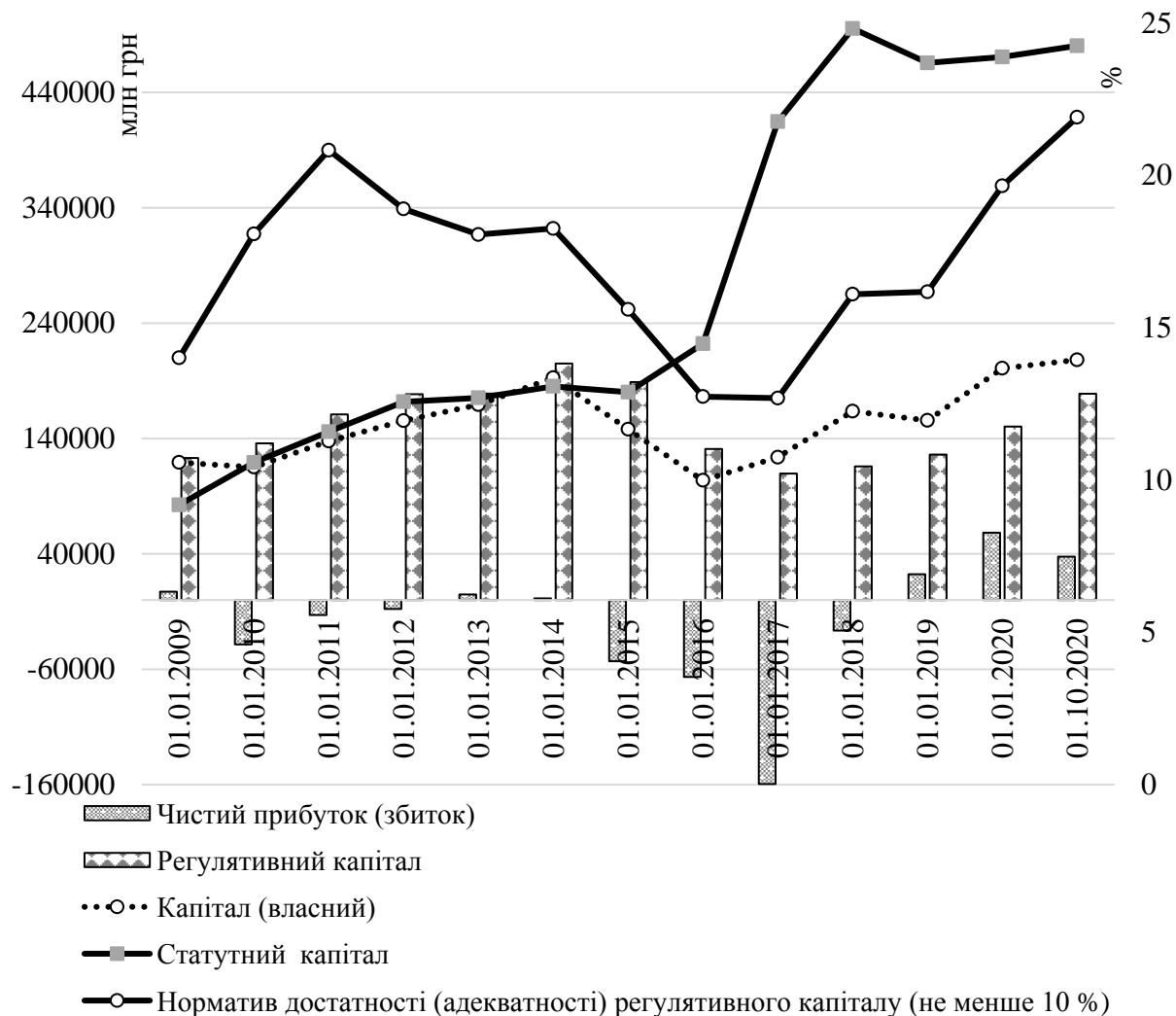

Рис. 1. Динаміка ключових індикаторів власного капіталу банківської системи України

Саме завдяки збільшенню статутного капіталу на 192 млрд грн вдалося забезпечити незначне зростання власного капіталу – на 20 млрд грн. При цьому регулятивний капітал в цей рік знизився, продовжуючи тенденцію з 2013 року, здобувши свого історичного мінімуму. В ці роки (2015-2016 роки) спостерігалось найнижче значення нормативу достатності регулятивного капіталу – близько 12,7%. За 2017 рік була подолана негативна тенденція із регулятивним капіталом та його нормативом – ці показники поступово почали зростати, знову ж таки частково за рахунок відчутного зростання статутного капіталу (+20% до значення попереднього року), так як за результатами діяльності знову було

отримано збитки – 26 млрд грн. Лише завдяки отриманому прибутку у 2018 р. вдалося збільшити регулятивний капітал не за рахунок статутного, який навпаки у порівнянні з попереднім роком зменшився – на 6%. В загальному підсумку за цей рік власний капітал скоротився в порівнянні з попереднім роком на 8 млрд грн. Подвоєння прибутку у 2019 році у порівнянні з попереднім, які склали 58 млрд грн покращило розмір власного капіталу на 45 млрд грн, регулятивного – на 24 млрд грн при фактичній незмінності статутного (+ 5 млрд грн). На теперішній момент позитивна динаміка закріпилась: за 10 місяців 2020 року регулятивний капітал зріс на 28,5 млрд грн, власний – на 7,3 млрд грн, а статутний – на 9,6 млрд грн.

Варто зауважити, що динаміка регулятивного капіталу, включаючи його структуру наведену вище, пов'язана не тільки з параметрами статутного капіталу та обсягу чистого прибутку, але ці параметри відчутно впливають на його розмір, а фактичне перевищення статутного капіталу над власними у 2,3 рази на даний момент відображає в цілому негативний результат функціонування банківської системи за досліджувані 12 років.

З іншого боку радикальні зміни в тенденціях значень показників власного капіталу, які спостерігаються з 2014 р., пов'язані із значним збільшенням відрахування в резерви: з 27 млрд у 2013 році до 103 млрд грн в 2014 році (в 3,7 рази) із тенденцією до подальшого збільшення: у 2015 році – 114 млрд, а у 2016 році – 198 млрд. Саме ці параметри і обумовлювали такі розміри чистих збитків. З іншого боку, накопичені резерви на початок 2020 р. покривають приблизно 95% всіх непрацюючих кредитів, частка яких залишається близько 48,4% [19]. Все це дає можливість стверджувати, що перегляд вимог до позичальників із значним підвищенням стандартів оцінювання платоспроможності, що призвело до зростання відрахувань в резерви, дозволило не тільки фактично покрити попередні помилки у кредитуванні, які набули форми непрацюючих кредитів, але й очистити банківську систему від неконкурентоспроможних суб'єктів і забезпечити достатній рівень власного капіталу, який на даний момент навіть перевищує докризовий рівень: 208 млрд на 01.10.2020 у порівнянні з 185 млрд на 01.01.2014 року. Варто сподіватися, що керівництво банківських установ зробило важливі висновки щодо управління власним капіталом і в подальшому зможе уникати таких драматичних помилок, забезпечуючи належний рівень капіталізації.

Висновки. Таким чином, на основі проведеного узагальнення існуючих дефініцій власного капіталу банку його варто визнати як: множинну фінансових та інших ресурсів, виражених у грошовій формі, які належать банку на правах власності, користування та розпорядження, акумульовані із різних джерел у формі фондів і резервів, які знаходяться у користуванні банку протягом всього періоду його функціонування, основним призначенням яких є забезпечення фінансової стійкості установи, відшкодування можливих збитків внаслідок настання ризиків і покриття негативних результатів діяльності фінансової установи.

Аналізуючи зміст власного капіталу, регулятивного та економічного, зауважимо, що за своєю структурою вони є подібними, але відрізняються за призначенням і методом розрахунку. Власний капітал є важливим індикатором стану банківської системи та національної економіки в цілому, а також відображає фінансову стійкість окремої банківської установи. Регулятивний капітал виступає синтетичним індикатором, розробленим та запровадженим основним регулятором – Національним банком України – відповідно до вимог Базельської угоди з метою відслідковування достатності власного капіталу для покриття ризиків, який розраховується шляхом врахування статей основного та додаткового капіталу, закріплених законодавчо. Економічний капітал має переважно управлінський

характер використання в процесі банківської діяльності, орієнтований на покриття ризиків та забезпечення прибутковості для акціонерів.

Розглянутий інструментарій управління власним капіталом об'єднує:

принципи комплексності, обмеженості, динамічності та відповідності;

зовнішні та внутрішні методи формування власного капіталу, де друга група розподіляється на: із ризиком втрати корпоративного контролю та без ризику;

моделі управління власним капіталом: з максимальною віддачею капіталу, підтримки ліквідності і збалансована стратегія;

послідовність етапів управління, яка включає такі стадії: оцінка стимулу, аналіз досвіду, формулювання проблеми, пошук рішень, збір даних та їх прогнозування, встановлення критеріїв ефективності, прийняття управлінського рішення та його реалізація і оцінювання результату.

Проведений аналіз динаміки показників власного капіталу банківської системи України за останні 13 років дозволяє стверджувати, що значні отриманні чисті збитки для дотримання нормативів обсягу регулятивного капіталу були частково погашені значним зростанням статутного, що в результаті призвело до його перевищення власного у 2,3 рази. Негативна динаміка ключових показників оцінювання власного капіталу банківської системи, яка спостерігалася з 2014-го по 2017 р., з 2018 року була подолана, а значення нормативу достатності регулятивного капіталу на 01.10.2020 року було найвищим значенням за весь досліджуваний період – 21,91. Варто вважати, що банківська система України за параметрами власного капіталу знаходиться у задовільному стані із тенденціями до подальшого зростання значень індикаторів.

Список літератури

1. Зрозуміти та відпустити: Причини і результати «великого банківського очищення». Офіційний сайт Національного банку України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://badbanks.bank.gov.ua/>
2. Васюренко О. В., Волохата К. О. Економічний аналіз діяльності комерційних банків: навч. посіб. К.: Знання, 2016. 463 с.
3. Міщенко В. І., Слав'янська Н. Г. Банківські операції: підручник. К.: Знання, 2016. 727 с.
4. Алексеєнко М. Д. Капітал банку: питання теорії і практики: монографія. К.: КНЕУ, 2002. 276с.
5. Гузенко О.П. Дослідження ролі наукового трактування категорії "власний капітал комерційного банку". Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць. Суми: УАБС НБУ, 2007. Вип. 21. С. 276-280.
6. Чиж Н. М. Капіталізація банківської системи України: стан та перспективи. Економічний форум. 2014. № 2. С. 230-235.
7. Лисенок О. В. Удосконалення сутності та класифікації власного капіталу банку. Формування ринкових відносин в Україні. 2020. № 1. С. 24-31.
8. Фостяк, В. В. Теоретико-методичні підходи до аналізу власного капіталу банків України.

Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2013. № 1. С. 303-313.

9. Закон України «Про банки і банківську діяльність». № 2121-III в редакції від 03.07.2020 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>

10. Tiesset M., Troussard P. P. Regulatory capital and economic capital. Banque de France. Financial Stability Review. November, 2015. № 7. p. 59 – 74.

11. Burns Robert L. Economic Capital and Assessment of Capital Adequacy Supervisory Insights. 2004. Winter, [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.fdic.gov/regulations/examinations/supervisory/insights/siwin04/economic10>

12. Thoraval P. Y. The Basel II framework: the role and implementation of Pillar 2. Banque de France. Financial Stability Review. 2016. December. № 9. p. 118 – 123.

13. Самура Ю. О. Механізм формування власного капіталу банку. Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна. 2014. Вип. 45. С. 130-135.

14. Слобода, Л. Я., Юрків. Н. Я. Обґрунтування методів управління власним капіталом

банків. Регіональна економіка. 2012. № 1. С. 117-123.

15. Безвух С. В., Штойко Т. О. Методичні підходи до оцінки вартості власного капіталу банку. Фінансові аспекти розвитку економіки України: теорія, методологія, практика : зб. наук. пр. молодих вчених та студентів / редкол.: Н. А. Хрущ [та ін.]. Хмельницький : ХНУ, 2018. Т. 1. С. 102-104.

16. Бодрецький М. В. *Управління власним капіталом банків*. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 23- С. 66-68.

17. Реверчук, С. К., Григорук М. О. Проблеми і перспективи розвитку власного капіталу банків в Україні. Економічні студії. 2018. № 41. С. 41-44.

18. Гордієнко Т., Сидоренко В. Стратегії управління власним капіталом банку. Фінансовий простір. 2018. № 3 (31). С. 101-107.

19. Висока частка непрацюючих кредитів залишається значною проблемою банківського сектору. Офіційний сайт Національного банку України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/stability/npl>

20. Чиж Н. М., Дзямулич М. І., Урбан О. А. Управління власним капіталом банку: проблеми та перспективи. Економічний форум. 2016. № 2. С. 310-314.

FEATURES OF FORMATION AND USE OF INNOVATIVE POTENTIAL OF RURAL TERRITORIES OF UKRAINE

Tomashuk I.

*Assistant Professor of Economics
Vinnytsia National Agrarian University,
Vinnytsia, Ukraine*

Abstract

It is indicated that the innovative development of rural areas of Ukraine at this stage is possible only on the basis of the appropriate model, which should be developed in each region and take into account its features and capabilities. It is emphasized that one of the main factors influencing the effectiveness of innovation policy in rural areas is the innovative potential of agricultural enterprises, which determines the level of innovative opportunities of economic entities of a particular territorial unit of the region. The driver of innovation and economic growth in the most economically developed countries of the world is usually small and medium enterprises, as the most massive, dynamic and flexible form of enterprise organization. It is substantiated that one of the main means of innovative provision of competitiveness of rural areas, national agrarian economy and separate enterprises is rational use of natural resource potential, improvement of economic, ecological and social environment.

Keywords: innovation potential, rural areas, strategy, globalization, competitiveness, efficiency, information infrastructure.

Introduction. One of the most acute problems of rural development in Ukraine in recent years has traditionally been the extremely low level of innovation activity of economic entities working in the field of agricultural production and related sectors of the economy. The problem is complicated by the actual lack of innovatively active non-agricultural enterprises in rural areas of our country. This is reflected in the degradation of social and communal infrastructure of the village, the spread of disinvestment and the loss of resource and human potential of rural areas.

In the context of the deployment of European integration processes and the actualization of the tasks of innovative structural changes in the economy, rural areas acquire the importance of the strategic potential of the state, acting as an indicator of strategic socio-economic transformations. The need to effectively use the existing potential of the territory and get the benefit

from it is a characteristic feature of modern rural development, which creates the preconditions for their further development and determines the economic content of the outlined processes [10].

Analysis of recent research and publications.

The issues of innovation, its resource provision, investment attraction and theoretical and methodological principles of state regulation of innovation processes were considered in the works of many scientists, economists and politicians. Many domestic scientists have made a significant contribution to the economic theory and methodology of research of innovation processes, namely: first of all Kaletnik G.M., Zabolotnyi G.M., Kozlovskyi S.V., Goncharuk I.V., Baldynyuk V., Vazhinsky F.A., Kalachevskaya L.I., Korobka S., Kuzmin O.E., Shotik T.M., Ksyonzhik I.V., Volovich Y.O., Melnyk V., Pogrishchuk O., Tymoshenko M.M., Feshchenko O.M., Ilchenko V.M. etc.

Selection of previously unsolved parts of the overall problem. The low efficiency of the implemented reforms is an indication that public administration does not use all available resources, as well as the available innovation potential. An innovative model of rural development in modern conditions can not bring full economic effect only through a declaration of reforms, a simple technological renewal of the resource base and even structural adjustment of the economy. This process will be insufficient without the systematic modernization of public administration for rural development. This situation slows down the development of both democracy and the political system as a whole. It involves shifting the emphasis from traditional scientific and technical solutions to the use of fundamentally new advanced technologies that have a decisive impact on the processes of socio-economic development of developed countries.

Formulation of the goals of the article (task statement). The purpose and objectives of the article are to find approaches to determining the innovative potential of rural areas, analysis of their formation and use. Also the introduction of ideas to improve the use of the innovative climate in rural areas of Ukraine, including the agro-industrial complex, rural infrastructure and human potential, taking into account Ukrainian realities and social transformations.

Presentation of the main research material. The use of innovative approaches requires modern guidelines for the development of rural areas of Ukraine as part of the economic policy of the state, providing the opportunity for effective development of economic relations. The application of innovative principles of economic development is a necessary condition for Ukraine's integration into the world space with a high level of competition.

In Ukraine, rural areas are traditionally associated with agricultural production, while developed countries are characterized by integrated rural development.

The current state of rural areas of Ukraine as an integral part of economic policy requires the use of innovative approaches, as one of the most acute problems of recent years is the extremely low level of innovation of businesses operating in the agricultural sector [2; 15].

Rural areas are not only the spatial basis of doing business, but also the natural environment and the place of human habitation. That is why the effectiveness of land use depends on the person, his cultural and educational level, training, skills, motivation, desire and ability to work and manage. The decline of the village is also caused by a number of psychological factors, including the lack of vision of modern rural youth prospects for the future of life in rural areas.

This situation needs to be changed by creating a new unique business model in rural areas. In this context, it is necessary to use innovative guidelines for rural development, which are based on the principles of a scientific approach to agricultural production. Currently, the main one should be the one who works in the field, and he should receive a basic income, the goal of the mediator should not be to earn on the asymmetry of information, but to ensure the availability of modern technologies and competencies [8; 14].

The formation of an innovative model of rural development is one of the most important systemic factors in the efficiency of their economic potential and increase the level of competitiveness.

In fig. 1 presents the classification of species manifestations of the potentials of rural areas of Ukraine.

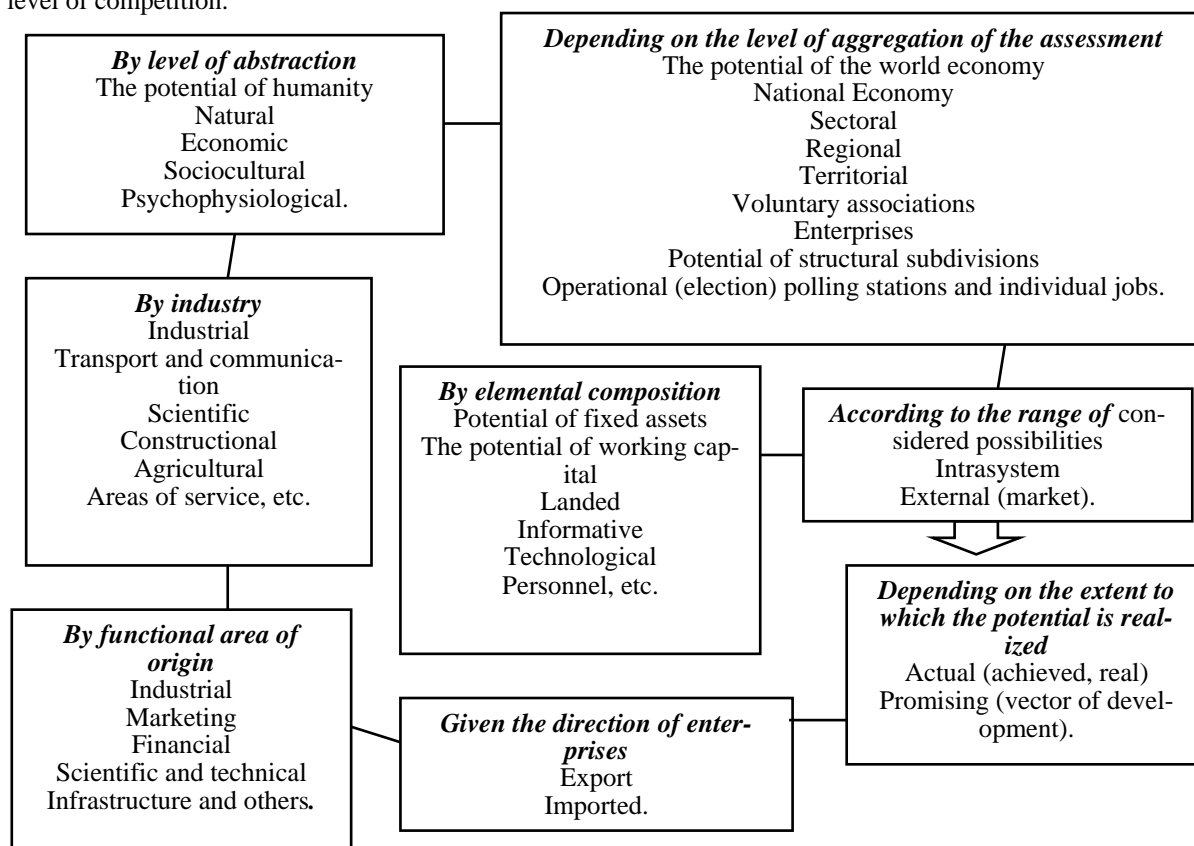

Fig. 1. Classification of species manifestations of potentials

Source: [16]

Innovative development of rural areas of Ukraine at this stage is possible only on the basis of the appropriate model, which should be developed in each region and take into account its features and capabilities. Formation of an innovative model of rural development requires the solution of the following tasks: the formation of economic mechanisms to stimulate demand for innovative products, preferential lending of resources, credit support and preferential taxation of innovative projects; increasing the level of capitalization of intellectual property through the introduction of its objects into economic circulation and further use of the results; increasing the level of funding for regional agricultural science from all sources; creation of a flexible system of regional innovation infrastructure, able to ensure a rapid transition from basic and applied research to the practical application of their results [2; 3].

The legal basis for innovation is the following legislation: Laws of Ukraine "On priority areas of innovation in Ukraine", "On scientific and scientific-technical activities", "On state forecasting and development of programs of economic and social development of Ukraine", "On innovation", "On scientific and scientific-technical expertise", "On priority areas of science and technology", "On the special regime of investment and innovation activities of technology parks", "On state regulation of activities in the field of technology transfer" and other legal documents. In particular, Article 7 of the Law of Ukraine "On Priority Areas of Innovation in Ukraine" defines strategic priority areas of innovation, which include mechanical engineering and instrument making, which is the basis for high-tech renewal of all industries [7].

The development of the agrarian sphere of the economy lags behind in terms of innovation. The need for the transition of Ukraine's agricultural economy to an innovative model of development is due to the depletion of sources of post-crisis growth, the slow pace of investment in new equipment and knowledge, exacerbation of problems of maintaining scientific and technological potential. The formation of the national agrarian innovation system in Ukraine is characterized by a low level of integration of science and material production [5; 16]. An important aspect of rural development is that they are a resource base for agriculture, developing in close connection, but each in its own way.

Developed countries are actively subsidizing the agricultural sector also for food security reasons and to minimize the threat of excessive migration of the rural population to cities and abroad. The Common Agricultural Policy of the European Union combines elements of regulatory market, price, foreign trade and structural policies. As in the agrarian economy sectoral and territorial factors are integrated into one whole, gradually

the goals of the Common Agrarian Policy have shifted from solving the problems of agriculture to the tasks of rural development. Therefore, speaking about the modern agricultural policy of the European Union, it should be understood that it was formed and operates on the foundation and within the framework of regional, primarily structural, policy. The Common Agricultural Policy of the European Union in a broad sense is a direction of the general policy of the EU, aimed at [5; 12]:

- improving the legal regulation of relations in the agricultural sector;
- improvement of administrative relations between the relevant institutions and business entities in agriculture;
- adoption of economically feasible and effective regulatory acts that help increase the competitiveness of EU agriculture and rural development;
- promoting further liberalization of EU agriculture in accordance with the requirements of the World Trade Organization.

At the same time, state support for agricultural production in the EU is not an end in itself. Its volume is directly related to the ability of agricultural formations to withstand competitive pressure, introduce new technologies, as well as engage in the cultivation of environmentally friendly products. Thus, the existing mechanism of market competition within the EU and a developed institutional environment provide a sufficient level of macroeconomic stability, which allows agricultural market participants to make decisions in an atmosphere of relative stability and predictability [1; 10].

One of the main factors influencing the effectiveness of innovation policy in rural areas is the innovative potential of agricultural enterprises, which determines the level of innovative opportunities of economic entities of a particular territorial unit of the region. The innovative potential of the region is the basis for basic and applied research, design and technological work that contributes to the solution of scientific, scientific and technical, socio-economic and environmental problems at various levels (state, regional, sectoral).

The implementation of the innovation policy of rural areas is based on the comprehensive provision of innovation processes aimed at improving their efficiency, namely: financial, organizational, logistical, personnel. The effective course of innovation processes in the region depends on such key factors as economic, technological, organizational and managerial, legal, professional training. Their influence depends on the joint efforts of the state, regional authorities and agricultural enterprises (Table 1) [6; 9].

Table 1

Comparative characteristics of approaches to the formation and implementation of state regional policy within the planned implementation periods State strategy of regional development

	Approaches to the formation and implementation of state regional policy	
	planning period 2014-2020	planning period 2021-2027
Policy objects	Depressed areas have been declared as policy objects, but have not received de facto assistance	Territories in need of state support
Approach to planning	Dominance of the sectoral-departmental approach, which does not take into account the specifics of different types of territories of the country.	Identifying areas in need of state support and planning their development on the basis of an integrated / multisectoral top-down and bottom-up approach
Types of projects	Subsidies help creation "Solid" infrastructure and state mainly on facilities	Government investments in tangible and intangible assets in the form of "hard" and "soft" development projects based on high-quality diagnostics of potentials and problems of territories in need of state support
Subjects of policy formation and implementation	Central and local executive bodies	Different levels of government (central, regional, local), non-governmental organizations
Regional Development Agencies	Formation of regional development agencies as subjects of regional policy	Regional development agencies are becoming real subjects of regional policy
Principles of state support	Assistance to less developed regions through financial support	Development of a competitive region and functional territory by involving all development actors and using the potential of key assets of the region / territory as a condition for providing financial support from the state budget
Financing	There is no targeted funding for the Regional Development Strategy and programs, with the exception of the sector budget support program in the framework of the implementation of action plans Strategies	Not less than 1/3 of state funds regional fund is directed to regional development The Cabinet of Ministers of Ukraine provides interdepartmental financing of integrated regional development programs of the Strategy, which provide development of the Strategy program, receipt of public funds from several major budget managers
Spatial planning	Failure to comply with the requirements of urban planning documentation (General planning scheme of the territory of Ukraine, territorial planning schemes at the regional level, general plans of settlements) when implementation of investment programs / measures public	Mandatory consideration of town-planning documentation (General scheme of planning of the territory of Ukraine, schemes of planning of the territory at the regional level, general plans of settlements) at realization of the state investment programs / measures
Interdepartmental coordination	Missing or very low	The Cabinet of Ministers of Ukraine ensures an appropriate level of coordination, in particular through the Interdepartmental Coordination Commission for Regional Development
Institutional capacity of the regional level of government	The function of public administration in strategic planning and implementation of regional development programs and projects has been lost	Increased standards and qualification requirements for the ability of officials and institutions at all levels of government to effectively invest public (state) funds
Institutional capacity of the territorial community level	The institutional capacity of the basic level of government is at an early stage	Communities are able to strategically plan development and effectively manage resources for development
Implementation mechanisms	Lack of a mechanism for implementing the Strategy through the implementation of regional development investment programs	Action plans for the implementation of two periods of the Strategy implementation, for 3 and 4 years; Investment programs of regional development; Competitive selection of regional development projects.

Source: [4]

The level and ability to innovate is a major factor in the competitiveness of the national and regional economy. Ukraine has a low level of innovation compared to Eastern European countries. There is also a high level of differentiation in the implementation of innovations at the regional level.

The reform of local self-government and territorial organization of power on the basis of decentralization carried out in Ukraine is aimed at creating a modern system of local self-government based on innovative development, the principles of smart specialization and European values. Approval by the order of the Cabinet

of Ministers of Ukraine of July 10, 2019 № 526-r of the Strategy for the Development of Innovation until 2030 gave impetus to the beginning of significant changes in the Ukrainian innovation ecosystem. Globalization and modern communication technologies create opportunities for the existence and development of successful innovative enterprises and clusters, even despite the general technological backwardness, low purchasing power of consumers and territorial remoteness, through inclusion in international value chains. In addition, innovation is still insufficiently integrated into regional development processes (Fig. 2).

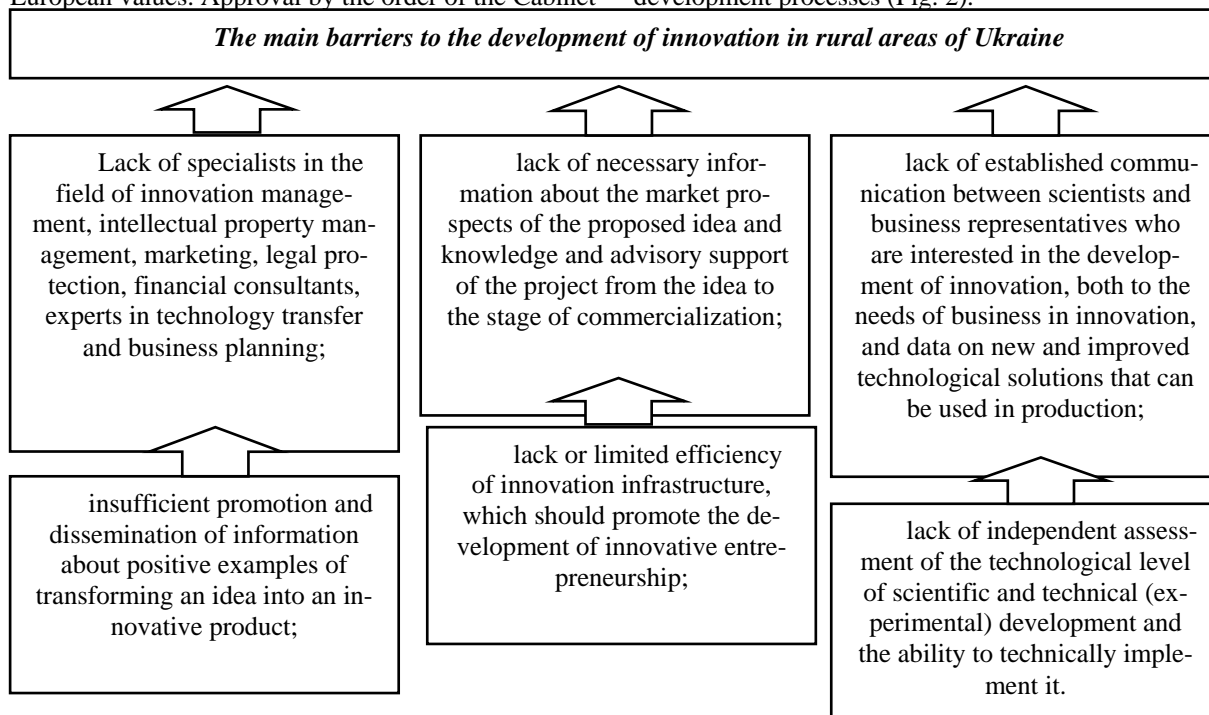

Fig. 2. The main barriers to the development of innovation in rural areas of Ukraine

Source: [4]

The basis of Ukrainian innovative competitiveness is human capital and research, as well as knowledge and research results (Table 2). Their effective implementation is the main competitive advantage. However, compared to 2017, Ukraine lost 2 positions

in the sub-index "Human Capital and Research", moving from 41st to 43rd place. This was due to a reduction in education costs as a percentage of Gross Domestic Product (22nd place - 2017, 26th place - 2018) and research and development costs as a percentage of Gross Domestic Product (54th place - 2017, 62 place - 2018).

Table 2

Ukraine's place in the Bloomberg Innovation Index in 2018-2020

Years	General index	Intensity of research and development (costs of research and development work in relation to Gross Domestic Product)	Productivity	Penetration of high technologies (share of innovative companies in the total number of enterprises)	Concentration of researchers (number of scientists per 1 million inhabitants)	Value added production (value added of production in relation to Gross Domestic Product)	Efficiency of higher education (share of graduates of Higher Education Institutions in the total number of graduates of educational institutions)	Patent activity
2018	46	47	50	32	46	48	21	27
2019	53	54	60	37	46	58	28	35
2020	56	57	57	35	49	57	48	36

Source: URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-01-18/germany-breaks-korea-s-six-year-streak-as-most-innovative-nation>

In 2019, Ukrainian enterprises spent UAH 14,220.90 million on innovations, including UAH 10,185.11 million on the purchase of machinery, equipment and software, UAH 2,918.85 million on internal and external research and development, and UAH

1818.85 million on the purchase of other external knowledge (acquisition of new technologies) - UAH 37.49 million and for other works related to the creation and implementation of innovations (other costs) - UAH 1,079.45 million.

The share of expenditures for the purchase of machinery, equipment and software compared to 2018 increased from 68.1% to 71.6%. At the same time, the share of expenditures on research and development decreased from 26.3% in 2018 to 20.5% in 2019, on the acquisition of other external knowledge - from 0.4% to

0.3%. At the same time, the share of expenses for other expenses, including for marketing and advertising from 5.2% to 7.6%. Table 3 provides information on the importance of the main criteria of the Global Talent Competitiveness Index of Ukraine for 2016-2020.

Table 3

The value of the main criteria of the Global Talent Competitiveness Index for Ukraine for 2016-2020

Criterion	Rating 2016	Rating 2017	Rating 2018	Rating 2019	Rating 2020
Market and regulatory opportunities	91	103	99	96	94
Talent Attraction Index	97	94	98	105	93
Career opportunities	72	64	66	68	68
Talent retention index or ability to retain qualified personnel	56	54	58	66	73
Production skills of employees	40	66	44	45	56
Global knowledge	61	53	42	37	46
Global Talent Competitiveness Index	66	69	61	63	66

Source: The Global Talent Competitiveness Index 2020. URL: <https://www.insead.edu/sites/default/files/assets/dept/globalindices/docs/GTCI-2020-report.pdf>

The Ukrainian regions face the task of modernizing and creating modern production, increasing the competitiveness of products in domestic and foreign markets and ensuring sustainable economic growth. At the heart of such changes are innovative models of regional economic development using smart specialization. It is very important to create conditions for the introduction of innovations and support them in different

regions of the country, especially where there is an appropriate scientific base, business, modern innovation infrastructure. First of all, this applies to regional centers and large and individual medium-sized cities, which have the appropriate potential. Figures 3 and 4 show the indicators of the volume of funding for innovation in Ukraine in the period 2012-2019.

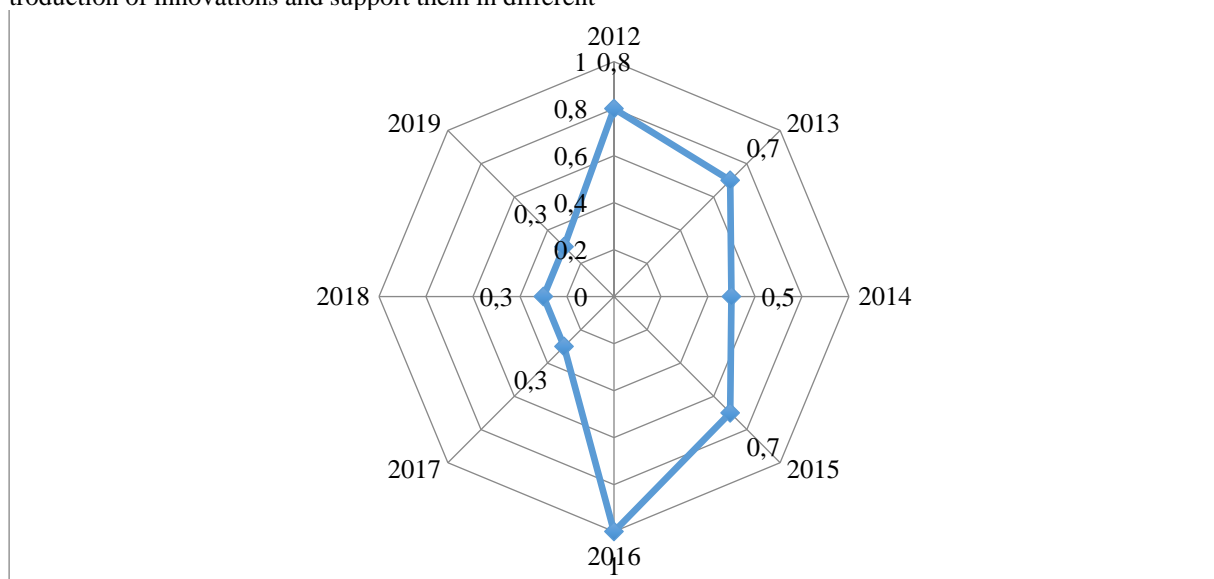

Fig. 3. The amount of funding for innovation in % of Gross Domestic Product

Source: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/innovatsii-transfer-tehnologiy/2019/07/03/stan-innov-di-yaln-2018f.pdf> [11]

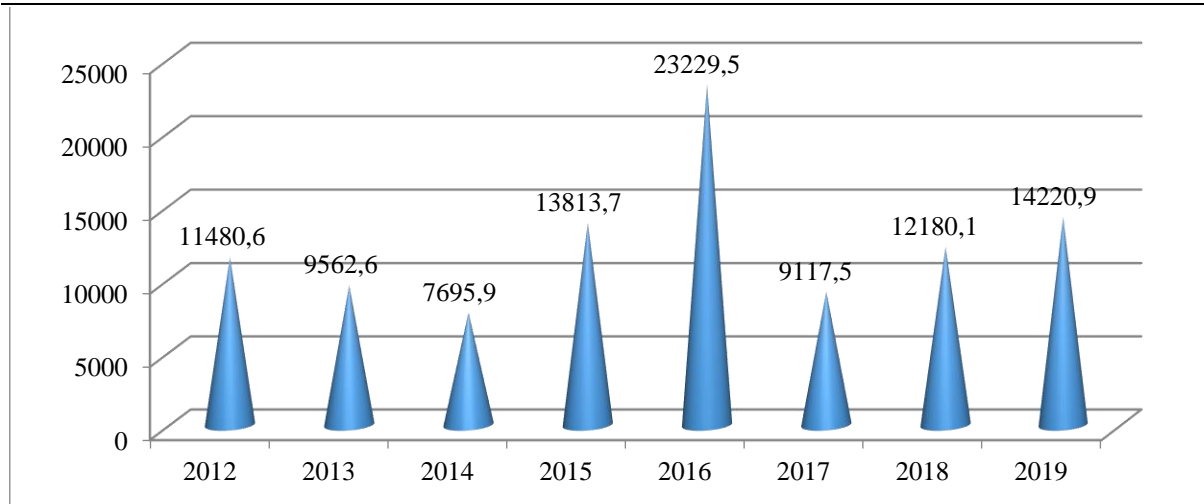

Fig. 4. The amount of funding for innovation in 2012-2019, UAH million.

Source: URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/innovatsii-transfer-tehnologiy/2019/07/03/stan-innov-diyaln-2018f.pdf> [11]

The driver of innovation and economic growth in the most economically developed countries of the world is usually small and medium enterprises, as the most massive, dynamic and flexible form of enterprise organization. At the same time, Ukraine has a low receptivity of the business sector to innovation, which

limits the growth of labor productivity. In turn, the absence or insignificant introduction of new technologies into industrial production leads to a decrease in the competitiveness of the national and regional economy, makes it uncompetitive due to relatively low quality, as well as energy and resource production (Table 4).

Table 4

Ways to support the implementation of innovations and activities in the field of smart specializations

	<i>Main characteristics</i>
1	Organization of a national network of information exchange and dissemination of best practices in the field of innovation;
2	Support for the development of projects (including network) aimed at the development of scientific and innovative cooperation with the real sector of the regional economy;
3	Assistance in the development, search for sources of funding, support for the implementation of integrated innovation projects;
4	Support for small and medium enterprises in the commercialization of research, implementation of measures to intensify and deepen cooperation between universities, research institutions and business;
5	Coordination of sectoral and regional innovation support instruments with defined funding mechanisms at the national and international levels (state budget, EU support instruments, for example, Horizon program);
6	Creating and strengthening an ecosystem to promote and support the development of startups;
7	Promoting the introduction of innovative ideas in the field of creative economy.

Source: formed based on the results of the study

The solution to the problem of the lack of favorable conditions for the development of creative (innovative) industries as a tool for sustainable development of regions and increase their competitiveness will be carried out by performing the following tasks:

- mapping and analysis of existing creative centers and their resources in terms of regions of Ukraine;
- development of maps and explanatory notes to them on the resource potential of creative industries in terms of regions;
- raising awareness of local businesses, authorities, the public, public and research institutions and other stakeholders about creative industries and their impact on the socio-economic development of regions and communities;
- definition of creative industries as one of the priority directions of development of regions and united communities;
- creation and functioning of a communication platform for cooperation at the regional level in the direction of development of creative industries of all stakeholders and bodies;

- formation of an environment that stimulates business activities in the field of creative industries;
- conducting training courses, trainings and educational projects for creative entrepreneurs and potential investors in the field of creative industries;
- providing on a competitive basis financial support for projects in the field of creative industries at the regional level;
- creation of favorable conditions for the formation of a network of creative clusters;
- mapping of resource potential to identify promising cores for creating creative clusters;
- development of maps of a promising network of creative clusters in Ukraine;
- creation of a network of regional agencies for the development of creative industries, local business associations, partner networks between participants in the value chain of creative industries;
- implementation of mentoring programs operating on the basis of revitalized club facilities (cultural services centers).

In addition, at the regional level, support for innovation can be provided in the field of:

- human capital development by:
  - involvement in the creation of a network of startup schools - accelerator-incubator on the basis of higher education institutions and research institutions in the region, which will facilitate the transfer of knowledge;
  - organization of specialized trainings on entrepreneurship and innovation management;
- entrepreneurship development, support for business internationalization in the small and medium business sector by:
  - support for the creation of an online platform for the development of innovation for communication between participants in the innovation process and the receipt of methodological and consulting services and support at all stages of the innovation cycle;
  - development of a strategy of regional innovation development taking into account the needs and potential of the region by identifying regional priorities based on the Smart Specialization Strategy and launching pilot projects aimed at creating a system of relationships and mutual support of regions with different levels of industrial development;
  - launching regional marketing campaigns to attract innovative business;
- introduction of innovations and growth of manufacturability of regional economy, support of innovative enterprises and startups by:
  - involvement in the creation of pilot centers of examination and evaluation of scientific and technical developments;
  - support for pilot projects to create an ecosystem of open innovation in high-tech sectors of industry and agriculture [4; 14].

Regional innovation policy of rural development is an integral part of the economic policy of the state. As the use of innovations can provide agricultural enterprises with extra profits, local authorities should be interested in increasing the level of regional innovation potential and intensifying innovation activity. Financial regulation of innovative development of rural areas is largely determined by its economic structure and focuses on solving territorial problems. Creating favorable conditions for the support of innovative agricultural enterprises in the region may include budget support (targeted budget funding, legislative support for innovation), application of tax benefits (special tax regime, tax holidays, reduction of the single tax), credit support for enterprises (financial leasing funds, venture funds), creation of regional infrastructure (business incubators, technology parks, training and consulting centers, etc.), implementation of territorial innovation programs and projects [7; 13].

Today, the following principles are the basis of regional innovation policy: the priority of innovation over traditional rural production; ensuring legal protec-

tion of intellectual property; promoting the development of competition in the field of innovation; flexibility of innovation policy, integration of science, education and entrepreneurship; ensuring the development of innovative agricultural entrepreneurship; promoting the development of interregional and international scientific cooperation [1; 9].

The priority importance of innovative reform and development of agro-industrial enterprises is: the growing importance of the agricultural sector against the background of the global economic crisis; the world's best provision of agriculture with renewable natural and climatic resources; favorable opportunities for the development of relations with the foreign agricultural market.

One of the main means of innovative support for the competitiveness of rural areas, the national agricultural economy and individual enterprises is the rational use of natural resource potential, improvement of the economic, environmental and social environment. With the transition to an innovative model of development, agriculture has every chance to become an influential factor in transforming Ukraine into a leading exporter of the world market of agricultural products and a guarantor of Ukraine's economic independence in the world community [8; 14].

The results of experimental research indicate that the priorities of the transition of the agricultural economy of rural areas to an innovative model of development are: long-term stable demand for a significant increase in production; the possibility of agricultural development only through the use of technologies that ensure the growth of productivity, no alternative to the transition to energy- and resource-saving agricultural technologies; ensuring positive profitability of agricultural products; production of quality products and steady increase of quality standards.

It should be noted that in the context of economic globalization there is an expansion of the scale of agricultural enterprises involved in export activities. Effective regulatory mechanisms for the formation of export potential can help strengthen the competitive position of domestic enterprises in the agro-industrial complex [4]. Among the indicators of the effectiveness of the management of agro-industrial enterprises in the export markets are indicators of the dynamics of exports, the quality of exported products and services, the scale of exports; profitability of foreign economic activity; return on foreign direct investment; economic characteristics of strategic resources of export-oriented industries and characteristics of individual links in global supply chains of agri-food products [16].

The regional innovation system should promote the creation of regional innovative production clusters, the formation and development of relationships between innovative enterprises operating in the region, regional state institutions and research and educational institutions in the region [7]. In fig. 5 shows an innovative model of rural development in Ukraine.

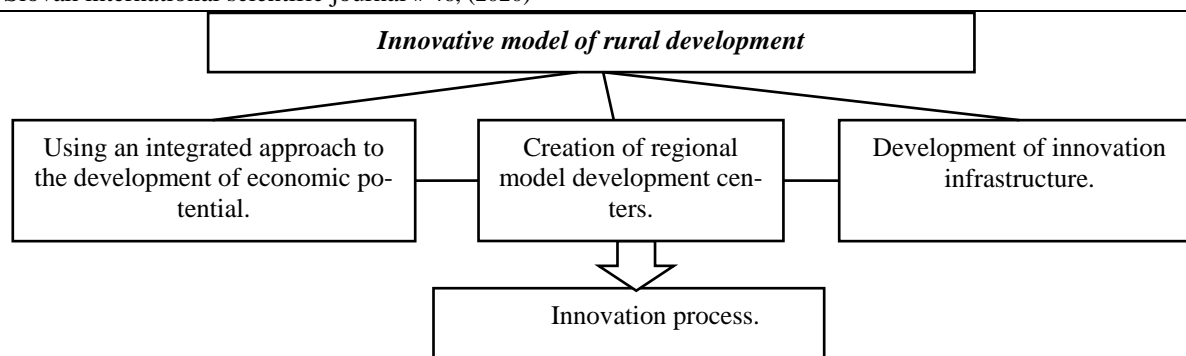

Fig. 5. Innovative model of development of rural areas of Ukraine

Source: based on [16]

Unfortunately, the macroeconomic situation in Ukraine does not give the investor any guarantees that in case of successful implementation of the innovative project financed by him, he will be able to fully count on receiving well-deserved dividends. In addition, the implementation of innovative projects in rural areas is associated with a number of other risks, which also weakens the interest of potential investors to invest in this area. First of all, this applies to the longer payback period of innovative projects in agriculture, compared to other areas of economic activity.

Characteristic features of the indicators of the innovative level of development of the national economy are the definition of: the structure of costs for research and development work in terms of time perspectives; structure of personnel and intellectual potential; per-

spective needs of the socio-economic system in innovation activity; compliance of the innovation potential with the innovation needs of the socio-economic system; prospects of the socio-economic system in the further growth of objects of innovative activity; competitive advantages of the socio-economic system of the state and the consolidation of its position in the world community [16].

Today there is a problem of training highly qualified workers, specialists with higher education, ready for the implementation of domestic scientific developments in the agro-industrial complex. The functioning of agricultural education and science does not fully meet the socio-economic needs of society, the level of production and food security of the state [9; 15]. In fig. 6 shows the main sources of financial support for rural development in Ukraine.

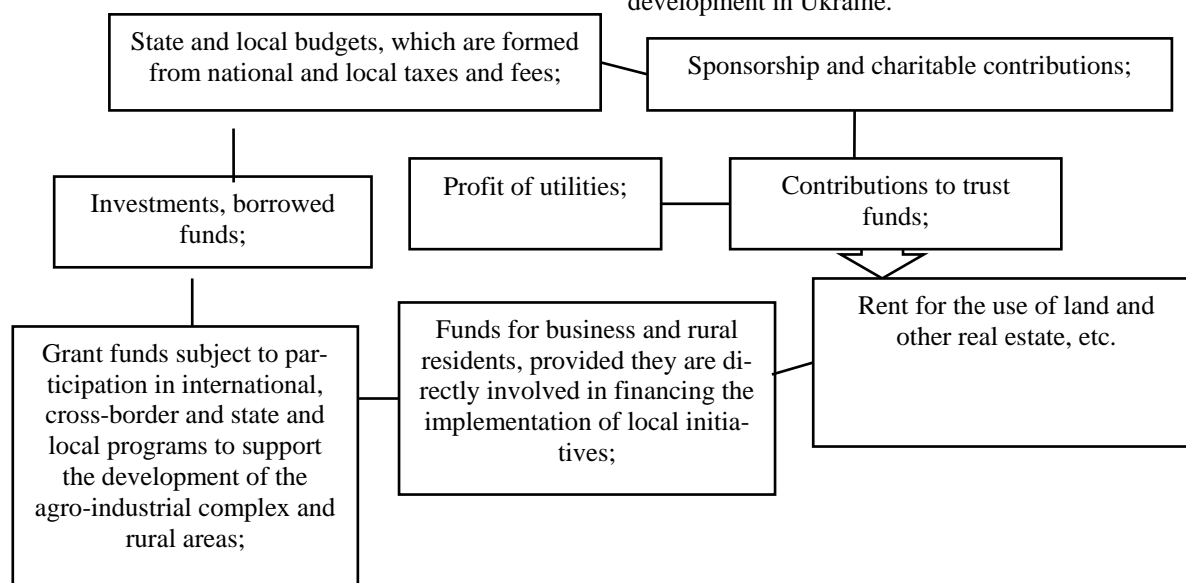

Fig. 6. Sources of financial support for rural development

Source: based on [11]

Innovations can be considered from two conceptual positions:

1) the process is carried out in a certain order and has features that allow you to interpret it in terms of process approach;

2) a new product, some improvement that is a consequence of the implementation of the innovation process.

Today, innovation is a solid foundation for the development of the modern economy, in particular the problem of rural development and sustainable growth

of agriculture. At the same time, it is extremely important to implement innovations in the field of organization and management of agriculture, public administration in rural areas, as well as in creating a favorable infrastructure for business and life in rural areas [2].

Innovation is considered an important factor in the effective socio-economic development of rural areas and is considered one of the priorities of agricultural and regional policy. After all, at the present stage of national institutional and structural transformations an important component of the innovation and investment

system is to ensure sustainable development of rural areas, aimed at enhancing intellectual potential, transfer of innovation, introduction of environmentally friendly and resource-saving technologies, organic production, diversification of agricultural enterprises [1; 13]. We believe that the innovative nature of rural development should include not only the results of scientific and technological progress in the production component of the agricultural sector, but also effective socio-economic and organizational and managerial innovations. In the process of innovative development of rural areas it is important not only to implement innovations, but also to preserve the traditions of individual rural communities [13].

Innovative rural management should take an integrated approach, which means that the reorganization of the management system requires the integration and harmonization of many success factors, namely leadership, organizational structure, processes, infrastructure

(including technology), human resources (including incentives and change in the behavior of employees: from bureaucrats to managers).

Supporting the development of innovation in certain areas allows to obtain a specific effect that is important for ensuring the development of rural areas [6]. Foreign partnership also contributes to active innovative development.

The defining vector of innovative development of the village in modern conditions is the development of infrastructure in rural areas, which provides not only transport communications, access to goods and services, but also the ability to use and process information. Therefore, important components of the management of innovative development of rural areas should be the construction of an effective information infrastructure, ensuring access of business and the population in rural areas to the Internet (Fig. 7).

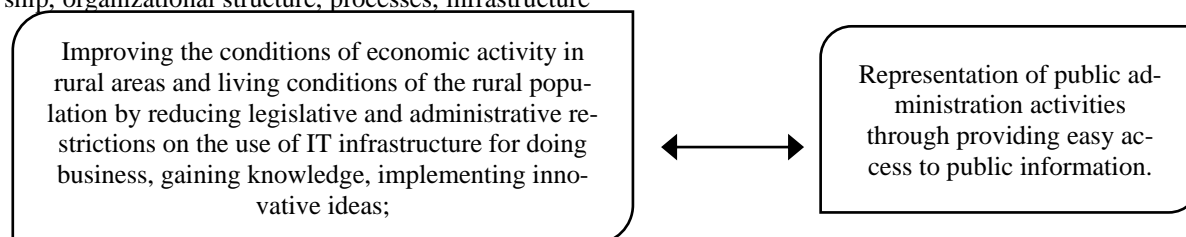

Fig. 7. The main components of management of innovative development of rural areas of Ukraine
Source: based on [6]

Innovative development of rural areas should be based on an effective innovation infrastructure, which is interpreted as the entire necessary range of public and

private institutions and organizations that provide development and support for all stages of the innovation process (Table 5) [8].

Table 5

Number of employees involved in research and development in Ukraine in 2010-2019 by category of personnel (persons)

Year	Number of employees involved in research and development - in total, persons	Including					
		researchers		techniques		support staff	
		persons	in % to the total number of employees involved in research and development	persons	in % to the total number of employees involved in research and development	persons	in % to the total number of employees involved in research and development
2010 ¹	182484	133744	73,3	20113	11,0	28627	15,7
2011 ¹	175330	130403	74,4	17260	9,8	27667	15,8
2012 ¹	164340	122106	74,3	15509	9,4	26725	16,3
2013 ¹	155386	115806	74,5	14209	9,2	25371	16,3
2014 ^{1,3}	136123	101440	74,5	12299	9,0	22384	16,5
2015 ^{1,3}	122504	90249	73,7	11178	9,1	21077	17,2
2016 ^{2,3}	97912	63694	65,1	10000	10,2	24218	24,7
2017 ^{2,3}	94274	59392	63,0	9144	9,7	25738	27,3
2018 ^{2,3}	88128	57630	65,4	8553	9,7	21945	24,9
2019 ^{2,3}	79262	51121	64,5	7470	9,4	20671	26,1

¹ Data for 2010-2015 include permanent and temporary employees (part-time employees and persons working under civil law contracts, including research and teaching staff).

² Starting from 2016, the data are given without taking into account research and teaching staff who did not perform research and development.

³ Data are given without taking into account the temporarily occupied territory of the Autonomous Republic of Crimea, the city of Sevastopol and parts of the temporarily occupied territories in Donetsk and Luhansk oblasts.

Source: [11]

The task of regional policy is to focus on supporting the development and absorption of innovations, the use of appropriate regional potential. Actions should be aimed at developing the factors that determine the

transformation of the economic structure in favor of increasing the level of innovation, including in the field of improving the efficiency of education, increasing social activity, increasing territorial accessibility. The

transformation of regions into innovative ones requires the creation of appropriate conditions for enterprises, including the promotion of technology and knowledge at the regional level, access to financial capital (Table 6; Fig. 8).

Table 6

Expenditures for research and development in Ukraine by type of work for 2010-2019, (million UAH)

Year	Expenditures for research and development - total, UAH million	Including execution						Share of expenses for research and development in the Gross Domestic Product,%
		basic research		applied research		scientific and technical (experimental) developments		
		UAH million	in % to the total cost of research and development	UAH million	in % to the total cost of research and development	UAH million	in % to the total cost of research and development	
2010 ¹	8107,1	2175,0	26,8	1589,4	19,6	4342,7	53,6	0,75
2011 ¹	8513,4	2200,8	25,9	1813,9	21,3	4498,7	52,8	0,65
2012 ¹	9419,9	2615,3	27,8	2023,2	21,5	4781,4	50,7	0,67
2013 ¹	10248,5	2698,2	26,3	2061,4	20,1	5488,9	53,6	0,70
2014 ^{1,2}	9487,5	2452,0	25,9	1882,7	19,8	5152,8	54,3	0,60
2015 ^{1,2}	11003,6	2460,2	22,4	1960,6	17,8	6582,8	59,8	0,55
2016 ²	11530,7	2225,7	19,3	2561,2	22,2	6743,8	58,5	0,48
2017 ²	13379,3	2924,5	21,9	3163,2	23,6	7291,6	54,5	0,45
2018 ²	16773,7	3756,5	22,4	3568,3	21,3	9448,9	56,3	0,47
2019 ²	17254,6	3740,4	21,7	3635,7	21,1	9878,5	57,2	0,43

¹ Data for 2010-2015 are listed without taking into account the costs of scientific and technical services.

² Data for 2014-2019 are given without taking into account the temporarily occupied territory of the Autonomous Republic of Crimea, the city of Sevastopol and parts of the temporarily occupied territories in Donetsk and Luhansk regions.

Source: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/ni/vvndr_vr/vvndr_vr_u.htm [11]

It is necessary to increase the intensity of cooperation between enterprises and research institutions, greater use of research and technology for the development of industries, creating a platform for innovation

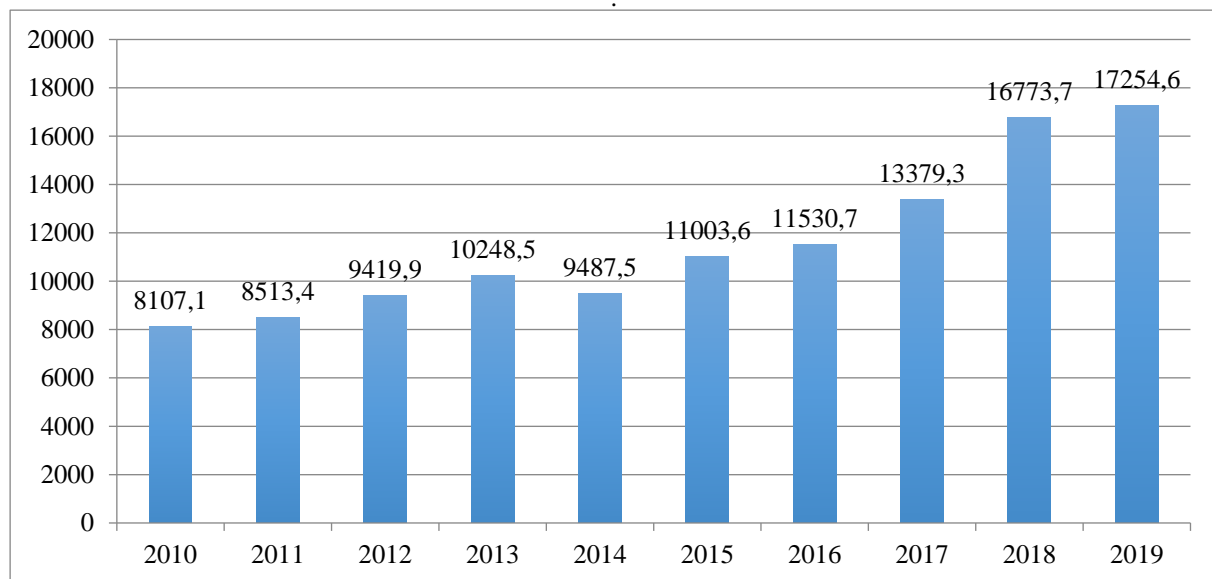

Fig. 8. Expenditures for research and development in Ukraine for 2010-2019, (million UAH)

Source: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/ni/vvndr_vr/vvndr_vr_u.htm [11]

The key goal of cooperation should be to restore and strengthen intersectoral cooperation of economic sectors in the direction of increasing the volume and level of manufacturability of industrial products, expanding the range and geography of medium and high-

tech exports and meeting demand for intermediate and final consumption products and fixed capital in the domestic market (table 7) [4].

Table 7

Directions of development and implementation of innovations and their significance for rural development

Directions of development and implementation of innovations	Importance for rural development
Introduction of modern technologies.	Development of infrastructure and increase of labor productivity in rural areas.
Changes in human resource management methods.	More effective systems of motivation and stimulation, increased efficiency and the ability of human resources to perceive and implement innovations.
Training focused on the acquisition of the latest knowledge and skills.	Improving the skills and productivity of human resources in rural areas, identifying skills to create innovation and creativity.
Changes in the organizational structure of rural development management.	Greater flexibility, adaptability to changing environmental conditions and efficiency of the system of innovative development of rural areas.
Informatization.	Faster access to information, saving time on functions that can be automated.

Source: based on [6]

The formation of economic policy in rural areas must take into account social and environmental goals, which are systematically aimed at improving the quality of life and well-being of the rural population [13].

Ukraine's transition to an innovative model of economic development creates new conditions for domestic enterprises to operate in innovative markets. And the impact of globalization on economic processes requires

companies to be more open globally, using an open innovation model. Therefore, the development of an effective and efficient mechanism for managing the innovation system of the enterprise will help improve its innovation and investment attractiveness, as well as increase competitiveness [7]. In fig. 9 presents the main components of the development of the system of innovative entrepreneurship as a basis for strengthening the economic potential of rural areas.

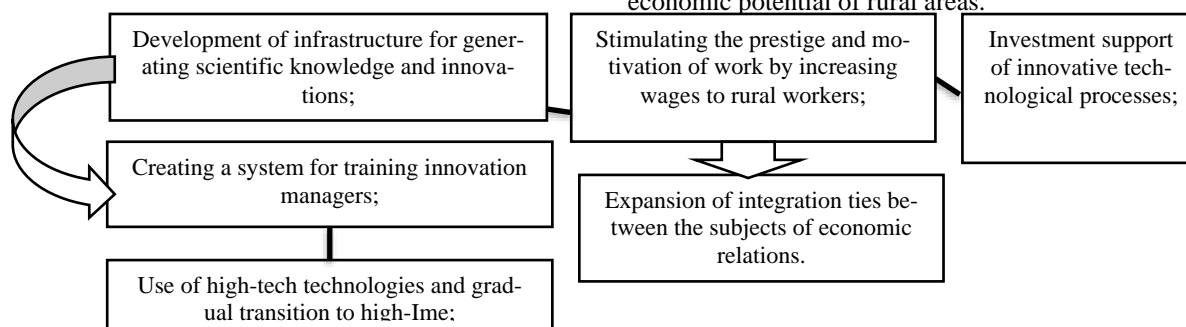

Fig. 9. The main components of the development of innovative entrepreneurship in Ukraine

Source: based on [10]

It is important in the development of innovative entrepreneurship to deepen international cooperation with research partners and innovative enterprises, which creates the preconditions for direct access to the most important current and future scientific and economic spaces. Such cooperation is becoming increasingly important due to the prominent role of Ukraine in

the policy of good neighborliness with the countries of the European Union [10]. In fig. 10 presents the main components for the successful implementation of innovative activities by agricultural enterprises, local and state authorities.

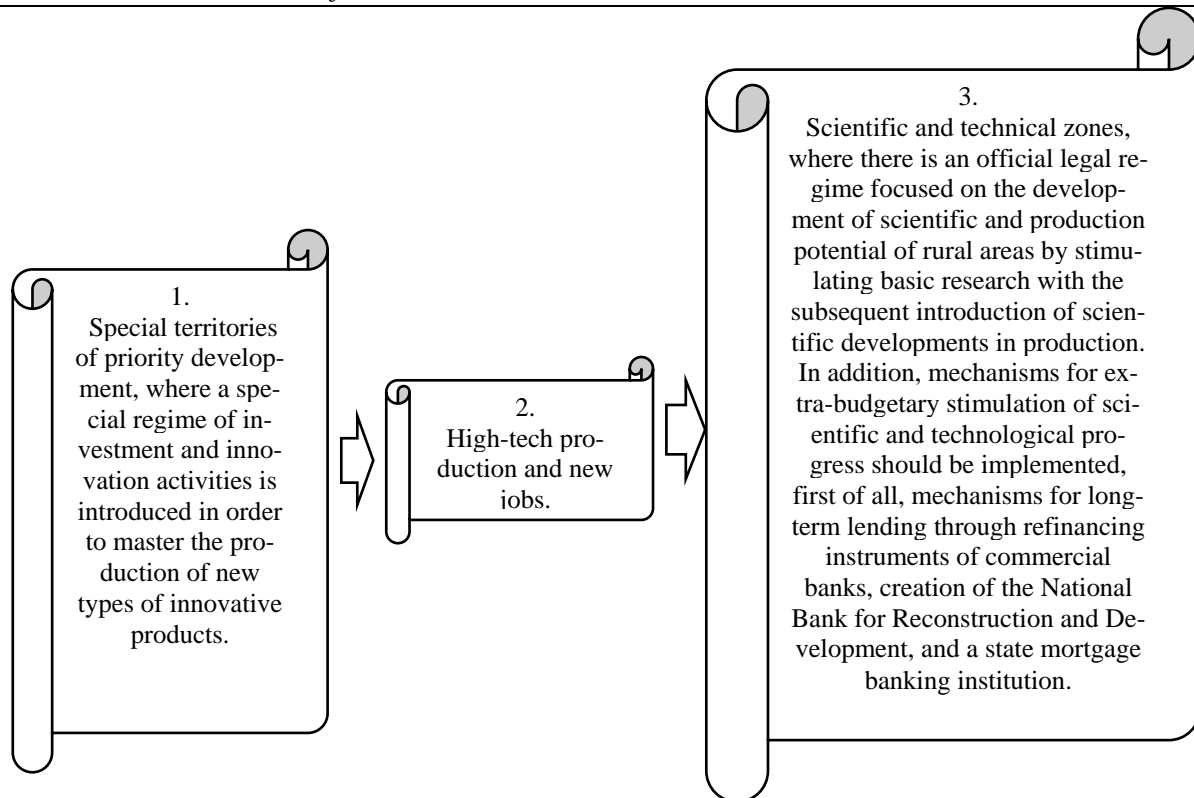

Fig. 10. The main components of successful implementation of innovative activities in rural areas
Source: formed on the basis of [9].

The availability of sufficient and reliable regional and local statistics to analyze the development and differences between the territories is a necessary condition for the development and monitoring of state policy of regional development. The period 2021-2027 is crucial for the improvement of territorial statistics in Ukraine and the world:

- The international round of the population and housing census will take place in 2020-2021. The last census in Ukraine dates back to 2001.
- 10th round of the World Agricultural Census 2020, which covers the period from 2016 to 2025;
- All countries, including Ukraine, have committed themselves to developing indicators to monitor progress

towards achieving the 2030 Sustainable Development Goals. In addition, the 2020-2030 decade will see an increase in available data from innovative sources, such as those collected from sensors (which can be used to monitor transport), satellites (to monitor urbanization, agriculture and the environment), and the Internet (which will be used to understand the interaction of humans and machines), mobile data and other big data that will provide new opportunities for the production of statistics. At the same time, data management and transmission technology will continue to grow, providing opportunities for data exchange and linking from different sources [4]. In the table 8 shows the monitoring indicators of the State Strategy for Regional Development of Ukraine for the period up to 2027.

Table 8

Indicators for monitoring the State Strategy for Regional Development until 2027

Indicator	The unit of measurement of the indicator	Territorial level	The value of the indicator in the base year	Intermediate and target values of the indicator in 2023 and 2027	Data source
Gross regional product (at actual prices) per capita	thousand UAH	1) Ukraine 2) the average for 25 regions	(2017) 1) 70,233	approaching the level of regions to the national average maintaining the growth trend of the indicator	State Statistics Service
Differentiation of Gross Regional Product per capita at the regional level (ratio to the average in Ukraine is less than 0.75)	%	1) all regions	(2017) 1) 12 regions *	зменшення кількості регіонів з найнижчим рівнем валового регіонального продукту на душу населення, нижче 75%	State Statistics Service

* Volyn, Donetsk, Zhytomyr, Ivano-Frankivsk, Rivne, Sumy, Ternopil, Kherson, Khmelnytsky, Chernivtsi and Zakarpattia regions - less than 50% of the average, and Luhansk - 20%. (12)

Source: based on [4]

In the table 9 shows the indicators for monitoring the achievement of the goals of the State Strategy for Regional Development for the period up to 2027.

Table 9

Indicators for monitoring the achievement of the goals of the State Strategy for Regional Development until 2027

No	Indicator	The unit of measurement of the indicator	Territorial level	The value of the indicator in the base year	Descriptive projected intermediate value of 2023	Descriptive projected target value for 2027	Data source
Goal 1. The formation of a cohesive country in social, economic, environmental and spatial dimensions							
1	Labor force participation ratio (ratio of economically active population aged 15-70 to total number population aged 15-70 years)	%	1) Ukraine 2) average indicator for 5 regions with the lowest value of the indicator (Volyn, Donetsk, Zakarpattia, Ivano-Frankivsk, Ternopil regions)	(2018) 1) 62,6 2) 58,3	1) maintaining the level 2) approaching the level of regions to the average level in the country	1) maintaining the level 2) approaching the level of regions to the average level in the country	State Statistics Service
2	Disposable income, per person	UAH	1) Ukraine 2) average indicator for 5 regions with the lowest value of the indicator (Donetsk, Zakarpattia, Luhansk, Ternopil, Chernivtsi regions)	(2018) 1) 57908,6 2) 35868,2	1) maintaining the level 2) approaching the level of regions to the average level in the country	1) maintaining the level 2) approaching the level of regions to the average level in the country	State Statistics
3	The share of the population with per capita equivalent total income per month below the actual subsistence level	%	1) Ukraine 2) average indicator for 4 regions with the worst values of the indicator (Volyn, Rivne, Sumy, Kherson regions)	(2018) 1) 27,6 2) 39,7	Maintaining a downward trend	Maintaining a downward trend	State Statistics
4	Providing urban planning documentation	%	1) schemes of planning of territories of areas, developed after 2010 2) provision of master plans of cities-regional centers 3) provision of master plans developed after 1990 of cities of regional significance 4) provision of master plans developed after 1990 for cities of district significance 5) providing general plans of the village 6) providing general plans of villages and settlements	(2019) 1) 70,8 2) 100 3) 82,5 4) 62,9 5) 44,2 6) 15	1) maintaining the growth trend 3) maintaining the growth trend 4) maintaining the growth trend 5) maintaining the growth trend	1) maintaining the growth trend 3) maintaining the growth trend 4) maintaining the growth trend 5) maintaining the growth trend	Ministry of Regional Development
Goal 2: Increasing the level of competitiveness of regions							
5	Differentiation of direct investment per capita at the regional level	dollars USA	1) Ukraine 2) average value for 3 regions with the lowest level (Chernivtsi, Ternopil, Kirovohrad regions)	(2018) 1) 767 2) 60,4	maintaining the growth trend approaching the level of regions to the average level in the country	maintaining the growth trend approaching the level of regions to the average level in the country	State Statistics

6	The share of innovative products in the total volume of sold industrial products	%	1) Ukraine 2) regions	(2017) 1) 0.7% 2) max -2.4% Zaporizhia region. min - 0.1% Khmelnytsky region.	1) reversing the downward trend and ensuring the upward trend	1) reversing the downward trend and ensuring the upward trend	State Statistics
7	Density of public roads of state and local importance with a hard surface	km of roads per 1 thousand square meters. km of territory	1) Ukraine 2) average indicator for 4 regions with the lowest value of the indicator (Kher-son, Mykolaiv, Luhansk, Chernihiv regions)	(2017) 1) 277 2) 203,8	maintaining the growth trend approaching the level of regions to the average level in the country	maintaining the growth trend approaching the level of regions to the average level in the country	State Statistics
Goal 3: Effective human-centered multilevel governance							
8	The amount of funds of the State Fund for Regional Development for the relevant budget period, in accordance with the legally defined level	UAH million % of the total revenue of the State Budget	1) Ukraine	(2019) 1) 0,79 %	ensuring the rule of law	ensuring the rule of law	Ministry of Fi-
9	Number of united territorial communities formed	pcs.	1) Ukraine	(2019) 1) 1029	maintaining the growth trend	maintaining the growth trend	Minis-
10	Number of regional development agencies established in accordance with the requirements of the Law of Ukraine "On Principles of State Regional Policy"	pcs.	1) Україна	(2019) 1) 20	Ensuring the establishment of a Regional Development Agency in each region	Ensuring the sustainability of operation	Regional State

Source: based on [4]

Conclusions. Innovative development of rural areas of Ukraine at this stage is possible only on the basis of the appropriate model, which should be developed in each region and take into account its features and capabilities. The task of regional policy is to focus on supporting the development and absorption of innovations, the use of appropriate regional potential. It is important in the development of innovative entrepreneurship to deepen international cooperation with research partners and innovative enterprises, which creates the preconditions for direct access to the most important current and future scientific and economic spaces.

References

1. Baldynyuk V., Tomashuk I. Use of land resource potential of rural territories of Ukraine in the conditions of transformation changes. The scientific heritage. 2020. № 50. P. 4. P. 6-17
2. Vazhynskyi F. A. Rozvytok silskykh terytorii Ukrainy na innovatsiinykh zasadakh (Analychna zapyska). URL: <http://ird.gov.ua/irdp/e20170201.pdf>
3. Honcharuk I.V., Tomashuk I.V. Ekonomichna efektyvnist enerhetychnoi avtonomii APK za rakhunok vykorystannia biopalyv. Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky. 2019. № 2. S. 7-19
4. Derzhavna stratehiia rehionalnoho rozvytku na period do 2027 roku. URL: <https://goo.su/2tUP>
5. Kaletnik G.M., Zabolotnyi G.M., Kozlovskiy S.V. Innovative models of strategic management economic potential within contemporary economic systems. Actual Problems of Economics. 2011. №4 (118). P. 3-11
6. Kalachevska L. I. Modeliuvannia optymizatsii upravlinnia innovatsiinykh rozvytkom silskykh terytorii v Ukraini. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo. 2018. № 22. Ch. 1. S. 140-144.
7. Korobka S. Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Ekonomika i pravo. 2015. № 1. URL: <https://goo.su/2tuN>
8. Kuzmin O.Ie., Shotik T. M. Sutnist ta vydy innovatsiinoi infrastruktury. URL: <https://goo.su/2TUu>
9. Ksonzhyk I.V., Volovych Yu.O. Realizatsiia innovatsiinoho potentsialu silskohospodarskykh pidpryiemstv yak osnova rozvytku silskykh terytorii. S. 186-191. URL: <https://cutt.ly/ggHu5kN>
10. Melnyk V., Pohrishchuk O. Ekonomichni potentsial rozvytku silskykh terytorii v umovakh yevrointehratsiinykh protsesiv: perspektyvy zmitsnennia. Visnyk Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu. 2017. № 3. S. 38-48
11. Ofitsiinyi sait Holovnoho upravlinnia statystyky Ukrainy. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/ni/vvndr_vr/vvndr_vr_u.htm
12. Stan innovatsiinoi diialnosti ta diialnosti u sferi transferu tekhnolohii v Ukraini u 2018 rotsi. Analychna dovidka. URL: <https://goo.su/2TUo>
13. Tymoshenko M.M. Ekonomichni mekhanizm realizatsii stratehii silskoho rozvytku za umov stalosti: metody ta instrumenty. Innovatsiina ekonomika. 2018 [76]. № 7-8. S. 17-24.
14. Tomashuk I.V., Mulyk M.V. Innovatsiina skladova konkurentospromozhnosti natsionalnykh

ekonomik na suchasnomu etapi hlobalnoho rozvytku. Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu im. V.I. Vernadskoho. Serii: Ekonomika i upravlinnia. 2019. №1. Tom 30 (69). S. 78-83

15. Tomashuk I.V. Modeliuvannia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku silskykh terytorii Vinnytskoi

oblasti. Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia. 2019. № 6 (23). S. 511-521

16. Feshchenko O.M., Ilchenko V.M. Upravlinnia potentsialom innovatsiinoho rozvytku pidpriemstv APK na eksportnykh rynkakh. Marketynh i menedzhment innovatsii. 2011. № 4. T. II. S. 229-236.

FINANCIAL STABILITY ANALYSIS IN MODERN CONDITIONS AS A MECHANISM OF EFFECTIVE FUNCTIONING OF THE ENTERPRISE

Tomchuk O.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of analysis and statistics Department
Vinnitsia National Agrarian University,
Ukraine*

Tomchuk V.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor Department of Accounting, Analysis and Audit
Vasyl' Stus Donetsk National University
Ukraine*

Abstract

The article examines the conceptual model of financial stability analysis, which includes the purpose of financial stability analysis, its tasks, subjects, objects, principles, as well as methodological tools. Users of the financial stability analysis by the type of interest and sphere of economic interest and approaches to the assessment of financial stability of the enterprise are defined, in particular, coefficient, point, margin, balance, integral, factor, matrix ones. The stages and methods of the process of optimizing the capital structure of the enterprise are substantiated. The levels of financial stability including high, standard and low are structured in the form of a matrix. Indicators of financial stability by coefficient, aggregate and integrated approaches are analyzed. The stock of financial stability of the investigated enterprise is calculated. The approaches of strengthening of the financial stability are identified.

Keywords: financial stability, users of analysis, approaches to assessing financial stability, margin of financial stability, approaches of improvement.

Raising of problem. In the process of functioning, every enterprise must save not only firmness of the position but also balance internal possibilities with the influence of the external environment for the achievement of the state of new quality which will enable to develop. Far of existent threats and risks at forming of steady development and effective functioning of any enterprise, requires the improvement of present and development of new mechanisms of guaranteeing financial firmness on a microlevel. Consequently, this index is the basis of the economic development of enterprise inplane present and future financial possibilities during the realization of strategy. Financial firmness of enterprise (as a component dynamic system) is a determining complex index that adequately characterizes the attained financial parameters and determines the possible level of risk. The analysis of financial firmness of enterprise enables one to estimate the ability of the enterprise to adapt oneself to the terms of the external environment and define the degree of his independence from the outsourcings of financing.

Analysis of researches and publications. Implementation of foreground jobs of the select strategy of agricultural enterprises to a great extent depends on effective financial management through the implementation of different on maintenance analytical procedures for the establishment of the level of effectiveness of indexes of the financial state. The use of analytical procedures for assessing the financial stability of the enterprise is based on selected methods of analysis, which is performed with an array of relevant data of the accounting system.

Methodical tools for the analysis of financial stability of business entities have been studied in their works by such foreign and domestic economists as O. Vasiliev, B. Grabovetsky, S. Glivenko, V. Kovalev, M. Luchko, Yu. Miroshnichenko, G. Savitska, N. Sensebayeva, O. Tomchuk, I. Shkol'nik, and others.

This issue becomes especially relevant in modern conditions, which are characterized by negative trends in the national economy against the background of complex transformation processes, lack of effective customer demand, deterioration of payment discipline, and more.

Formulation of aims of the article. The aim of the article is to study the methodology and practice of analyzing the financial stability of agricultural enterprises in modern conditions as a mechanism for effective operation.

Exposition of basic material of research. Under conditions of macro-financial instability, the priority for domestic agricultural enterprises is to achieve an adequate level of financial stability, which would ensure the possibility of their further activity, maximizing the value of the business and strategic development. After all, the financial stability of an agricultural enterprise is one of the key characteristics of its financial condition and the most complex, multifaceted, and a concentrated indicator that demonstrates the degree of security of funds invested in the activities and development of the enterprise.

The orientation of agricultural enterprises to increase competitive advantages and ensure sustainable economic growth, in the long run, necessitates effective

management of financial stability on the basis of complexity and system. Because financial stability for an agricultural enterprise is one of the main conditions for achieving positive financial results, attractiveness for investors, and the ability to pay their debts and obligations on time.

As noted in our previous studies, the assessment of the financial stability of the enterprise involves the study of key parameters and ratios that objectively characterize its financial condition. The results of the analysis allow to identify existing problems and attract the attention of management or owners [1].

Substantiation of theoretical provisions of financial stability analysis, as well as a systematic approach

to its organization and implementation, is presented in the conceptual model of financial stability analysis, which includes the purpose of financial stability analysis, its tasks, subjects, objects, principles, and tools (Fig. 1).

As a method of scientific knowledge, financial analysis involves the study of the subject by highlighting its basic elements, which should provide a comprehensive study of the processes that determine the content and results of the financial and economic activities of agricultural enterprises. Therefore, the main content of the analysis of financial stability is determined by the study of the state and movement of financial resources

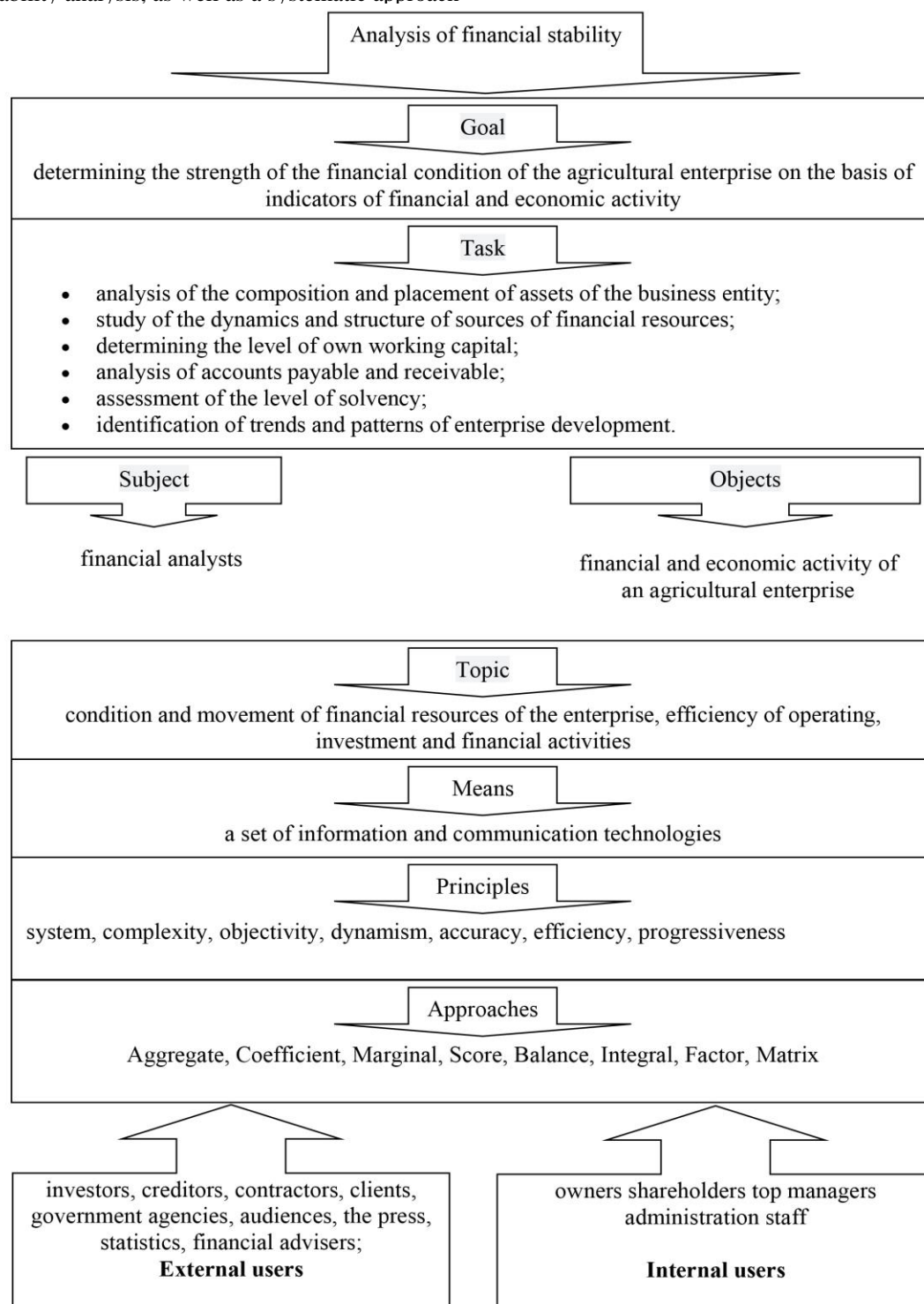

Figure 1. Model of financial stability analysis

Source: built by the authors on the basis of [2]

of the enterprise, the effectiveness of its operating, investment, and financial activities to determine the strength of the financial condition of agricultural enterprises on the basis of financial and economic performance.

The tasks set in accordance with the defined goal of financial stability analysis are carried out with an

emphasis on the economic interests of specific groups of stakeholders and a measure of depth that corresponds to the level of user requests for information management decisions. Table 1 presents the characteristics of users of the analysis of financial stability by type of interest and area of economic interest.

Table 1

The nature of the interest of different user groups in the results of the analysis of financial stability

Users of the analysis financial stability	Kind of interest	Sphere of economic interest
1	2	3
Shareholders and owners	direct financial interest	Assessment of financial stability and preparation of sound forecasts of financial stability
Investors	direct financial interest	Assessment of financial strength, liquidity, and solvency of the enterprise
Banks and creditors	direct financial interest	Solvency analysis, assessment of the efficiency of the use of borrowed capital
Managers and leaders enterprises	indirect financial interest	Development of strategic management measures agricultural enterprise based on the model of financial stability, crisis forecast modeling
Personnel enterprises	indirect financial interest	Assessment of financial stability of the enterprise as conditions for long-term employment
Customers, contractors	indirect financial interest	Assessment of liquidity of current liabilities, analysis of the state of repayment of receivables and payables
Statistical authorities	without financial interest	Formation of statistical generalizations and assessment of development trends of individual industries and regions
State institutions	indirect financial interest	Assess the accuracy of data on the tax base, repayment of liabilities to budget
Mass media, public organizations, Financial consultants	without financial interest	Assessment of development trends and analysis of financial stability of individual enterprises

Source: summarized by the author for [3, 4]

There are a number of methodological approaches to the analysis of financial stability, which meet the information needs of specific groups of users. Some researchers [3] propose to assess the financial stability of the enterprise based on the calculation of a system of absolute (generalizing) and relative (partial) indicators. Indicators that characterize the level of security of current assets of the enterprise sources of their formation are the absolute general indicators of its financial stability. Absolute indicators allow you to determine which sources of funds and to what extent are used to cover stocks. During economic activity at the enterprise, there is a constant movement inventory, through the use of own or borrowed funds, the level of which determines the optimal formation of these assets.

In many domestic studies, the assessment of the financial stability of the enterprise was based on the use of the coefficient method, which has a number of advantages for the operational analysis of the financial stability of the enterprise for financial decisions. At the same time, scientific substantiation requires the use of methods that are based on the application of an integrated approach that takes into account the influence of a number of factors on the level of financial stability with a functional and stochastic relationship.

At the same time, the characteristic of financial stability in the long run on the basis of calculation of absolute indicators gives only the general estimation. Most scholars [3, 5] are inclined to believe that the relative importance in assessing the financial stability of the enterprise belongs to the relative indicators. The corresponding analysis is carried out on the basis of calculation and comparison of coefficients with their normative values, and also a comparison of their change in dynamics. The degree of dependence of the enterprise on external investors and creditors is characterized by relative indicators of financial stability. The owners of the enterprise are interested in maximizing their own capital and minimizing borrowed funds in total financial sources. Lenders also assess financial stability based on the size of equity, its structure, from the standpoint of solvency and future financial stability.

Relative indicators of financial stability allow us to assess the degree of protection of investors and creditors, as they characterize the company's ability to timely pay its obligations to partners. I. Shkol'nik, I. Boyarko, O. Deineka, and others. [4] propose to calculate the integrated indicator of the financial stability of the enterprise. We support the opinion of the authors, who highlight the following approaches to assessing the financial stability of the enterprise: coefficient, point, margin, balance, integral, factor, matrix (table 2).

Table 2

Approaches to assessing the financial stability of the enterprise		
The name of the approach	Essential content	The result of the assessment
1	2	3
Aggregate approach	analysis of absolute indicators financial stability	determining the type of financial stability
Coefficient approach	analysis of relative indicators financial stability and their comparison with regulatory values	determination of the real financial condition, weaknesses and strengths of the enterprise
Marginal approach	calculation of the break-even point by dividing the costs into fixed and variable and using the marginal revenue indicator	determining the margin of financial stability
Ball approach	adding liquidity ratios to the composition of indicators in the scoring of financial stability	determination of the class of financial stability
Balance approach	use of the balance model	assessment of financial stability based on the degree of coverage of inventories and fixed assets by sources of funding
Integral approach	the integrated assessment of the degree of financial stability using a generalized indicator of changes in financial stability	determining the degree of financial stability and detection of its dynamics
Factorial approach	financial stability, which includes building a chain of indicators and analyzing their growth rates	determining the rank of indicators that will form a conclusion about the financial condition of the enterprise
Matrix approach	compilation of matrix balances	calculation of the structure and determination of the quality of balance sheet assets and the adequacy of their sources of financing

Source: summarized by the author for [4]

The most common method of assessing the financial stability of the enterprise is the calculation of appropriate coefficients that characterize the capital structure (long-term sources) and the ability to maintain it. The following strengths of the coefficient method contributed to its wide distribution:

1. Compactness and conciseness - to implement this method it is enough to consider a small number of key relationships between reporting items;
2. Accessibility - no additional costs are required for its implementation, as the data are obtained from the accounting registers;
3. Universality - the involvement of relative indicators as evaluation criteria expands the scope of this method for enterprises in different sectors of the economy.

However, the coefficient method of assessing financial stability has a number of significant disadvantages:

1. Coefficient calculations allow to disclose, but not explain the improvement or deterioration of the financial condition of the enterprise, as they are calculated on the basis of the balance sheet, which reflects the property status of the enterprise at the beginning and end of the reporting period. All processes that occur between these dates are removed from consideration.
2. The calculated coefficients themselves carry a small content load and it is necessary to compare the values of the coefficients with similar values of "external" indicators (industry average or established standards)

The variety of financial ratios, ranges of their recommended levels, and different degrees of deviations from the actual values of their indicators necessitates a comprehensive assessment of the financial stability of the enterprise.

There are two groups of methods of comprehensive assessment:

- 1) without calculating a single integrated indicator (heuristic methods);
- 2) with the calculation of a single integrated indicator.

Based on research and summarizing different methodological approaches [6] to assess the financial stability of enterprises, we have identified four of them, which are identified as key:

- 1) calculation of the level of coverage as a part of current assets of enterprise sources of their formation (this summary measure is the excess or shortage of funding sources for building supplies, which is calculated as the difference between the largest sources of coverage and value stocks. The cost of inventories is compared sequentially with the presence of its own working capital, which gradually adds the cost of long-term liabilities and short-term loans. According to the availability of stocks, given funding options, distinguish four types of financial stability (absolute stability and normal, pre-crisis, and crisis financial condition). However, we believe that requires clarification of such an indicator as "net current assets");

- 2) calculating a certain number of factors and based on studies of their dynamics and compared with normative values, formulating some conclusions about the financial situation of the company (in the main defined indicators of operational sustainability liquidity ratios (current, absolute and quick), indicators of medium-term stability turnover ratio (business activity), and indicators, respectively, long-term stability of the enterprise - profitability ratios). A decrease in the financial stability of the enterprise is investigated by means of aggregate estimations of the probability of bankruptcy;

- 3) the use of one integrated indicator, which consists of several most important coefficients, determining

certain limits of its value to identify the financial stability and financial condition of the enterprise (most often used to assess the probability of bankruptcy of the investigated enterprise in pre-crisis or crisis financial stability; definition of such indicators is the result of research into the possibility of conducting a comprehensive assessment of financial condition using multifactor discriminant analysis);

4) construction of detailed unified analytical financial tables based on accounting, financial, and tax reporting, the format of which allows you to combine these forms for a detailed analysis which, in turn, will calculate specific indicators for the entire period, rather than outline areas of enterprise development as of reporting dates. Value-added is a key indicator, so the analysis of financial stability is carried out at the stages of formation, distribution, and use of value-added. Thus, the important tasks today in the field of analysis and assessment of financial stability of enterprises is to develop an optimal system of indicators, based on methods of their calculation, as well as the establishment of their normative values, which are differentiated by individual industries and take into account their normative value in countries with developed market economies [6].

Summarizing the methods of assessing financial stability, we believe that it is necessary to identify the following areas of its study, which can be considered fundamental: determining the level of supply of stocks with sources of their formation; analysis of partial indicators (coefficients) of financial stability in dynamics and their comparison with normative values; calculation of an integrated indicator, which is formed from several of the most important coefficients. The first two approaches are the most widespread in domestic practice. Choosing the approach of analysis of the financial stability of the enterprise, it is necessary to take into account the tasks of analysis and the specifics of the enterprise, namely the sectoral characteristics of agricultural enterprises.

In the process of research, we consider the impact on the ability of enterprises to be financially stable through the study of such factors as interest coverage ratio, debt ratio, and financial leverage. These indicators allow us to predict the impact of individual factors in the long run.

The interest coverage ratio is determined by dividing the profit before interest and taxes on interest expenses and determines how many times the profit exceeds the interest on the debt. If a number of ratios are directly related to the number of loans, this ratio takes into account the ability of the company to service debts. Accordingly, its value is influenced by the following main factors: operating profit, total borrowings, and the effective interest rate. Thus, when an enterprise has significant debts, but the interest rate is not high, its balance sheet has a stable appearance due to the inherent interest coverage.

The debt ratio (the ratio of funds, financial stability, independence, autonomy), as one of the fundamental, is the ratio of debt and equity. The ratio sets the ratio of any financing methods reflected in the balance sheet (possibly comparing equity and debt capital). In modern theory and practice, there are three main methods of calculating this coefficient:

1. the ratio of borrowed capital (long-term and short-term loans) to equity - a classic method, but it is difficult to characterize the balance sheet;

2. the ratio of equity to total capital - the inverse of the third method;

3. the ratio of total borrowed capital (long-term and current liabilities) to total capital - shows the percentage of loan financing as a percentage. The method allows you to quickly take into account the repayment and non-repayment of liabilities.

To date, the question of interpretation in this case of deferred tax liabilities and other types of capital remains controversial in scientific circles.

Thus, the importance of this ratio is that it allows you to manage debt (financial) risks, because the emergence of debt determines the systemic outflow of funds, although their inflow, for the most part, remains uncertain. Accordingly, according to this ratio, analysts track the correct relationship between risks and profits, which may have a directly proportional relationship.

The long-term capital ratio is defined as the fraction of the sum of long-term liabilities by the amount of equity and long-term liabilities and characterizes the structure of sources of asset coverage. The growth of this ratio indicates the dependence on external sources of funding. Financial leverage contributes to a significant increase in employee income and its level affects their profitability. Therefore, if we exclude the projected value of the ratio of debt and equity under different financing options, we can predict the following results: no debt, there is a relatively stable return on capital; debts occur, and borrowing can lead to an increase increased on equity, compared with the first option.

In the process of optimizing the financial management of the enterprise, the optimization of the capital structure is one of the most crucial and complex tasks to be solved [7].

Stages and methods of the process of optimizing the capital structure of the enterprise:

1. Analysis of capital on enterprises. The main purpose of this stage - identification of trends in the volume and composition of capital in the previous period; the impact of changes on the financial stability of the enterprise and the efficiency of capital use.

2. Assessment of the impact of key factors on the optimization of capital structure. Determining from these factors we see: branch features of operational activity of the enterprise; stage of the life cycle of the enterprise; commodity market conditions; financial market conditions; the level of profitability of operating activities; operating leverage ratio; the attitude of creditors to the enterprise; the level of income taxation; the financial mentality of owners and managers of the enterprise; the level of concentration of equity.

3. Optimization of capital structure by the criterion of maximizing the level of financial profitability. The financial leverage mechanism is used to perform such optimization calculations.

4. Capital optimization by the criterion of minimizing its value. This stage is based on a single assessment of the value of equity and borrowed capital under different conditions of its involvement and the implementation of multivariate calculations of the weighted average cost of capital.

5. Optimization of capital structure by the criterion of minimizing the level of financial risks. This method is based on the division of sources of funding by elements of enterprise property.

I. Vykydanets draws attention to the fact that there are three basic approaches to financing different groups

of assets of the enterprise, namely: 1) conservative approach; 2) a compromise approach; 3) aggressive approach [7].

The choice of sources of funding for assets depends on the level of impact and the probability of financial risks. Therefore, from the above methods and stages of optimizing the capital structure, it is necessary to note the importance of strategic capital analysis, which consists of defining such a relationship between the assessment embodied in the company's own funds and the value invested in cash raised on the terms of return, which achieves maximum efficiency of the enterprise.

The key task of assessing the financial stability of agricultural enterprises is to determine the degree of dependence of the enterprise on borrowed capital.

In the analytical practice of economically developed countries, the coefficient of sustainable economic development of enterprises and the "model of sustainable growth" is widely used.

That is, the increase in equity through net income is a necessary prerequisite or basis for the financial stability of the enterprise, its sustainable economic development. An increase in equity increases the bank's confidence in the event of a loan.

Using the normative values of indicators presented in table 3, we have structured the following levels of financial stability in the form of a matrix: high, standard, low.

Table 3

Matrix of indicators to ensure the financial stability of agricultural enterprises

Influence external financial environment	Ensuring the financial stability of the enterprise		
	High (value indicators ≥ 1)	Standard (value indicators in the range 0,5...1)	Low (values in the range 0,1...0,5)
1	2	3	4
Positive	1. Favorable situation, the negative impact of the external environment is higher than minimal. Sustainable growth strategy.	2. Normal financial stability of the enterprise under the positive influence of the external environment gives the ability to implement a strategy of sustainable growth.	3. Stable external position produces reserves for the regeneration of the financial stability of the enterprise. Strategy for maintaining financial stability.
Neutral	4. The company can implement a strategy of sustainable growth and be with a stable financial system in the absence of significant influence of external factors.	5. Outdoor environments – are essentially no impact on the financial stability of the company. In this situation, the strategy of maintaining financial stability is relevant.	6. In the absence of a significant influence of the external environment, it is expedient to use the strategy of financial stabilization to restore financial stability.
Negative	7. The negative outflow of the external environment above can be overcome due to financial stability. For such the situation is a relevant maintenance strategy stability.	8. The significant effect of destabilizing external factors, provided normal financial condition, determines the pattern of financial stabilization strategy.	9. The power of destabilizing external factors is significant. The financial situation at the enterprise approximate driving to the crisis (bankruptcy). Financial stabilization strategy.

Source: suggested by the authors

The high level of financial stability of the system is characterized by the fact that all stocks are covered by working capital. The standard level of collateral is associated with a violation of solvency, but at this level, there is a possibility of restoring the financial balance by replenishing the sources of own funds and increasing working capital. The low level of ensuring the financial stability of the enterprise indicates that the production and economic system is on the verge of bankruptcy. This level is characterized by the fact that cash, short-term securities and receivables do not cover its accounts payable, and overdue loans.

So, the proposed matrix to ensure the financial stability of the enterprise allows determining the quality of management of financial resources under the influence of risks of the external and internal environment.

The analysis of the peculiarities of the activity of agricultural enterprises allowed us to conclude that the most acceptable and informative are the coefficient, aggregate, and integrated approaches to the assessment of financial stability.

M. Luchko, S. Zhukevich, A. Farion, I. Shkol'nik, I. Boyarko, O. Deineka, and others note that for Ukrainian enterprises the most commonly used in practice is the method of financial ratios, according to which the authors propose to assess financial stability by groups of indicators, property status, solvency and liquidity, profitability and business activity [1, 3, 4].

Thus, the determination of financial stability using financial ratios is the most common method used in the practice of domestic businesses.

The essence of the coefficient approach to assessing the financial stability of the enterprise is to calculate and analyze a number of financial ratios. A methodical approach to determining financial stability using financial ratios is the most common. When using the ratio approach, the number of financial ratios ranges from one to sixteen or more.

There is no single accepted approach to using the information to quantify financial stability and assess it. There are two main approaches to determining financial

stability, according to which the information base of the analysis is differentiated [2].

At the first approach at the estimation of the financial state and financial firmness of enterprise-oriented exceptionally on the information of balance about sourcing, that on a capital. In this case, the assessment of the financial stability of the enterprise is carried out only on the basis of liabilities of the balance sheet.

The second approach to assess the financial stability of the enterprise analyzes the relationship between assets and liabilities of the balance sheet, that traces the use of funds.

In the first approach, the coefficients calculated from the liabilities of the balance sheet are the main ones. However, the characteristics of financial stability with such indicators will not be complete. It is important not only to know where the funds are raised but also where they are invested, what is the structure of investments.

The second approach is more complete and economically more justified. Therefore, a full assessment of the financial stability of the enterprise should be carried out using both coefficients calculated from the liabilities of the balance sheet and coefficients that reflect the relationship between the sources of funds of the enterprise and the structure of investments [8].

T. Bezugla emphasizes that in the world and domestic practice the developed system of indicators for

an estimation of financial stability is divided into two classes.

The first class includes indicators with established normative values (indicators of liquidity and solvency), and the second class includes indicators without established normative values (indicators of profitability, management efficiency, business activity) [9].

The first stage of the analysis of the financial condition of the enterprise is an assessment optimal ratio of equity and debt capital of the enterprise. These indicators are divided into two authors into two blocks:

1) capitalization ratios that characterize the financial condition of the enterprise from the standpoint of the structure of sources of funds;

2) coverage ratios that characterize the financial stability from the standpoint of costs associated with the maintenance of external sources of borrowed funds [8].

The analysis of financial stability (solvency) of the enterprise is carried out according to the balance sheet of the enterprise. The analysis characterizes the structure of sources of funding for enterprise resources, the essence of financial stability, and the independence of the company from external sources of funding for its activities.

Calculation of capitalization and coverage ratios for Velykokisnytske LLC, p. Velyka Kisnytsia of Yampil district is given in table 4.

Table 4

Analysis of financial stability indicators by the coefficient approach

№ п/п	Показники	2017	2018	2019	Deviation, (+,-)
1	Coefficient of financial autonomy	0,659	0,726	0,783	0,124
2	Coefficient of financial dependence	1,516	1,317	1,276	- 0,24
3	Financial risk ratio	0,516	0,317	0,276	- 0,24
4	Equity maneuverability ratio	1,127	2,404	0,877	- 0,25
5	Coefficient of coverage structure of long-term investments	0,052	0,024	0,023	- 0,029
6	Long-term borrowing ratio	0,019	0,012	0,009	- 0,01
7	Coefficient of financial independence of capitalized sources	0,981	0,988	0,991	0,01

* Source: formed on the basis of financial statements of Velykokisnytske LLC for 2017-2019

Calculations showed that the ratio of financial stability in 2019, compared with 2017 increased by 0,124 points. The reason for this was an increase in the cost of equity by 106 % and current liabilities by 11, 2 %. The decrease in the ratios of financial dependence and financial risk by 0,24 points is a positive trend.

An important characteristic of a stable financial position is the coefficient of maneuverability. The coefficient of maneuverability of equity during the study period decreased by 0,25 points. That is, the calculation showed that 78,3 % of equity is used to finance current operations. The value of this index exceeds recommended values I and this is positive for improving the financial condition of the company. The mixing of this indicator indicates a decrease in the company's ability to maneuver freely with its own funds.

The coefficient of the structure of long-term investments decreased by 0,029 points, and the value of this indicator does not theoretically correspond to the limit. Therefore, a low value of this indicator is not normal for the work of the enterprise.

The value of long-term borrowing ratios also decreased in dynamics by 0,01 points, and the financial independence of capitalized sources in dynamics increased by 0,01 points or more of its regulatory value,

which is a positive trend, as it shows that the share of equity in total the amount of sources of long-term financing is quite average and there is a more rational approach to the formation of the financial strategy of the economy.

For each company, the values of these indicators will be different. The value of the coefficients is influenced by the following factors: the stage of the life cycle of the enterprise, the branch of its activity, the structure of sources of funds, the turnover of current and all assets. Therefore, the application of the coefficient approach is problematic in terms of the inability to draw unambiguous conclusions about the degree of financial stability of the enterprise.

In particular, the aggregate approach to the assessment of financial stability, which is a supplement to the coefficient method and is based on the definition of a certain set of aggregates, has gained wide recognition among scientists and practitioners [10, 11, 12].

The aggregate approach is based on the definition of financial stability on the basis of aggregates. This methodological approach is a supplement to the above, as there are four types of current financial stability of the enterprise.

An important indicator that characterizes the financial stability of the enterprise is the type of sources of financing of working capital (table 5).

Table 5

Analysis of financial stability indicators according to the aggregate approach, thousand UAH					
№ п/п	Показники	2017	2018	2019	Deviation, (+,-)
1	2	3	4	5	6
1	Availability of working capital	16698	21953	33896,9	17198,9
2	Availability of own working capital and long-term debt sources (working capital)	17254	22476	33420,3	17166,3
3	The total value of the main sources of funding	30816	38480	32341,1	1525,4
4	Excess (+) or lack (-) of working capital	- 1610	260	96	1706
5	Excess (+) or lack (-) of working capital and long-term sources	- 1054	783	- 380,6	673,4
6	Excess (+) or lack (-) of the main sources of stock formation	12508	16787	- 1459,8	- 13967,8

* Source: formed on the basis of financial statements of Velykokisnytske LLC for 2017-2019

After the analysis, which is shown in table 5, it was found that LLC "Velykokisnytske" experienced a shortage of working capital only in 2017, as well as a lack of long-term sources of funding as of the end of 2017 and 2019.

In 2019, inventories exceeded the main sources of funding by UAH 1459,8 thousand, which is a tendency to further deterioration of inventory security. If at the end of 2017 there was a surplus of the main sources of inventories in the amount of 12508 thousand UAH, then at the end of 2019 we see that there was a decrease in this indicator by 13967,8 thousand UAH. and as a result, Velykokisnytske LLC ran short.

An integrated approach makes it possible to provide an integrated assessment of the degree of financial

stability. It can be applied in practice, especially in a crisis of the economic system, when the economic relations of the enterprise that existed before, are broken and there is a process of establishing new relationships with partners interested in sufficient financial stability [4, 5].

Indicators of financial stability under this approach characterize the state and structure of assets of the enterprise and their security sources.

This approach is interesting in that, unlike all those described above, in the process of its implementation, each of the indicators is considered in conjunction with other indicators. In addition, for the overall assessment of the financial condition of this approach using a generalized indicator of changes in the financial stability of the enterprise.

$$F_s = \frac{(1 + 2C_{LF} + S_{AVK} + 1 : C_{E.R.} + C_{R.V.} + C_{A.R.})^1}{(1 + 2C_{L.F.} + S_{A.V.K.} + 1 : C_{R.V.} + C_{A.R.})^0} - 1, \quad (1)$$

where $C_{L.F.}^1$, $C_{L.F.}^0$, – the coefficient of long-term attraction of funds in the reporting and previous periods; S_{AVK}^1 , S_{AVK}^0 , – providing inventory ratio of working capital in the reporting and prior periods; $C_{E.R.}^1$, $C_{E.R.}^0$, – the ratio of borrowed and own funds in the reporting and previous periods; $C_{R.V.}^1$, $C_{R.V.}^0$, – coefficient of the real value of property; $C_{A.R.}^1$, $C_{A.R.}^0$, – fixed asset ratio [4, 5].

The criteria for evaluating this indicator are:
if $F_s > 0$, it indicates an increase in the financial stability of the enterprise;

if $F_s < 0$, it indicates a decrease in the financial stability of the enterprise.

Indicators of financial stability, determined by the integrated approach are presented in table 6.

Table 6

Characteristics of indicators of financial stability, determined by the integrated approach					
№ п/п	Показники	2017	2018	2019	Deviation, (+,-)
1.	Coefficient of coverage of inventories with working capital	0,755	0,804	0,815	0,06
2.	Coefficient of maneuverability of own funds	0,611	0,501	0,601	- 0,01
3	Fixed asset index	0,667	0,815	0,813	0,146
4.	The ratio of long-term borrowing costs	0,020	0,012	0,009	- 0,111
5.	Wear accumulation coefficient	0,649	0,435	0,491	- 0,158
6.	Real property value ratio	0,613	0,655	0,724	0,111
7.	The ratio of borrowed and own funds	0,516	0,377	0,276	- 0,24

* Source: formed on the basis of financial statements of Velykokisnytske LLC for 2017-2019

The analysis of the totality of all indicators taking into account the specifics of the company's activity allows us to conclude that Velykokisnytske LLC has good financial stability, which indicates a decrease in almost all indicators in the dynamics. The growth of the fixed asset index, which meets the standard - less than 1, but compared to 2017 more by 0,146 points is a negative trend. The financial stability of the studied company

was positively affected by the increase in the ratio of inventories to own working capital by 0.06 points, which indicates the self-financing of inventories.

Therefore, a large number of approaches to determining the financial stability of the enterprise indicates the versatility of this concept.

Accordingly, the results of the analysis allow us to conclude that there is a stable financial condition, as indicated by the size and trend of changes in key financial

indicators: the coefficient of financial independence, the coefficient of financial dependence, the fixed asset index. Nevertheless, the company needs to take measures for economic and financial recovery.

The financial stability of the economy is determined by:

- the optimal ratio between asset items and components of sources of formation (assessment of financial stability);
- the optimal ratio between profit, sales, cost, price (analysis of critical sales);
- the optimal structure of the components of assets (characterized by operating leverage) [3].

Financial stability leads to increased profits. The magnitude of the net profit depends on many factors, as well as on how rationally used financial resources. This is reflected in the volume and structure of non-current and current assets, which, in turn, determines the main elements of cost - variable and fixed costs. The relationship between them is determined by the technical and technological policy of the enterprise. Changing the cost structure affects the amount of profit.

The financial stability of the enterprise is determined primarily by the optimal structure of both assets and sources of financing of the enterprise. The process of optimization depends on called leverage. Because Leverage can be considered as a factor, a small change in which can lead to a significant change in performance, so leverage is seen as an asset management process aimed at increasing profits.

The margin of financial stability characterizes the level of security of the main activity that the company has at the moment and which can be used in case of

force majeure: when reducing production or sales, or in the absence of the required amount of materials, electricity and more. At the same time, this margin of financial stability determines the protection of creditors and suppliers from possible non-payment of funds.

The margin of financial stability is determined using special methods of analysis: analysis of the critical volume of sales, determination of the safety zone, calculation of indicators of operational, financial, operational, and financial leverage.

An important aspect of financial analysis is to determine the margin of financial stability, which allows you to properly justify management decisions in business. This analysis is called marginal analysis. Its methodology is based on the study of the relationship between three groups of important economic indicators: "costs - production volume (sales) - profit" and forecasting the value of each of these indicators at a given value of others. This method of management calculations is also called break-even analysis or income promotion, or CVP-analysis.

The main indicators are the critical volume of sales, or the break-even point, or the break-even point, or break-even point (in physical and monetary units), the margin of safety (in absolute and relative units), and the margin of safety.

Break-even point characterizes the volume of sales at which the company's income is equal to its costs, and profit, as well as loss, is zero. The break-even point is calculated in physical and monetary units.

We calculate the margin of financial stability of LLC "Velykokisnytske" for 2017 - 2019 and evaluate it (Table 7).

Table 7

Analysis of the stock of financial stability of LLC "Velykokisnytske" for 2017 - 2019

№ p/p	Indexes	2017	2018	2019	Deviation, (+,-)
1	Net income from sales of products, thousand UAH	31196	37277	41160,8	9964,8
2	The amount of marginal income, thousand UAH	11332	15740	16520,3	5188,3
3	The amount of conditional fixed costs, thousand UAH	1191	1305	1412	221
4	The share of marginal revenue in revenue (line 2: line 1),%	36,32	42,22	40,14	3,82
5	Profitability threshold, thousand UAH	3279	3091	3518	239
6	The stock of financial stability				
	- thousand UAH	27917	34186	37642,8	9725,8
	- %	89,49	91,71	91,45	1,96

* Source: formed on the basis of financial statements of Velykokisnytske LLC for 2017-2019

These tables show that in connection with the received marginal income, the threshold of profitability in 2017-2019 years increased by UAH 239 thousand. In fact, revenue in 2017 year amounted to UAH 31,196 thousand, for which the stock amounted to UAH 27,917 thousand or 89,49%.

In the reporting year 2019, the situation improved somewhat. Velykokisnytske LLC had to sell products worth UAH 3518 to cover all costs. With such revenue, profitability is zero. In fact, revenue amounted to UAH 41160,8 thousand, which is higher than the break-even point by UAH 37642,8 thousand, or 91,45%. This is a margin of financial stability. Revenue can be reduced by 91,45% and only then the profitability will be zero.

The company needs to constantly monitor the threshold of profitability and the margin of financial stability, because when revenue decreases, even more, Velykokisnytske LLC will become unprofitable, will "eat" its own and borrowed capital, will become bankrupt.

In 2019, compared to 2017, the stock of financial stability in absolute terms increased by UAH 9725,8 thousand, and in relative terms - by 1,96 %.

So, Velykokisnytske LLC has a high margin of financial stability during the period under study.

But it is worth noting that the margin of financial stability applies only to the main operating activities without taking into account income and expenses from other activities. Therefore it is necessary to pay additional attention to financial results from operational, financial, investment activity.

These analytical calculations show that the break-even volume and safety zone depend on fixed costs, the share of variable costs, and the level of product prices.

In an unstable external environment, the functioning of economic entities is characterized by difficult business conditions, increasing competition between enterprises, which leads to the deterioration of their fi-

nancial condition, and subsequent bankruptcy. Therefore, one of the main problems of enterprises is to strengthen their financial stability.

O. Malashevskaya proposes to improve financial stability through a capital optimization management policy, the main component of which is a compromise between the degree of risk and capital turnover. In carrying out its normal activities, the company should not use 100% of the borrowing opportunities. It is necessary to reserve "borrowing power" so that there is a possibility, if necessary, to use the loan without converting the differential of financial leverage to a negative value [8]. American experts advise not to exceed 40% of borrowed capital in the structure of total capital, that is the leverage should be 0,60 [9].

Having a high level of net return on equity, the company has the opportunity to leave most of the profits for its development, which is for capital investments in fixed assets. Equity provides financing for the needs of the business entity in the strategic direction, performs the function of guarantee in relations to banks or lending firms.

O. Smetanyuk defines the basic principles of the process of optimizing the capital structure of the enterprise [13]:

1. Taking into account the forecasts for the economic activity of the business entity. The capital formation should be associated with the requirements of economic activity not only at the initial stage of enterprise establishment but also in the near future. It can be achieved through the implementation of the necessary calculations associated with the forecasts of enterprise development.

2. Formation of conformity of the attracted capital to volumes of current and non-current assets of the enterprise. When creating a new enterprise, the total need for capital includes capital, which is associated with the initial costs (these costs are necessary for the

development of a business plan; they are a small part and are usually one-time); start-up capital, the purpose of which is the direct formation of enterprise assets.

3. Creating an optimal capital structure in terms of its efficient use. The implementation of plans to achieve a positive end result of the enterprise depends on the capital structure in terms of its affiliation. The capital structure is the ratio of own and borrowed financial resources that the firm consumes in the course of its economic activity.

As shown in the period from 2017 to 2019 analysis and coefficient, aggregation and integrated approach of "Velykokisnytske" LLC developed to be active. However, we believe that one of the areas of strengthening financial stability is a need to develop methods of rapid assessment of financial stability, which would become useful in identifying trends in the changing financial viability through space-time analysis to determine the reliability of the lender in making a decision on granting loans under current volatile market conditions. With this

For this purpose, we propose to use models of financial condition analysis by calculating a six-factor integrated indicator, which includes an assessment of: 1) the vertical balance of sources of financial resources; 2) the horizontal equilibrium of the rate of turnover of inventories; 3) the turnover rate of current assets; 4) the speed of turnover of inventories; 5) the ratio between the rate of change of average annual absolute values of equity and total capital; 6) the degree of coverage of financial costs of income. To interpret the results of the rapid assessment, an identification scale is proposed, the application of which allows drawing a conclusion about the level of financial stability of a particular enterprise as high, acceptable, insufficient, or low. In our opinion, the interpretation of the obtained results should be carried out using the scale of assessment of the average values of the indicator of financial stability (Table 8).

Table 8

Scale for assessing the level of financial stability on the basis of the obtained average values of the indicator of financial stability

Indexes	Scale for assessing levels of financial stability			
	High level financial stability	Acceptable level financial stability	Insufficient level financial stability	Low level financial stability
The value of the financial indicator stability, IFS	$IFS \geq 1,2$	$1,0 \leq IFS < 1,2$	$0,8 \leq IFS < 1,0$	$IFS < 0,8$

Source: suggested by the authors

Thus, the deepening of the express analysis of the financial stability of agricultural enterprises using an integrated indicator - the index of financial stability accumulates the most important aspects that determine the features and specifics of the agricultural sector in an unstable environment.

Conclusions. It should be remembered that in market conditions, ensuring the financial stability of the enterprise is one of the most important problems, as insufficient financial stability can lead to insolvency and lack of funds for enterprise development.

Therefore, it is possible to formulate a general rule for any enterprise - future business partners, first of all, prefer enterprises with a high share of equity, with greater financial independence, as such an enterprise is more likely to repay debts with equity. The owners of the enterprise prefer a reasonable increase in the dynamics of the share of borrowed funds.

Absolute values and trends of relative indicators of financial stability assessment have, as a rule, different interpretations. That is, if according to some factors the company is considered financially stable, then according to other criteria there may be the opposite conclusion.

The application of the proposed comprehensive methodology of rapid analysis of financial stability of agricultural enterprises made it possible to differentiate enterprises of the sample by the level of financial stability, which characterizes the effectiveness of strategic management of economic assets and sources of their formation in the process of expanded reproduction in modern changing economic conditions.

The high level of uncertainty in the external environment in which domestic agricultural enterprises operate makes it difficult for them to achieve strategic financial goals and ensure their long-term financial stability, requires the creation of an effective system of

strategic financial management. An integral element of such a system should be a risk management mechanism to reduce financial stability through the use of modern models for predicting bankruptcy.

References

1. Tomchuk O. Assessment of financial stability is an important characteristic of financial state of enterprise. *Economic sciences. Accounting and finance*. Vip. 12 (2). P. 240-250.
2. Nagornaya I. Analysis of methodological approaches to assessing the financial stability of enterprises. Determinants of modern development of socio-economic systems in the conditions of global instability: Proceedings of the III International scientific-practical conference of students, graduate students and young scientists (IC YESS 2014), Chernivtsi, April 24-26, 2014, Part 2. 2014. P. 123-125.
3. Luchko M., Zhukevich S., Farion A. Financial analysis: a textbook. Ternopil: TNEU, 2016. 304 p.
4. Shkol'nik I. Financial analysis: textbook. manual. Kyiv: Center for Educational Literature, 368 p.
5. Mnuh E., Barabash N. Financial analysis: a textbook. K.: Kyiv. nat. trade and economy University, 2014. 536 p.
6. Marcin V. Planning as the main component of the financial activity process. *Finance of Ukraine*. № 4. P.23.
7. Vykydanets I. Methods of optimizing the capital structure of the enterprise. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vdnuet/econ.
8. Malashevskaya O. Strengthening the financial stability of the enterprise by optimizing the capital structure. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/01/113-1.pdf>.
9. Bezugla T. "Economic stability" and "Financial stability". *A young scientist*. 2014. № 3 (06). P. 32-34.
10. Ivakhnenko V., Kirichenko V. Express analysis of the financial condition of the enterprise. URL: <http://wiki.kneu.edu.ua>.
11. Gaidar S. Aggregate approach to assessing the financial stability of the enterprise. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/263>.
12. Shkol'nik I., Didenko I., Gavrishenko I. Taxonomic approach in assessing the financial stability of the sugar industry. *Business Inform.* №5. P. 358-366.
13. Smetanyuk O. The expediency of using existing methods of crisis forecasting in diagnosing the financial condition of domestic enterprises. *Economics: problems of theory and practice*. Collective Science. wash. Dnepropetrovsk: DNU, 2019. Issue. 203, Vol. II. P. 391-395.

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВО-ЗБУТОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Устик Т.В.

кандидат економічних наук, доцент,
Сумський національний аграрний університет

STRATEGIC MANAGEMENT OF MARKETING AND SALES ACTIVITIES OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Ustik T.

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Marketing and Logistics,
Sumy National Agrarian University

Анотація

У результаті дослідження здійснено визначення функціонального навантаження та організаційних засад здійснення процесу стратегічного управління маркетингово-збутовою діяльністю аграрних підприємств. Запропоновано механізм стратегічного управління маркетингово-збутовою діяльністю аграрного підприємства. Формалізовано основні типи систем стратегічного управління маркетингово-збутовою діяльністю, в якості вказаних типів виділено пасивні, активні та гібридні (адаптивні) системи стратегічного планування маркетингово-збутової діяльності підприємств.

Abstract

As a result of the research, the functional load and organizational bases of the process of strategic management of marketing and sales activities of agricultural enterprises were determined. The mechanism of strategic management of marketing and sales activity of the agricultural enterprise is offered. The main types of systems of strategic management of marketing and sales activities are formalized, passive, active and hybrid (adaptive) systems of strategic planning of marketing and sales activities of enterprises are singled out as the specified types.

Ключові слова: маркетинг, збут, аграрні підприємства, стратегії, стратегічне управління, механізм стратегічного управління.

Keywords: marketing, sales, agricultural enterprises, strategies, strategic management, strategic management mechanism.

Вступ. Збільшення результативності виробництва та збуту продукції аграрних підприємств за рахунок використання маркетингово-збутового інструментарію має значний потенціал для стабілізації розвитку суб'єктів аграрного виробництва з

огляду на побудову конкурентних структур цільових ринків збуту продукції аграрних підприємств, наявні тенденції поглиблення інтеграційних процесів в агропромисловому виробництві та можливості

перерозподілу економічних інтересів учасників аграрного ринку. Подібні зрушення неможливі без наявності науково-обґрунтованих засад здійснення маркетингової та збутової діяльності аграрних підприємств, передусім, в частині стратегічного управління ними. Втім, наразі вітчизняні аграрні підприємства здійснюють управління маркетингом та збутом своєї продукції, як відокремлені та не пов'язані процеси, що є недопустимим з огляду на необхідність дієвого вирішення проблеми підвищення економічної ефективності своєї діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання стратегічного управління маркетингово-збутовою діяльністю аграрних підприємств розглядаються в працях таких вчених, як: Данько Ю., Єранкін О., Зайцев Ю., Котлер Ф., Соренсен О., Костоглодов Д., Красноручський О., Мандич О., Харисова Л., Стиглер Дж. та багатьох інших. Втім, низка питань щодо стратегічного управління маркетингово-збутовою діяльністю аграрних підприємств потребує додаткового наукового опрацювання та усунення методологічних протиріч.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення функціонального навантаження та організаційних засад здійснення процесу стратегічного управління маркетингово-збутовою діяльністю аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. В організації раціонального менеджменту збутом товарів сільськогосподарського підприємства значення має не тільки тип систем збуту, а й організаційно-управлінські підходи до їх побудови.

Відповідні моделі побудови систем збуту товарів підприємств характеризують стратегічні напрями розвитку їх виробничо-комерційної діяльності. А типи систем товаророзподілу та збуту опосередковані через досягнуті економічні ефекти використання збутової технології та залучень необхідного каналу ринкового товаророзподілу. Тобто типи збутових систем є важливими, проте, не вичерпними характеристикою, з позицій дотримання системного та процесного (динамічного) підходу до розуміння сутності управління збутовою діяльністю сільськогосподарських підприємств.

Так, тип систем збуту продукції представляє сукупність умов реалізації процесів управління збутом в аграрному підприємстві. Вибір моделі побудови систем збуту товарів відбувається за певних статичних умов. Відповідно, застосування моделей передбачатиме реалізації управлінських заходів. Останні виводять та повертаються до системи у статичному стані. Це свідчить про наявність флуктуаційний характер динаміки.

Прогресивний розвиток є можливим при переході від пасивних моделей до реактивних, від реактивних до превентивних, від превентивних до активних, що призводитиме до відповідних змін типу систем збуту: від недиференційованого до диференційованого, а далі до гібридного.

Маркетингові та збутові стратегії аграрного підприємства неможливо досліджувати відокремлено, адже саме дуалістичність характеру управління збутовою стадією виробничо-комерційного

циклу, різноманітні ступені деталізації стратегічних управлінських рішень та оцінка їх економічних наслідків дозволятимуть використовувати саме маркетингово-збутові стратегії як цілісний інструмент управління основною діяльністю підприємств, який складається з двох визначених компонент.

Саме підпорядкування збутових та виробничих рішень маркетинговим дозволяє найбільш коректно проводити узгодження функціональних політик діяльності підприємств. Вказаний процес потребуватиме певної формалізації процедур управління, що вимагатиме наукового пророблення побудов відповідного механізму управління (рис. 1). При цьому, згідно використаного в дослідженні підходу, управлінські процедури в стратегічному менеджменті маркетингово-збутової системи аграрного підприємства розглядаються в якості основних інструментів впливу менеджменту підприємства, як управлінської системи або суб'єкта менеджменту на зміни в маркетинговій та збутовій діяльності підприємств, як об'єкта менеджменту або керованої системи. При побудові архітектури механізму стратегічного менеджменту маркетингово-збутовою діяльністю аграрних підприємств в якості суб'єктів управління ідентифіковано, безпосередньо, систему управління підприємством, як сукупність органів управління та посадових осіб, що наділені певними повноваженнями та відповідальністю, які прагнуть досягнення цілей, що пов'язані або передбачатимуть підвищення рівня економічної ефективності та результативності основної діяльності аграрного підприємства.

Маркетингові та збутові стратегії аграрного підприємства неможливо досліджувати відокремлено, адже саме дуалістичність характеру управління збутовою стадією виробничо-комерційного циклу, різноманітні ступені деталізації стратегічних управлінських рішень та оцінка їх економічних наслідків дозволятимуть використовувати саме маркетингово-збутові стратегії як цілісний інструмент управління основною діяльністю підприємств, який складається з двох визначених компонент.

В якості об'єкту менеджменту визначені маркетингово-збутова стратегії, двохкомпонентна структура яких представлена на рисунку, а в якості інструменту управління розглянуті послідовності процедур генерування, імплементації та корекції цієї стратегії в органічному взаємозв'язку з тактикою дій підприємств в сфері маркетингу та збуту товарів. В свою чергу, встановлено, що під механізмом стратегічного менеджменту маркетингово-збутовою діяльністю слід розуміти системи цілей, організаційних та управлінських процедур, аналітичних, інструментів, засобів та важелів впливу суб'єктів управління, як управлінської системи, на об'єкт менеджменту. В даному випадку відповідну діяльність, яка здійснюється в певних стратегічних напрямках, орієнтованих на раціональне досягнення встановлених результатів цієї діяльності.

Рис. 1. Механізм стратегічного управління маркетингово-збутовою діяльністю аграрного підприємства

Ключовими інструментами управління в даному контексті постають управлінські рішення на всіх стадіях процесу менеджменту. Послідовність рішень, що приймаються в процесі розробки та імплементації стратегій, підпорядковані обґрунтованій архітектурі та архітектоніці механізму стратегічного управління. Останнє забезпечуватиме їх системність, послідовність та орієнтацію на результати.

Саме системність характеру стратегічного управління визначає збалансованість рішення, що приймається. В даному контексті особливого значення набувають структури органів управління підприємством, які залучені до процесів генерування та імплементації маркетингово-збутових конкурентних стратегій, їх розподіл повноважень, функціональне навантаження та відповідальності тощо.

При цьому ключовими факторами впливу на зазначені процеси та явища в управлінні аграрним підприємством є масштаби виробництва, їх продуктова структура, характер конкуренції цільових ринків збуту та ринкової концентрації, структури систем ринкового розподілу товарів. Крім того, слід відзначити, що поширення маркетингових концепцій управління бізнесом у вітчизняному аграрному бізнесі зайняли досить тривалий проміжок часу та досі не досягли достатнього рівня для ефективного функціонування суб'єктів.

Ретроспективний аналіз генезису процедур, підходів та практики менеджменту маркетингом та збутом у вітчизняних аграрних підприємств дозволить формалізувати основні типи відповідної системи стратегічного управління. В якості вказаних типів виділено пасивні, активні та гібридні (адап-

тивні) системи стратегічного планування маркетингово-збутової діяльності підприємств. Одночасно встановлено, що відповідність вказаних типів систем періодам розвитку агробізнесу, ступеня поглиблення інтеграційних процесів в агропромисловому виробництві, та розмірам підприємств й масштабам їх діяльності. Останнє дозволяє окреслювати критеріальні та параметричні характеристики трансформацій систем стратегічного планування маркетингово-збутової діяльності аграрних підприємств в процесі їх економічного розвитку через перехід від пасивних систем до активних, від пасивних систем до гібридних або адаптивних, а також від активних систем до гібридних.

Висновки. Доведено, що маркетингову та збутову стратегії аграрного підприємства неможливо розглядати відокремлено, адже саме дуалістичний характер управління збутовою стадією виробничо-комерційного циклу, різні ступені деталізації стратегічних рішень та оцінки їх економічних наслідків дозволяють використовувати саме маркетингово-збутову стратегію як цілісний інструмент в системі управління маркетингово-збутовою діяльністю аграрного підприємства. Запропоновано механізм стратегічного управління маркетингово-збутовою діяльністю аграрного підприємства. Вивчення генезису підходів, процедур та практики менеджменту маркетингу та збуту у вітчизняних аграрних підприємствах дозволило визначити основні типи відповідних систем стратегічного управління.

Список літератури

1. Єранкін О.О. Маркетинг в АПК України в умовах глобалізації: монографія. К.: КНЕУ, 2009. 419 с.
2. Зайцев Ю. Організаційно-економічні засади побудови маркетингово-збутових систем аграрних підприємств на цільових продуктових ринках. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2016. № 2. С. 115-122.
3. Красноруцький О.О., Данько Ю.І. Розвиток маркетингу на ринку агропродовольчої продукції України: монографія. Харків: «Міськдрук», 2009. 262 с.
4. Красноруцький О.О. Системи управління збутовою діяльністю аграрних підприємств: стратегія, механізми, інструментарій: монографія. Херсон: Грінв Д.С., 2012. 348 с.
5. Котлер Ф. Основы маркетинга; [пер. с англ.]. М.: Изд-во Вильямс, 2007. 656 с.
6. Лищенко М.О., Михайлова Л.І., Устік Т.В. Механізми управління маркетингом та збутом продукції сільськогосподарських підприємств на ринку зерна. Економіка АПК. 2018. № 10. С. 40-49.
7. Стиглер Дж. Совершенная конкуренция: исторический ракурс. Теория фирмы. СПб.: Экон. шк., 1995. С. 299-328.
8. Устік Т.В., Будаков Н.О., Проташук С.С. Управління маркетинговими стратегіями та посилення умов конкурентоспроможності торгівельних підприємств. Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В.Докучаєва. Серія «Економічні науки». 2019. № 2. С. 389-398.

PROJECT APPROACH OF INNOVATIVE DEVELOPMENT MANAGEMENT OF THE TOURIST INDUSTRY USING BUSES WITH ALTERNATIVE SOURCES OF ENERGY

Chechet A.

*Ph.D. of Technical Science,
Associate Professor of Transport Law and Logistics Department,
National Transport University*

Maliarenko Y.

*Student of Transport Law and Logistics Department,
National Transport University*

Abstract

The article presents the main research and their results on the project approach in the management of innovative development of the tourism industry with the involvement of buses with alternative energy sources.

One of the options for implementing changes in the tourism industry is modernized excursion services using vehicles with alternative energy sources, namely buses that do not cause emissions unlike existing vehicles is a relevant study.

The use of a project approach is proposed, which allows to assess the prospects of development not only of the tourist orientation of the city, but also to evaluate the activities of ecological transport, which in the future may replace public transport.

Keywords: project approach, management, tourist services, passenger transportation.

Formulation of the problem. In terms of tourism development in the world, Ukraine is one of the few countries in the world where political, economic and national factors today create new monuments of culture and history, attracting more tourists each year.

It should be noted that the city of Kyiv is one of the largest administrative, industrial and cultural centers of Ukraine. The city has significant tourist potential due to its geographical location, historical development, national and cultural diversity, specific architecture of the city, natural sites, the presence of potentially

branded tourist products, a unique combination of urbanized and industrialized sites with protected areas.

Compared to the past 2018, tourism has doubled and amounted to about 5 million persons in 2019, which is a good indicator of improving the economic and tourist situation of the city of Kyiv and provides prospects for the development of this area in the future. One of the options for implementing changes in the tourism industry could be modernized excursion services for the use of vehicles with alternative energy sources, namely buses that do not cause emissions of 70 tons of SO₂ per year, in contrast to existing vehicles.

Buses are powered by batteries that are placed at bus stations and from solar panels that can support traffic on sunny days.

It should be noted that any services, including tourism, are characterized by uncertainty and turbulence, as they depend directly on changes in the environment. Therefore, these features should be taken into account in the process of forming a tourist product, which means "a pre-designed set of tourist services, combining at least two such services that are sold or offered for sale at a certain price, which includes transportation services, accommodation services and other tourist services not related to transportation and accommodation (services for organizing visits to cultural facilities, recreation and entertainment, etc.)" [1]. It should be noted that in essence a tourist product is a project, and the services that shape it are the result of already completed projects in destinations, as they are created in a limited budget and aimed at implementing changes, and require a high level of quality.

Therefore, the use of the project approach, the essence of which in the tourism business is to develop and implement effective and efficient projects of socio-economic and innovative nature, is appropriate, as well as reducing the impact of air pollution on human health is important for saving lives and to reduce the economic losses associated with premature deaths and illnesses of the working population. It is possible to change the current situation with the help of a project approach to environmental issues.

Analysis of previous publications. Among the scientific works, which consider the essence of the project approach and the peculiarities of its use in production, finance, education, municipal administration paid attention were N. Aronova, S. Bushuyev, V. Verba, V. Voropaev, O. Gladka, N. Funtov, Y. Sharov and others.

At the same time, it should be noted that Y. Sharov in his research proves the prospects for the implementation of innovation development strategies based on the project approach, which is reflected in his proposed concept of "priority project" [2]. As for the methodology of project management, according to A. Safronova, its use in a constantly changing market environment will increase the competitiveness of enterprises, the introduction and effective use of advanced technologies in the process of balanced use of innovative development opportunities [3], which, in our opinion, is fully justified, E. Stroilova notes that the project approach is a methodology of activity, "which is based on the creation or transformation of an object that has new, unique properties" [4].

The project approach will not only provide management with a clear vision of the purpose and objectives of activities, the formation of portfolios of projects and development programs, determine the time of implementation of relevant projects, their responsible and executors, funding, but also provide appropriate methods of monitoring and monitoring projects. Through the use of project management methods and tools described in [5, 6], the application of the project approach will allow public and local governments to clearly understand how to achieve the goals of building, operating and ensuring further sustainable development of effective management of innovative tourism.

At the same time, when implementing the project approach in the management of innovative development of the tourism industry with the involvement of buses on alternative energy sources, taking into account the current state of theory and practice of project management, the above research needs some clarification.

The purpose of the study is to propose the use of a project approach that allows to assess the prospects for the development of not only the tourist orientation of the city, but also to assess the activities of ecological transport, which in the future may replace public transport.

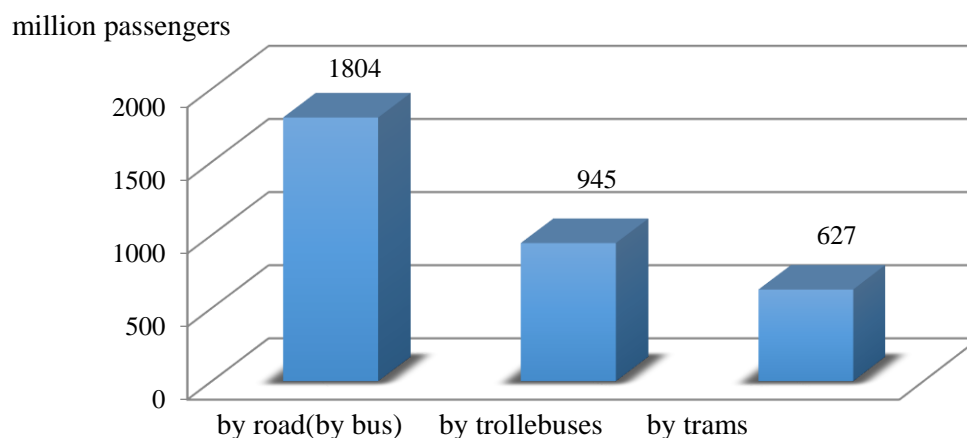
Main part. According to the World Health Organization, air pollution is one of the main health risk factors associated with the environment.

The presence of harmful substances in the air increases the number of diseases and the severity of diseases such as stroke, heart disease and lung cancer, as well as acute and chronic respiratory diseases, including asthma. The greatest impact on the environment have emissions into the atmosphere from mobile sources of pollution. Compared to other modes of transport, road transport emits carbon monoxide (CO), carbon dioxide (CO₂), nitrogen oxides (NO_x), sulfur dioxide (SO₂), ozone, benzene, and fine particulate matter. Transport, which includes, in addition to road, aviation, rail and water, is one of the largest suppliers of carbon dioxide (CO₂) emissions.

The situation with the control of the environmental situation in the field of road transport in Ukraine is difficult. Despite the existence of a legal framework governing relations in the field of ecology, control over its implementation is remains low.

According to research [7], in 2019, 4262 million people were transported in urban traffic in Ukraine, namely by road (buses), trolleybuses, trams, shown in Fig.1.

Fig. 1. The number of transported passengers in urban traffic in Ukraine in 2019

These statistics demonstrate the important role of electric transport in the passenger transport market of Ukraine. Bus routes exist in most of the country's more than 460 cities, electric transport operates in 51 of them, while the number of passengers transported by urban electric transport can be compared with the entire bus fleet of the country.

As a significantly new approach to tourist services in Kyiv, it is proposed to create a pilot project of a travel company, tours of which would take place exclusively with the use of tourist buses with solar energy in order to improve the environmental and economic situation in the city.

It is proposed to involve local administration, investors and environmental organizations in the project. With their support, it will be possible to use world-famous Chinese electric buses, namely BYD C9 electric buses, which have already established themselves in many countries around the world. Their main advantage is that they do not cause harmful emissions of 70 tons of CO₂ per year. Buses are 100% electric and fully charged in 3 hours. Such buses can cover about 200 km without recharging.

To get started, it is advisable to choose the most popular day excursion route, which will include the most interesting cultural and architectural monuments of Kyiv, namely: Independence Square - Khreschatyk Street - European Square - Arch of Friendship of Peoples - Mariinsky Park - Museum of the Great Patriotic War - Kyiv- Pechersk - Park of Glory - Olympic Stadium - Kyiv Louvre - Museum of Bohdan and Varvara Khanenko - Bessarabian Market - Golden Gate - St. Sophia Cathedral - Podil - Mohylanska Academy - Andrew's Descent and St. Andrew's Church.

It should be noted that the length of the route will be about 50 km, which allows one bus to fully operate about three tourist flights a day without additional recharging with 0% emissions, unlike diesel cars, which cause about 85% of total emissions in the capital.

Comparing trolleybuses and electric buses that are already running on the planned route, we can note the advantage that their use increases electricity consumption during peak hours. Trams and trolleybuses are not energy efficient vehicles due to losses in the catenary and power stations. The trolleybus consumes an average of 2.5-2.7 kW/h per kilometer, taking into account losses in the network, while the electric bus - 0.8-1.1 kW/h per kilometer. Thus, in terms of the cost of electricity, the electric bus is 8-10 times cheaper than the trolleybus and tram. Also, trolleybuses are not a comfortable type of tourist transport in the winter due to lack of cabin heating and outdated rolling stock.

It is projected that the implementation of the ecological excursion project will increase the level of domestic tourism, which will also have a positive impact on the economic condition of the city, thus increasing public interest in responsible and conscious energy use, which in turn will give new directions for ecological projects.

The project is planned for 5 years, during which time with the help of empirical and induction methods it will allow to assess the real benefits, demand, prospects and risks of electric transport not only within one tourist route, but also within the city. The project is planned to be implemented in 2021, its operation will begin in 2022 and will last until 2026 inclusive. It is also projected that the net income from the operation of the project (excluding VAT) 4,131,000 UAH. for the first year and each year is expected to grow by 25% over the previous year. Current expenses are projected at 5,000,000 UAH and 3.5 million UAH annually, is expected to grow by 5% each year compared to the previous year.

Acquisition of fixed assets will be carried out exclusively through investments, the expected amount of investment is 10,000,000 UAH. and is planned to return in equal shares in 4 years.

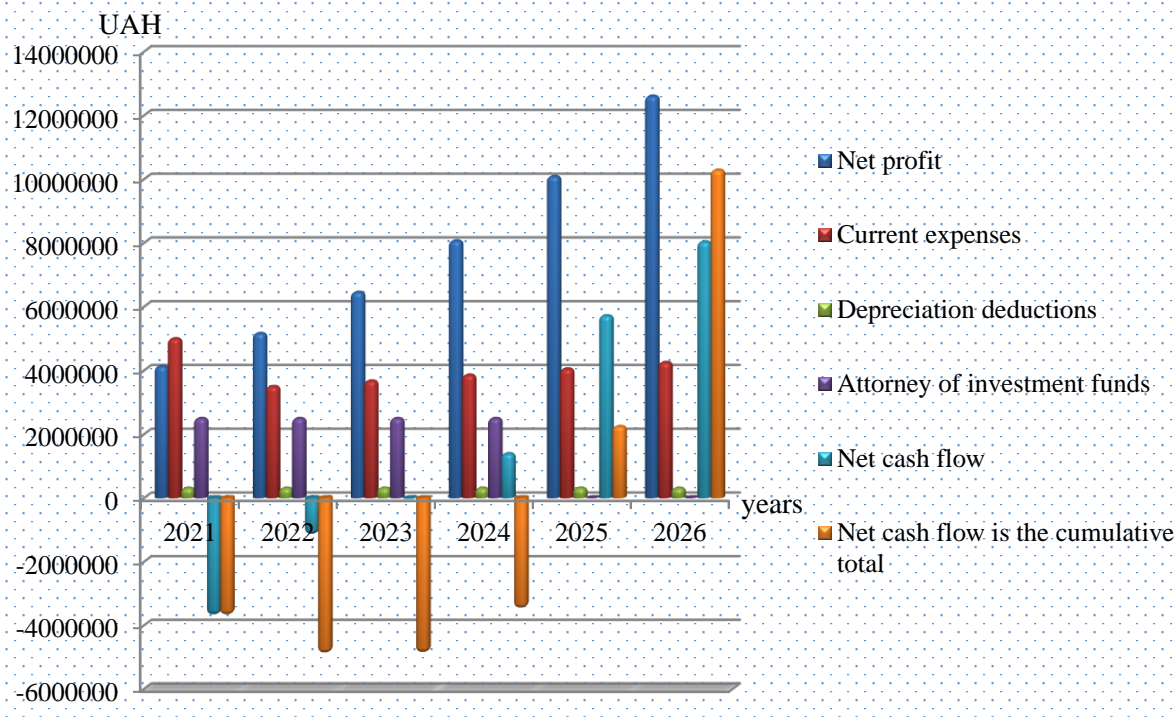

Fig.2 Profits and expenses of the enterprise

Thus, the payback period for the project:

$$RVR = 3 + 3471475 / 5\,719\,880 = 3.6 \text{ years}$$

Therefore, according to the calculations, the project should pay off in full in ~ 4 years, which should fully meet the needs of experimental experience and will be sufficient to draw appropriate conclusions.

Conclusions. In order to attract more tourists to the city of Kyiv and improve the ecological condition, a project to create a tourist and excursion agency, using environmentally friendly vehicles, is proposed. Environmental friendliness is not only a trend, but also a need to improve gas pollution in the city. Choosing tours by electric vehicles, tourists can see the city of Kyiv without harming the environment.

The number of cars in cities and on highways is increasing from year to year, pollution of the earth's surface by vehicle emissions is gradual, but persists for a long time. Emissions from the atmosphere from cars make up 90% of the total amount of pollutants. And the influence of exhaust gases can be the cause of various serious diseases. And especially suffer the inhabitants of large cities. Moreover, as a consequence of this accumulation, the consumption of both plant and animal foods affects the human body.

Thus, it is proposed to use a project approach that allows to solve this problem and assess the prospects for development not only of the tourist orientation of the city, but also to assess the activities of ecological transport, which in the future may replace public transport.

References

1. Law of Ukraine "On Amendments to the Law of Ukraine" On Tourism "of November 18, 2003 № 1282 // Government Courier. - 2003. - October 25. - № 244. - P. 15–19.
2. Sharov Y.: Strategic planning in municipal management: conceptual aspects: monograph / Y.Balls. - K.: UDAU, 2001. - 302 p.
3. Safronova A.: Methodology of project management of innovative development of economic systems: author's ref. dis. Dr. Econ. Sciences: 08.00.05 / Safronova Anastasia Anatolyevna; [place of defense: Bashkir. acad. state service and management]. - Ufa, 2009 - 39 p.
4. Stroilova E.: Project management and reengineering / E. Stroilova // Foundation. research. - 2013. - № 4. - P. 1206-1210.
5. A Guide to the Project Management Body of Knowledge (PMBOK® Guide) - Sixth Edition (2017). USA, PMI, 537 p.
6. 6th Edition Guide Release Date and Timeline (2017). PM Prep Cast website. - Access mode: <https://www.project-management-prep-cast.com/free/pmp-exam/articles/853-pmbok-6-release-date-and-timeline>.
7. State Statistics Service of Ukraine. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (access date: 05.10.2020).

MEDICAL FORMALITIES IN TOURISM

Mirzayeva A.*PhD-Student,**Institute of Control Systems,
Baku State University, Azerbaijan***Abstract**

A huge number of people traveling around the planet, create ideal opportunities for the spread of foodborne infections and many other dangerous infectious diseases. Every tourist going on vacation wants to be sure not only of the correctness of the chosen hotel, the quality of service, but also in their safety. It is the issue of security that makes the state look for solutions both internally and at the general level. For this, there are medical (sanitary) formalities.

Compliance with these medical formalities is monitored by special sanitary services at border points used to enter and leave the country, and usually consists of checking tourists and travelers with an international vaccination certificate.

If necessary, medical formalities include vaccination of tourists and travelers on the spot, or their temporary isolation in quarantine, if there is a possibility of the transfer of infectious diseases. For animals transported by tourists and travelers, appropriate veterinary certificates are required.

Compliance with the established medical rules in tourist trips is directly related to the safety of life and health of the tourist.

Keywords: tourism, infections, medical formalities, vaccination, quarantine.

According to WHO, the last 4 years in the world there remains a danger of infectious diseases related to quarantine. Outbreaks of cholera, plague, Lass and Ebola, yellow fever, malaria and other dangerous diseases are recorded annually.

A major outbreak of bubonic plague was recorded in 1995 and periodically flares up in Madagascar (Africa), the plague was recorded in Peru and the USA. Outbreaks of cholera are constantly observed. For example, the seventh cholera pandemic involves more and more countries in the epidemic process (in 1995 - 210 thousand cases in 78 countries; in 1996 - 110 thousand cases in 67 countries).

A major outbreak of Ebola was observed in Zaire and Gabon, and outbreaks of yellow fever in Peru, Gabon and Liberia (up to 61% in Ghana and Benin).

It should be borne in mind that in the official materials of the WTO and WHO, the borders of the continents and various zones in which infectious quarantine diseases exist (yellow fever, cholera, etc.) are significantly different from geographical ones. These include:

Europe - all well-known European countries of the continent, as well as all CIS countries and the entire territory of Russia, Cyprus, Iceland, Malta and Turkey;

America - the countries of North, Central and South America, but without the Hawaiian Islands;

Africa - the countries of the continent, as well as the Azores, Canary Islands, Madeira Island;

Asia - all countries of the Asian continent, as well as the countries of Bahrain, Iran, Iraq, Israel, Jordan, Kuwait, Lebanon, Oman, Qatar, Saudi Arabia, Syria, UAE, Yemen;

Australia - the continent, as well as the island of Tasmania;

Oceania - all islands in the Pacific Ocean, as well as Papua, New Guinea, New Zealand;

Caribbean Islands - Antigua, Aruba, Barbados, Barbuda, Bonair, British Virgin Islands, Cayman Islands, Cuba, Curacao, Dominican Republic, Dominican Republic, Guadeloupe, Haiti, Jamaica, Martinique,

Montserrat, Puerto Rico, Saba, Saint Barth Eustatius, St. Kitts and Nevis, Santa Lucia, San Martin, San Vicente and Grenada, Trinidad and Tobago, US Virgin Islands.

For the first time in 1993, at the 10th Assembly of the World Tourism Organization, it was emphasized that the WTO would develop and support measures related to protecting the health of tourists, the safety of their trips, and sanitary control over food products. The participants in the Assembly called on national tourism organizations to work closely with the health authorities of their countries in providing tourism information of a medical nature to all interested parties.

To inform tourists, the Assembly recommended that countries modify their rules at the national level using the WHO document "Medical Information and Formalities for International Travel".

Every year, WHO publishes:

1) "Requirements for a certificate of vaccination when traveling abroad", which are practical guidelines for tourism organizations and tourists themselves;

2) "Epidemiological Yearbook" and recommendations designed to reduce the possibility of the spread of dangerous infections, including through tourism.

WHO has working agreements with the WTO, according to which current information on formalities related to sanitary control is published in the WTO's annual publication "Foreign Tourism and Border Formalities".

The prognosis for the incidence of quarantine infections in the coming years remains unfavorable, therefore, mandatory preventive measures are necessary. In some countries of the world, natural foci of quarantine infections are preserved: the plague - Vietnam, Bolivia, Brazil, Peru, Zaire, Zambia, Zimbabwe, Madagascar, Mozambique, Tanzania, Uganda, as well as in Russia (Astrakhan region, Karachay-Cherkess Republic, Dagestan) and southern CIS countries; cholera - 67 countries in Asia, Africa, Southern Europe,

Central America and the tropics of South America; yellow fever - Central America, tropics of South America, Africa.

For the first time after a long break, cases of yellow fever were reported among tourists from Switzerland and the United States who traveled to Brazil without preventive vaccinations.

Particularly dangerous and quarantine infectious diseases pose a threat to the health of citizens, as they affect vital organs: lungs, kidneys, liver, cardiovascular, gastrointestinal and lymphatic systems. If you do not seek medical help in a timely manner, then such diseases can be fatal.

In this regard, it is necessary to know the signs of infectious diseases and observe personal preventive measures.

In the preparatory period, before traveling to foreign countries, you must undergo training in a travel agency. During your stay in a foreign country, certain rules of accommodation, food and cultural recreation should be observed, as a guide travel company should inform tourists about this. Let us look at some of the necessary precautions.

Accommodation is allowed only in hotels provided with centralized water supply and sewerage. In the presence of mosquitoes, fleas, rodents in the room and other rooms of the hotel, it is necessary to inform the administration immediately for taking measures to destroy them.

Meals are allowed only in certain restaurants stipulated by the contract, where only products of guaranteed quality are used, and only industrial production; For drinking, only bottled or boiled water, drinks, and juices of industrial production of guaranteed quality should be used.

It is forbidden to use unconventional products, dishes that have not undergone the necessary technological processing, products with an expired shelf life, or purchased in places of random street trading; buying ice to cool drinks from street vendors.

The directing and coordinating authority in the field of international health is the World Health Organization (WHO). It plays a leading role in addressing international health issues, develops international norms and standards in this area, and monitors the situation in the field of world health. There are currently 193 countries participating in WHO.

The first attempts of states to create a system of multilateral cooperation in the field of health were undertaken even before the creation of WHO, after 1830-1847. cholera epidemics swept in Europe. The result of diplomatic negotiations of the states was the first International Health Conference, held in 1851 in Paris. At the same time, WHO Member States adopted the first International Sanitary Regulations, which were later replaced by the new International Sanitary Regulations of 1969.

The task of the International Health Regulations of 1969 was mainly to ensure the monitoring and control of six serious infectious diseases: cholera, plague, yellow fever, smallpox, relapsing fever and epidemic typhus. Moreover, according to ICP 1969, the number of

diseases subject to international registration included only three: cholera, plague, and yellow fever.

At the 48th session, the World Health Assembly adopted the 1995 Resolution, which proposed revising the 1969 ICP. Narrow coverage (only three diseases), their dependence on the official notification system for these diseases, and most importantly, the lack of an international coordinated mechanism to prevent the international spread of diseases, were cited as objective reasons for the review.

The ten-year-long work of the World Health Assembly resulted in the new International Health Regulations (IHR) adopted by WHO Resolution WHA58.3 of 23 May 2005. The IHR of 2005 entered into force on 15 June 2007. They constitute a legally binding agreement for States - members of WHO.

The main goal of the IHR in 2005 is to prevent the international spread of diseases, while creating as few obstacles as possible for the free movement of travelers.

But during emergency situations in the field of public health of international importance, as well as in the case of specific risks to public health in order to prevent the international spread of diseases, it is possible to recommend the adoption of measures restricting travel. States have the right to present to travelers who require the provision of information about their health and vaccination documents, as well as a requirement to undergo a basic medical examination.

The IHR 2005 cover not only existing, but also new and emerging diseases. Due to their legal basis, these Rules should ensure the rapid collection of information in the event of or threat of international public health emergencies. In addition, the IHR in 2005 adopted a new procedure for alerting about the occurrence of real and potentially dangerous emergency situations in the field of public health, as well as a definition of an emergency situation in the field of public health of international importance (PHEIC).

WHO's response to the PHEIC includes the provision of temporary and continuing recommendations to Member States. In turn, the IHR 2005 participating States are required to:

- designate a national IHR focal point;
- assess events occurring on their territory and notify WHO of all events that may constitute a PHEIC;
- respond to requests regarding verification of information regarding events that may constitute a PHEIC;
- take measures to eliminate public health risks that may spread internationally;
- develop, strengthen and support the key resources necessary to detect, notify and respond to any events that pose a threat to public health;
- to provide and constantly support material and technical conditions and services, as well as conducting inspections and control measures at designated international airports, ports and ground transportation hubs in order to prevent the international spread of diseases;
- send to WHO any evidence on health risks identified outside their territory that could cause the international spread of the disease and which resulted from

the export or import of human cases, carriers of infection or infectious pathogens, as well as contaminated goods.

- make every effort to implement the measures recommended by WHO;
- collaborate with other WHO Member States to implement the IHR 2005

The requirements of the IHR in 2005, of which Russia, as has already been said, are taken into account in domestic law.

The International Health Regulations (IHR) are an international legal instrument binding on 194 countries in the world, including all WHO Member States.

Their goal is to assist the international community in preventing and responding to critical public health hazards that could potentially cross borders and threaten people around the world.

In a globalized world, diseases can spread over long distances as a result of in

The IHR can also be applied to other public health emergencies, such as spills, leaks and burial of chemicals or core melting of a nuclear reactor. The IHR are designed to limit interference with international transport and trade and, at the same time, ensure public health by preventing the spread of disease. [6]

According to the IHR, which entered into force on 15 June 2007, countries are required to inform WHO of certain outbreaks of disease and public health events.

Based on WHO's unique experience in global surveillance, disease reporting and response, the IHR determine the rights and responsibilities of countries to report on public health events and establish a series of procedures that WHO should follow in its work to ensure public health security, international travel and commerce. A health crisis in one country can affect livelihoods and economies in many parts of the world. Infections such as severe acute respiratory syndrome (SARS), or a new pandemic among people, can lead to the development of such crises.

In accordance with the requirements of the IHR, countries should also strengthen their capacity to conduct public health surveillance and response. WHO works closely with countries and partners to provide technical guidance and support to mobilize the resources necessary for the effective and timely implementation of the new rules.

Timely and open reporting of public health events will help to strengthen global security.

In order to avoid dangerous infectious diseases, on health trips there are certain health rules:

- the main thing is to use drinking water and drinks of guaranteed quality;
- use only industrial products for food; it is forbidden to eat non-traditional dishes, including hot sandwiches, to purchase products from trays without certification certificates, as well as expired packaging, raw vegetables, fruits or salads from them can only be eaten after heat treatment;
- live in accommodation facilities provided with centralized water supply and sewage;
- thoroughly wash vegetables and fruits with tap water, as well as hands before eating and use only individual dishes;

- when bathing in water, do not allow water to enter the oral cavity, the best option is to swim in pools, and not in the sea or other water bodies (after all, it is not for nothing that Western tourists when traveling to exotic countries are primarily interested in whether there is a pool in the hotel, even if the hotel located right on the seashore).

When swimming in the sea, you should be very, very careful. In sea water, you may not even notice how something or someone would prick you with a needle, and only then at home you will find that some kind of worm or something similar has settled under your skin. For example, in South America, the larva of one such creature loves only men in the water, so the "natives" advise men to wear tight swimming trunks with tight elastic bands when swimming in the sea. When the first symptoms of the disease appear, you should immediately consult a doctor.

Voluntary medical insurance is a subsector of personal insurance and includes all its types for protecting the property interests of policyholders and insured associated with health problems, disability, death (death). The immediate property interest of the tourist (insured) in this type of insurance is the possibility of compensation (payment) of the cost of medical care (treatment) at the expense of the insurer.

Since a potential tourist can purchase a policy (certificate) from any of the insurance companies that insure tourists, he must be sure to take an interest in the insurance conditions before going on a trip or a trip, which sets out in detail in case of insurance events. And if the tourist violates or does not fulfill at least one of the listed conditions, the policyholder reserves the right to non-payment of the sum insured.

Travel insurance usually covers the costs of:

- medical services;
- hospital services;
- transportation by ambulance;
- purchase of drugs;
- patient care caused by an accident or sudden illness.
- transportation of the body to the homeland.

In addition, the policy provides a range of medical services: outpatient and inpatient care, emergency dental care, payment of the cost of medicines as prescribed by a doctor, transportation costs for the patient, including transportation to the homeland.

The specifics of medical insurance is such that there should be no purely price competition, since the cheapening of the policy is achieved mainly either due to the low quality of the insurance service, or by lowering the liability limit. The policyholder who bought such a Some countries (France, Germany, USA, etc.) require compulsory accident insurance for tourists with medical expenses (coverage limit of at least \$ 25 thousand). Without insurance, a travel company or tourist will be denied an exit visa to a reputable insurance company. policy risks not only not receiving medical care, but also getting a visa denial at the embassy.

By the beginning of April, international tourism had virtually ceased due to widespread quarantines, the prohibitions of many countries on the entry of tourists and air travel. But no matter how terrible the situation

looks like now, historical experience shows that the travel industry can recover very quickly from crises.

So far, experts are very cautious in predicting the time out of tourism from the collapse, since it directly depends on lifting restrictions, and now quarantines are not canceled, but only introduced or tightened. But they are all unanimous that after a long forced sitting at home, people will want to travel even more than before.

One of the deadliest conflicts in the history of mankind, the First World War, oddly enough, gave impetus to the rapid development of tourism in the inter-war era. Before 1914, the popularity of beach vacations, water sports and skiing in the mountains gradually began to grow. And during the war, which became a time of forced displacement of huge masses of people, millions sent postcards and photographs to their families. After watching the magical views, people wanted to see new places with their own eyes. All this led to a surge in travel, a passion for which was reinforced by the gradual introduction of paid vacations in European countries.

After another 10 years, tourism received a new impetus for development, when, due to the economic crisis of 1929, European fashionable hotels began to go bankrupt, which could not adapt to changing demand. And even a wealthy audience began to use cheap campsites for recreation. In addition, after the crisis, beach resorts began to invite tourists in the summer season to compensate for the losses from the outflow of their traditional rich clientele, accustomed to spend winters in warm climates.

Each subsequent crisis created new opportunities for tourism. So, during the financial crisis of 2008, sales of traditional vacation packages fell, but real estate and other services such as Airbnb, BlaBlaCar and others began to develop rapidly, allowing consumers to travel economically.

The tourism crisis associated with coronavirus is one of the most difficult trials for the global tourism industry in decades. Here, the opinions of experts differ. Someone finds analogies in the events after the attacks of September 11, 2001 in New York, and someone even says that nothing comparable in scale in international tourism has happened since the end of World War II. Obviously, this is a matter of perception, and it is obvious that real losses from what is happening right now are simply impossible to assess, since it is not known when it will all end.

So far, the World Tourism and Excursions Council (WTTC) claims that the loss of the global tourism industry will amount to more than \$ 2 trillion. Moreover, the crisis could lead to the loss of up to 75 million jobs in tourism in the world and more than a million in Russia. The head of the Federal Tourism Agency Zarina Doguzova estimated the number of people employed in the Russian hospitality industry at 2.5 million, which, given the virtually complete stoppage of tourism and related industries (hotels, restaurants, entertainment) in the country, may mean that the WTTC estimate is too conservative.

Now the situation looks terrible: three billion people all over the world are sitting at home and afraid of infection, the borders are closed, visa-free regimes are

canceled, planes do not fly, hotels stand empty and staff are fired. But sooner or later the pandemic will end. The world will begin to quarantine, restore communications and remove travel restrictions.

CONCLUSION

How will the SARS-CoV-2 coronavirus pandemic change world tourism, will it be possible to go somewhere on vacation this summer, and how will the current crisis affect travel costs?

It is difficult to predict whether people will travel as before, or whether many will draw certain conclusions for themselves. A current discussion in the tourism sector is about how to make tourism better. Travel companies and their partners in the regions now use the time to make their offers more environmentally friendly, if finances allow. If there is a chance to reorient the tourism sector and change the tourism product, then now is the best moment for this. But whether we refuse at least partially after the coronavirus pandemic of mass tourism, as we know it now, is not yet known.

Obviously, this is what all experts say, that after a long and exhausting stay in apartments, tourists will immediately want to travel as soon as they have such an opportunity. By the time the borders are opened, huge pent-up demand will accumulate in the industry.

The question is whether tourists' desires will be supported by their capabilities, since due to the economic crisis, the accumulation of people in all countries faced with coronavirus will obviously become less, and their purchasing power will decrease.

Another extremely likely consequence of the crisis will be significantly greater tourists' attention to safety, sanitary and epidemiological conditions. In crowded places - at train stations, at airports - many in Europe and the USA will now begin to wear masks, as has long been done in Asian countries. Travelers will be much more likely to wash their hands and use antibacterial wipes.

President of the World Economic Forum (WEF) Bulut Bagchi believes that after the pandemic the popularity of buffet in hotels will decrease, as this is not the best form of food from the point of view of safety for health. In addition, in his opinion, hoteliers will have to disinfect rooms after each guest and generally pay much more attention to cleanliness and sanitation.

References

1. Azar V.I. Economics and organization of tourism. 1993
2. Alexandrova A.U. The structure of the tourist market: Textbook .2002.
3. Ananiev M.A. International tourism. 1968
4. Balabanov I.T., A.I. Balabanova. Tourism Economics: A Study Guide. 2000.
5. Bogatov A.P., T.V. Boyko, M.V. Zubreva. Tourist formalities: Textbook for students of higher educational institutions. 2004.
6. Birzhakov M.B., N.P. Cossacks. Safety in tourism. 2005.
7. Strigunova D.P. The legal basis of the hotel and tourism business: 2012.
8. Saprunova V.B Tourism: evolution, structure, marketing. 1997.
9. Senin B.C. Introduction to tourism. 1993.

STATE AND LAW

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Бударна В.О.

*здобувач кафедри господарського права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

COMERCIAL POSITIONS ON IMPROVEMENT OF LEGISLATION IN THE FIELD OF INVESTMENT SUPPORT OF UKRAINE'S ECONOMY

Budarna V.

*postgraduate student of the Department of Economic Law of the
Yaroslav Mudryi National Law University
Kharkiv, Ukraine*

Анотація

У статті виокремлено та проаналізовано основні господарсько-правові позиції щодо удосконалення законодавства у сфері інвестиційного забезпечення економіки України. Аргументовано, що інвестиційна політика держави має бути інтегратором і драйвером модернізації не тільки правового інвестиційного порядку, але і усього кола суспільно-економічних чинників інвестиційної привабливості національної економіки як юридичних, так і не юридичних. Доведено, що інвестиційна політика є полігалузевою за своєю природою, яка об'єднує в собі не тільки елементи інших напрямів економічної політики держави (структурно-галузевої, грошово-кредитної, зовнішньоекономічної тощо), але і заходи політики в сфері забезпечення правосуддя, деолігархізації та додержання режиму законності в сфері господарювання.

Abstract

In the article highlights and analyzes the main commercial positions on improving the legislation in the field of investment support of the economy of Ukraine. It is argued that the investment policy of the state should be an integrator and driver of modernization not only of the legal investment order, but also of the whole range of socio-economic factors of investment attractiveness of the national economy, both legal and non-legal. It is proved that investment policy is multi-sectoral in nature, which combines not only elements of other areas of economic policy (structural, sectoral, monetary, foreign economic, etc.), but also policy measures in the field of justice, de-oligarchization and compliance regime of legality in the field of management.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна політика держави, інвестиційний потенціал, інвестиційні відносини, інвестиційна діяльність.

Keywords: investments, investment policy of the state, investment potential, investment relations, investment activity.

Актуальність. Здобуття незалежності України принесло низку реформ, що мали за ціль докорінні зміни практично в усіх сферах суспільного життя. Не стала у цьому випадку виключенням і економічна сфера, зокрема, механізми регулювання інвестиційної діяльності та нормативний апарат їх регулювання. Бо, як зазначив Д.В. Задихайло, відсутність переконливих і сучасних економічних концепцій моделювання організації економічного життя створює значні перешкоди розвитку господарсько-правового регулювання відповідних економічних відносин [1, с. 1].

З початком проведення реформ (1991 р.) змінюється загальний вектор всієї економічної політики держави. Якщо за радянських часів це була здебільшого адміністративно-командна модель, коли інвестування здійснювалося в державні сфери господарської діяльності і представляло процес перерахунку коштів з бюджету на рахунки державних підприємств, то реформи принесли нове направлення, яке мало за ціль ринкові механізми регулювання економічних відносин.

Актуальність проблеми господарсько-правового механізму інвестиційного забезпечення економіки України, удосконалення законодавства у

цьому напрямку, зумовлено необхідністю амортизації зношеності більшості основних виробничих фондів суб'єктів господарювання, потребою структурних економічних змін у зв'язку зі світовою конкуренцією, привнесення інноваційного характеру у інвестиційні процеси й іншими чинниками, що мають важливе значення для успішного розвитку економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Дослідженням особливостей господарсько-правового механізму удосконалення законодавства у сфері забезпечення економіки держави займалися такі науковці як: О.Б. Андреева, Н.А. Барінов, А.Г. Богатирьов, О.М. Вінник, А. Дітріх, О.О. Дорошко, Д.В. Задихайло, А. Каммер, В.В. Кудрявцева, В.І. Кухар, І.М. Палка, О.М. Петрук, А.Я. Рубінштейн, О.А. Руденко, О.В. Фарат, О.В. Федорчак, Дж. Хове, О.В. Шевердіна та інші.

Метою дослідження є виявлення основних позицій та розробка рекомендацій щодо удосконалення законодавства у сфері інвестиційного забезпечення економіки України.

Результати дослідження. Беззаперечним є той факт, що виважене законодавче забезпечення є

найважливішим критерієм успішного державного регулювання інвестиційних процесів. Звичайно, що більшість заходів державного регулювання впроваджується через правові форми, у зв'язку з чим вдосконалення системи та принципів правового регулювання процесу інвестування є вирішальним чинником поживлення надходжень капіталу в економіку країни.

О.М. Кундеус зазначив, що на обсяг інвестицій істотний вплив здійснює стан інвестиційного клімату, що включає сукупність політичних, економічних, соціальних і правових умов, які сприяють розвитку інвестиційної діяльності вітчизняних й іноземних інвесторів [2, с. 148]. Тобто, для того, щоб зробити привабливішим інвестиційний клімат у державі, необхідно законодавчо закріпити чіткі механізми здійснення інвестиційної політики, механізми залучення до активної інвестиційної діяльності суб'єктів усіх форм господарювання, визначити сфери обмежених інвестиційних ресурсів та розробити програми пріоритетних першочергових напрямів інвестицій загальнодержавного та регіонального рівнів, а також створити високотехнологічне та конкурентноздатне виробництво для майбутнього прогресу.

Враховуючи те, що політика держави завжди повинна бути спрямована на покращення соціально-економічних умов, а у інвестиційній сфері до таких умов слід віднести і стан законодавчого забезпечення, виокремимо наступні напрямки удосконалення інвестиційної політики держави.

1. Інвестиційна політика держави має бути інтегратором і драйвером модернізації не тільки правового інвестиційного порядку, але і усього кола суспільно-економічних чинників інвестиційної привабливості національної економіки як юридичних, так і не юридичних.

Реалізація тактичних заходів інвестиційної політики держави має відбуватися через запровадження комплексних правових режимів інвестиційної діяльності, що за своїми конструктивними властивостями суттєво знижують або нейтралізують інші деструктивні чинники стримання інвестиційної діяльності, зокрема і криміногенного характеру. Як справедливо, у цьому випадку, зазначає Д.В. Задихайло, умови інвестиційної діяльності регулюються шляхом прямого й непрямого втручання в інвестиційні відносини за допомогою різних правових засобів [3, с. 316-321].

Відтак, інвестиційну політику слід визнати полігалузевою за своєю природою, яка має об'єднувати в собі не тільки елементи інших напрямів економічної політики держави (структурно-галузевої, грошово-кредитної, зовнішньоекономічної тощо), але і заходи політики в сфері забезпечення правосуддя, деолігархізації та додержання режиму законності в сфері господарювання.

Формування правових режимів інвестиційної діяльності методологічно також має ґрунтуватись на усвідомленні складності природи, феноменології та порядку функціонування національного інвестиційного ринку, що ґрунтується зокрема на: 1) його пов'язаності з глобальним інвестиційним ринком, периферійною та проблемною частиною якого є національний ринок, за умови, що легальна частина цього зв'язку функціонує у односторонньому форматі: «іноземні інвестиції – національний реципієнт»; 2)

функціональному характері інвестиційного ринку, що виявляє себе у вигляді механізмів інвестиційного забезпечення численних ринків товарів та послуг реальної економіки, ставить необхідним для законодавчої політики держави в інвестиційній сфері виходити із дуалізму загального правового режиму інвестиційної діяльності з однієї сторони, та широкого кола галузевих його особливостей з іншої; 3) політизації сфери інвестиційних відносин в глобальному масштабі, через запровадження гібридних форм політичної та економічної конкуренції між державами, їх об'єднаннями та економіками, що ставить питання про необхідність розробки та законодавчого закріплення чітких безпекових імперативів функціонування національного інвестиційного ринку.

2. Першочерговими завданнями законодавчої інвестиційної політики держави має стати запровадження методології розподілу сегментів структури інвестиційних правовідносин на:

- мікроекономічні інвестиційні відносини, що передбачають деталізацію та повноту правового закріплення різноманітних елементів правовідносин (суб'єктного складу, об'єктів, договірної та інших правових форм реалізації);

- макроекономічних інвестиційних відносин, що передбачають розробку національних інвестиційних публічних пріоритетів та механізмів їх організаційно-господарського забезпечення в масштабі національного інвестиційного ринку як такого;

- мікро та макроекономічних антикризових та безпекових механізмів в системі функціонування національного інвестиційного ринку, у тому числі і по відношенню до залучення іноземних інвестицій та інвестування з України.

Окремими макросегментами в системі інвестиційних відносин доцільно вважати їх внутрішні блоки в межах умовного інвестиційного циклу: блок акумуляції інвестиційного потенціалу, що передбачає власний суб'єктний склад, договірно-правову базу, механізми організаційно-господарського забезпечення тощо; блок відносин безпосереднього інвестування між інвестором та реципієнтом. Спеціальними типами інвестиційної діяльності в цьому блоці слід окремо виділити спільне інвестування та самоінвестування; блок відносин в процесі господарської діяльності, в основі якої лежить реалізація залучених інвестицій, що може передбачати відповідні засоби організаційно-господарського впливу; блок відносин в процесі реалізації продукції та отримання прибутку (результатів від проінвестованого виробництва); блок відносин, що стосуються питань реінвестиційної діяльності інвестора.

Зазначені блоки інвестиційних та пов'язаних з ними відносин методологічно повинні бути окремими об'єктами законодавчої інвестиційної політики безвідносно до ступеня комплексності пропонувананих нормативно-правових актів. Чіткість правових позицій законодавця щодо них допоможе структурувати відповідний нормативний матеріал у процесі систематизаційних законотворчих робіт та прогнозувати ефективність правового забезпечення.

3. До чинників інвестиційної привабливості національної економіки належать:

- наявність реальної інвестиційної політики держави та відповідних її суб'єктів організаційно-господарських повноважень;
- якість законодавчого забезпечення інвестиційних відносин;
- стан економічної активності національної та світової економіки (стан інвестиційної пропозиції та ефективного інвестиційного попиту);
- ефективність судового захисту прав та інтересів учасників інвестиційних відносин;
- рівень корупції в системі організаційно-господарського забезпечення інвестиційної та господарської діяльності з боку держави;
- ступінь криміналізації господарських відносин в національній економіці та окремих її сегментів;
- наявність організованого олігархічного супротиву «небажаний» інвестиційній діяльності на національному та регіональному рівнях та багато інших.

Відтак, якість законодавчої врегульованості інвестиційних відносин є лише одним з визначальних чинників інвестиційної привабливості національної економіки, який об'єктивно має обмежений ефект впливу за умови незмінного збереження існуючого стану інших чинників. Разом з тим, модернізація та удосконалення змісту законодавчої врегульованості інвестиційних відносин та проведення дієвої інвестиційної політики держави є такими важелями, що не потребують революційних суспільних перетворень, залишаючись операційно доступними для формату традиційного державного менеджменту.

Таким чином, специфіка функціонального навантаження законодавчої інвестиційної політики держави на фактор якості законодавчого забезпечення інвестиційних відносин в системі чинників інвестиційної привабливості національної економіки полягає, в першу чергу, у забезпеченні їй «систематизаційного» та «компенсаційного» спрямування.

Систематизаційний її характер має полягати у необхідності детального та всебічного врегулювання інвестиційних і пов'язаних із ними господарських та інших правовідносин джерелами інвестиційного законодавства, створюючи максимально цілісний та детально розроблений правовий інвестиційний порядок.

Компенсаційний характер має полягати у спробі засобами господарсько-правового регулювання, зокрема в системі організаційно-господарського забезпечення інвестиційних процесів за рахунок різнобічного функціонального навантаження максимально компенсувати вияви усіх інших деструктивних чинників, що сукупно визначають стан інвестиційної привабливості національної економіки. Це особливо актуально в умовах політично обмежених можливостей держави впливати на зазначені деструктивні чинники у короткостроковій перспективі.

4. Процеси політизації сучасних економічних і, зокрема, інвестиційних відносин в умовах геоекономічного протистояння та глобального загострення економічної та політичної конкуренції потребують юридичної розробленості та кваліфікаційного забезпечення категорії «недобросовісна інвестиційна діяльність» (токсичні інвестиції).

До такої категорії слід віднести інвестиційну діяльність, стратегія інвестора в якій цілком або значною мірою мотивується: придбанням активів суб'єкта господарювання з метою подальшої нейтралізації його як економічного конкурента; придбанням активів з метою отримання прав на інноваційний продукт для широкого використання підприємствами інвестора за кордоном; інвестування з метою отримання економічної влади та, відповідно, і політичного впливу (об'єкти інфраструктури, енергетики, телекомунікацій); інвестування з метою здійснення діяльності на небажаних для країни екологічних та демографічних засадах; інвестування в об'єкти господарської діяльності, для господарського використання яких властива висока складова земельної або гірничої ренти (майнові об'єкти, що складають національне багатство); інвестування в сферу обороно-промислового комплексу з деструктивною приватно-публічною метою.

Особливим об'єктом законодавчого регулювання мають стати інвестиції з боку іноземних суверенних фондів та інших державних господарських організацій інвестиційного спрямування. Інвестиційна діяльність таких суверенних фондів а priori містить в собі політичний компонент, що *de facto* виводить зазначені правовідносини далеко за межі сфери господарсько-правового регулювання. Виходячи з того, що засновниками таких організацій можуть бути потужні держави світу, інвестиційні спори щодо таких вкладень можуть фактично виходити на рівень міждержавного політичного протистояння.

Саме тому умови інвестиційної діяльності суверенних інвестиційних організацій мають бути попередньо визначені в законі як окрема категорія іноземних інвестицій. Додатково має бути передбачено дозвільний порядок допущення таких організацій до інвестування в Україні в кожному окремому випадку. Основними господарсько-правовими засобами регламентації зазначеної категорії інвестицій мають бути: «заборона»; «застосування принципу секторальної диверсифікації інвесторів»; «особливі вимоги до фіксації інвестиційних зобов'язань інвестора» тощо.

5. Встановлено, що методологія законодавчого забезпечення інвестиційних відносин, виходячи із необхідності виконання їм компенсаційного функціонального навантаження має полягати у акцентуації законодавця на:

- застосуванні широкого арсеналу господарсько-правових механізмів, в тому числі і у формі проведення цілої низки локальних та секторальних експериментів з гарантованим терміном застосування, для отримання ефекту максимально позитивного впливу на процеси залучення інвестицій у національну економіку та, водночас, на процеси створення та пропонування національними реципієнтами інвесторам відповідно сформованих інвестиційних проектів. (Предметом експериментування можуть стати форми комунально-приватного інвестиційного партнерства, пряме компенсування у вигляді комунальних послуг інвестору частини інвестуемого капіталу; повернення до ідеї СЕЗ та ТПР у цивілізованій формі);

- сегментації видів та особливостей правових режимів інвестиційної діяльності залежно від особливостей економічної політики держави відносно

різних секторів національної економіки. Такі особливості можуть бути встановлені законодавством спеціально для сфер ОПК, електроенергетики, агропромислового комплексу (окремих видів виробництв та інфраструктури), телекомунікаційної та фармацевтичної галузей тощо. Така сегментація має дозволити більш ефективно комбінувати господарсько-правові засоби стимулювання інвестиційних процесів з урахуванням специфіки відповідних галузей;

- локалізації та концентрації реалізації інвестиційних проектів технологічно подібного спрямування в межах спеціальних утворень, що дозволяють застосовувати пряме та прозоре організаційно-господарське, і до певної міри, господарсько-виробниче супроводження інвестиційної діяльності щодо цілої низки проектів водночас.

Прикладами такої локалізації та концентрації можуть слугувати спеціальні утворення такі як, зокрема індустріальні парки (транскордонні індустріальні парки) та території зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності, адже в їх межах, зокрема, може бути забезпечено мінімізацію кримінально-корупційних проявів суспільно-політичного життя, посилено захист інвестиційних прав за рахунок: а) створення спеціальних адміністрацій (керуючих компаній) з широким колом делегованих організаційно-господарських повноважень; б) попереднього до початку інвестиційної діяльності вирішення питань господарського забезпечення комунальними послугами, ресурсами, логістикою тощо; в) застосування інструментів саморегулювання у вирішенні спільних справ, пов'язаних із інвестиційною діяльністю цілої низки інвесторів-реципієнтів; г) створення умов для тимчасового порядку розгляду спорів, пов'язаних із інвестиційними правовідносинами.

- органічному доєднанні до змісту предмету інвестиційного законодавства правовідносин, що пов'язані із акумуляцією інвестиційного потенціалу з подальшою його трансформацією у прямий інвестиційний ресурс, зокрема фінансових установ. Окремими прикладами можуть слугувати кошти українських заробітчан, що переказуються в Україну, але не мають чіткого і привабливого для власників механізму їх інвестиційного використання та забезпечення, зокрема через систему гарантування

інвестицій фізичних осіб. До цієї ж категорії слід віднести проблему нерозвинутості облігаційних відносин – потужного ресурсу інвестування національних суб'єктів господарювання тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Слід зазначити, що основним завданням господарсько-правової науки є створення та постійне удосконалення правового механізму регулювання економічних процесів та встановлення принципових положень, що ґрунтуються на суспільно-економічних цінностях. За таких умов весь алгоритм побудови вектору розвитку розглядуваних відносин повинен мати, у першу чергу, соціальну зорієнтованість, яка досягається чітким порядком проведення інвестиційної політики держави.

Окрім того, сьогоденні механізми трансформації економіки відбуваються шляхом активного впровадження інвестиційної діяльності і доволі важливу роль у зазначеному процесі відіграє держава. Тому, враховуючи усі особливості національної економіки, це є підставою для обґрунтованого формування державної інвестиційної політики. Виважена та осмислена державна інвестиційна політика дозволяє максимально використовувати наявний національний ресурсний потенціал для забезпечення довгострокових та короткострокових цілей і завдань соціально-економічного розвитку, а також ефективного залучення у ці процеси іноземних інвестицій.

Таким чином, не дивлячись на здійснений господарсько-правовий аналіз позицій щодо удосконалення законодавчого забезпечення у сфері інвестиційного забезпечення економіки України, ціла низка питань залишилася по-за увагою, що і зумовлює необхідність подальших досліджень у цьому напрямку.

Список літератури

1. Задихайло Д.В. Правові засади формування та реалізації економічної політики держави: автореф. дис. ... док. юрид. наук. Х., 2013. 38 с.
2. Кундеус О. М. Інвестиційне забезпечення діяльності підприємств на інноваційній основі. Інноваційна економіка. 2007. № 4. С. 148-155.
3. Задихайло Д.В. Основи господарського права України: навч. посібник. Х., 2012. 328 с.

ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ МОДЕЛІ ЛІДЕРА У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ**Дорофєєв О.В.***доктор економічних наук, доцент,
Полтавська державна аграрна академія,
м. Полтава, Україна**Scopus Author ID: 57192004739, ORCID-0000-0003-2815-4223***Аранчій А.А.***здобувач вищої освіти ступеня доктор філософії,
Полтавська державна аграрна академія,
м. Полтава, Україна***Стеценко М.О.***здобувач вищої освіти ступеня вищої освіти Магістр,
Полтавська державна аграрна академія,
м. Полтава, Україна***Кузьменко А.Г.***здобувач вищої освіти ступеня вищої освіти Магістр,
Полтавська державна аграрна академія,
м. Полтава, Україна***Краєвський Г.М.***здобувач вищої освіти ступеня вищої освіти Магістр,
Полтавська державна аграрна академія,
м. Полтава, Україна***FORMATION OF A MODERN LEADER MODEL IN PUBLIC ADMINISTRATION****Dorofyeyev O.***Doctor of Economic Sciences, Associate professor,
Poltava State Agrarian Academy,
Poltava, Ukraine**Scopus Author ID: 57192004739, ORCID-0000-0003-2815-4223***Aranchii A.***Postgraduate Student,
Poltava State Agrarian Academy,
Poltava, Ukraine***Stetsenko M.***Graduates of Higher Education Degree «Master»,
Poltava State Agrarian Academy,
Poltava, Ukraine***Kuzmenko A.***Graduates of Higher Education Degree «Master»,
Poltava State Agrarian Academy,
Poltava, Ukraine***Kraievskiy H.***Graduates of Higher Education Degree «Master»,
Poltava State Agrarian Academy,
Poltava, Ukraine***Анотація**

Досліджено основні моделі лідера, які використовуються у публічному управлінні та можливість їхнього застосування у різних умовах. Наголошується, що готовність самих прихильників має великий вплив на вибір найбільш оптимальної моделі взаємодії між лідером і послідовниками. Зроблено висновок, що незалежно від того, яка модель взаємно визнана прийнятною в умовах стабільності, під час кризи прихильники очікують від публічного лідера поведінки, найбільш характерної для моделі харизматичного лідера.

Abstract

The main leader models used in public administration and the possibility of their application in different conditions are studied. It is noted that the readiness of the supporters themselves has a great influence on the choice of the most optimal model of interaction between the leader and followers. It is concluded that no matter what model is mutually recognized as acceptable in conditions of stability, during the crisis, supporters expect from the public leader behavior that is most characteristic for the model of a charismatic leader.

Ключові слова: модель лідера, харизматичний лідер, трансформаційний лідер, лідерство засноване на етиці, готовність послідовників.

Keywords: leader model, charismatic leader, transformational leader, leadership based on ethics, readiness of followers.

Постановка проблеми. В умовах значних політичних, соціальних, демографічних та економічних перетворень значно змінюються роль держави, її функції і, відповідно, державно-управлінські відносини. Це вимагає значного підвищення рівня якості кадрового потенціалу та формування потужного й дієздатного лідерства в сучасних організаціях сфери публічного управління.

Ставиться нові вимоги до сучасного лідера, який повинен мати систему моральних цінностей, що базуються на щирому прагненні служити народу своєї країни й приймати рішення, метою яких є покращення якості його життя. З'являється необхідність пошуку моделі лідера у публічній сфері, здатного відчувати зміни середовища й відповідати на його виклики, спроможного вивести організацію на новий рівень і сформувати колектив професіоналів, які розділяють його цінності й прагнуть працювати на благо суспільства, що й актуалізує проблему формування сучасної моделі лідера у публічному управлінні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки інтерес до вивчення проблеми публічного лідерства постійно зростає. Вчених і дослідників цікавлять емоційні, соціально-психологічні аспекти образу публічного лідера, а також уявлення суспільства про нього. Так, у роботі [2] розглядаються актуальні питання важливості застосування компетентнісного підходу щодо розвитку лідерського потенціалу співробітників організації. Авторами роботи [3] представлено результати теоретичних та емпіричних досліджень теорії лідерства, а також сучасні виклики лідерів. Особлива увага приділена розвитку лідерства у публічній сфері. Продовженням представленого дослідження є наукова робота [5], автор якої акцентує увагу безпосередньо на лідерстві у сучасному державному управлінні. Поглибленому вивченню особливостей публічного управління й поведінки лідера під час кризи, а також розробленню відповідних практичних рекомендацій присвячено роботи [7] і [9]. В інших роботах у тій чи іншій мірі конкретизуються окремі аспекти представлених питань, однак даний напрямок знаходиться в стані динамічного розвитку і потребує подальших досліджень.

Мета статті полягає у дослідженні й аналізі основних існуючих моделей лідера, а також спроба визначити найбільш результативну й соціально орієнтовану, таку, що може бути гармонічно застосована у сфері публічного управління.

Виклад основного матеріалу. Модель лідера яка може бути застосована в публічному управлінні залежить від багатьох чинників – від особистих якостей лідера, стабільності середовища функціонування організації, глибини кризи, готовності послідовників тощо. Існує думка, що в умовах невизначеності й небезпеки найбільш ефективною є модель харизматичного лідера з притаманними йому рисами особистості які в літературі часто представляють як «Велика п'ятірка» У. Нормана: екстраверсія, приємність, свідомість, емоційна стабільність та інтелектуальна відкритість.

Концепція харизматичного лідера вперше була розроблена класиком соціології М. Вебером. Оригінальне визначення харизматичного лідера, на нашу думку, дає Н. Романова, яка вказує, що це «...

політичний і релігійний лідер, чиє панування ґрунтується на харизмі» [1, с. 130] (тут і далі переклад з іноземної О. Дорофєєва).

Особливістю харизматичного лідера є здатність брати відповідальність на себе, що створює емоційний фон упевненості в собі, підвищена чутливість до змін у зовнішньому середовищі, здібності моделювати нестандартні варіанти розв'язку складних ситуацій, неординарна поведінка при реалізації свого бачення, а також вміння знаходити ресурси, необхідні для досягнення поставлених цілей. При цьому, через свій внутрішній магнетизм він легко захоплює прихильників своїми ідеями й зводить власне бачення до зрозумілого для послідовників рівня таким чином, що частина з них починає вважати ці ідеї своїми.

У свою чергу, Д. Болдогосєв вказує, що «... разом із перевагами харизматична модель лідера має й свої мінуси, або ризики» [2]. Зазвичай, харизматичний лідер – це особа, яка викликає у послідовників тільки сильні емоції. Тож, образа на таку людину, негатив у міжособистісних відносинах можуть призвести до ситуації повної некерованості – лідер втрачає свої позиції, зустрічає неприкриту агресію або саботаж збоку вчорашніх прихильників.

Іще одним ризиком можна вважати велике емоційне навантаження на самого лідера, бо він завжди має відповідати очікуванням – випромінювати енергію й впевненість у правильності власних рішень, бути привабливим, психологічно підтримувати й надихати послідовників. Також, проблемою може стати ставлення підлеглих до харизматичного лідера як до «широкої спини, за якою завжди можна сховатися», або до «суперлюдини», перевершити яку не можливо. Це може призвести до зниження самооцінки, впевненості, ініціативи й відповідальності у послідовників, а також втрати амбіційних, «зіркових» прихильників [там же].

Однак, як зазначив М. Ван Варт стосовно змін організаційного рівня державного сектору «... не кожен може бути харизматичним лідером, але кожен може бути лідером трансформації, який керує організаційними змінами» [3, с. 553].

Концепцію трансформаційного лідерства, запропоновану Б. Бернсом, адаптував і переніс у область політології Б. Басс. Зазвичай трансформаційного лідера порівнюють з трансакційним, який орієнтований на взаємний тип «ти мені – я тобі». На думку П. Вріці, трансформаційний лідер – це «... той, хто зацікавлений допомогти організації змінюватися, відповідно до її зовнішніх і внутрішніх потреб, вчитися на минулому досвіді, а також зростати – як кількісно, так і якісно» [4].

Б. Басс описує трансформаційного лідера через сукупність чотирьох «І»:

– Ідеалізований вплив (*Idealized influence*) або лідерство, засноване на харизмі. Проявляється в тому, що лідер є зразком для наслідування, людиною, яку поважають і якою захоплюються, яка ставить мету та бачення організації вище своїх особистих цілей.

– Мотивація, що надихає (*Inspirational motivation*) або лідерство через створення атмосфери натхнення. Трансформаційний лідер мотивує та надихає співробітників, кидаючи їм виклик. Він часто обговорює зі своїми послідовниками можливості

подальшого розвитку та формує привабливе майбутнє для організації чи команди.

– Інтелектуальне стимулювання (*Intellectual stimulation*) або лідерство шляхом стимулювання розумової активності людей. Трансформаційний лідер стимулює та винагороджує креативність та інноваційність співробітників, заохочує їх використовувати свою уяву, думати самостійно, шукати нові творчі шляхи вирішення звичних завдань.

– Індивідуальний підхід (*Individualized consideration*) або лідерство через розвиток послідовників. Трансформаційний лідер усвідомлює потребу в самореалізації працівників, враховуючи індивідуальні відмінності кожного, використовує наставництво та коучинг [5, с. 250].

Як вказує Н. Прокоф'єва, «... відмінність трансформаційного лідерства від класичного управління полягає в тому, що воно визначається в координатах «бачення» і «дій», а не «завдання» і «відносини». «Бачення» пов'язане зі створенням образу майбутньої мети. «Дія» пов'язана безпосередньо з поведінкою» [6].

Трансформаційний лідер підтримує прагнення послідовників до постійного самовдосконалення, розвиває в них впевненість у собі. Він формує у своїх співробітників лідерські якості, роблячи їх відповідальними за свої вчинки, поведінку, взяті на себе зобов'язання й особистісний розвиток. На відміну від трансакційного лідерства, упор робиться на активацію механізмів внутрішнього самоврядування працівників. Через зміщення акцентів із зовнішніх інструментів управління на внутрішні у співробітників на перший план виходить особистісне зростання, внутрішнє відчуття задоволеності результатами свого розвитку.

Результативний трансформаційний лідер поступово підвищує складність завдань для своїх співробітників, що стимулює їхній розвиток і підвищує самооцінку. Він дає можливість кожному послідовнику відчувати себе лідером у процесі прийняття самостійних відповідальних рішень в пошуку оптимального розв'язку складного завдання. Крім того, такий лідер повинен демонструвати свою особисту успішність, здібності приймати складні організаційні рішення і здатність брати на себе відповідальність за їх результати.

Концепція трансформаційного лідерства мала величезний вплив на спосіб управління бізнесом в різних країнах і культурах. При цьому вона позитивно співвідноситься з інноваціями, впровадженням змін і процесами злиття та поглинання, будучи дієвою в організаціях різних сфер – бізнесі, політиці, державному управлінні, армії, релігії.

Трансформаційна теорія лідерства також була адаптована для державної служби. Результати досліджень, які проводили американські вчені показали, що трансформаційне лідерство дає кращі результативні показники у федеральному уряді, ніж трансакційне керівництво. Однією з найважливіших мотивацій роботи в державному управлінні в США є цінність місії даної організації (*mission valence*), що розуміється як привабливість її цілей та внесок у розвиток суспільства. Виявляється, що трансформаційне лідерство, налаштоване на досягнення організаційних цілей та підтримання мотивації співробітників на державній

службі, сприяє зростанню цінності місії даної організації. Трансформаційне керівництво також істотно знижує готовність залишити роботу в державному управлінні (безпосередньо та через вплив на сприйняття цінності місії). У свою чергу, відомі дослідники питань лідерства в організації, Паарльберг та Лоудігна заявили, що завдяки трансформаційному лідерству керівники можуть використовувати позитивні аспекти трудової мотивації для державних службовців з метою підвищення ефективності їхньої діяльності [5].

У державних установах, де управління здійснюється на засадах трансформаційного лідерства, організаційні рішення, що приймаються співробітниками мають більш високий ступінь кореляції із соціальними цінностями. Трансформаційні лідери впливають на інтерналізацію важливих соціальних цінностей (рівність та права особистості) підлеглими через механізм соціального навчання. Так, М. Ван Варт вказує, що трансформаційні лідери інституціоналізують зміни у відповідних структурах, процедурах та етосі. Вони не лише дбають про виконання завдань і достатньо оснащують підлеглих компетенціями, які дозволяють виконувати ці завдання, але й вносять необхідні зміни на рівні організації, що дають їй можливість краще підготуватися до функціонування в динамічно мінливій реальності. Харизма керівника, хоча й, безперечно, допомагає у відносинах з підлеглими, тут не є необхідною умовою [3, с. 553].

Інша концепція, яка може бути ефективно застосована при формуванні моделі лідера у державному секторі – це лідерство засноване на етиці. Вона «тримається» на трьох стовпах: моральних принципах окремих особистостей, підборі відповідних інструментів для досягнення етичних цілей та самих цілях. Ефективний етичний лідер повинен мати сильний характер, почуття обов'язку, демонструвати узгодженість дій, а також вербальних і невербальних повідомлень, усвідомлювати цінності, якими він керується, та вміння їх пояснювати. І першочерговими цінностями публічного сектору повинні бути: відданість служінню суспільству, визнання пріоритетності суспільного блага, а також дотримання законів, правил, норм та устоїв громади, для якої працює дана особа. Однак, при цьому М. Ван Варт слушно зауважує, що говорити про сильне етичне лідерство набагато простіше, ніж його реалізовувати. Так, лідери зіштовхуються з дуже високими стандартами та очікуваннями, моральні принципи іноді самі собі суперечать, а вимога прозорості знаходиться у постійному конфлікті з потребою у приватності й наявності особистого простору. З іншого боку, відсутність належного рівня самоаналізу поступово призводить до сприйняття себе лідером, якій змінює реальність, наслідком чого можуть стати жорсткість поглядів, формування відчуття власної винятковості та нарцисизм [там же, с. 554-558].

В умовах кризи у публічному секторі саме до лідера ставляться як до тієї особистості, яка повинна зменшити небезпеку та відновити стійкість системи. Коли йому вдається стабілізувати ситуацію, він заслуговує на те, щоб його називали «справжнім лідером» [7, с. 544].

Невизначеність, терміновість і небезпека – це ті особливості, які формують загрози і доводять менеджерів до стресу, пов'язаного з прийняттям рішень, у той же час створюючи ситуації значного потенціалу для проведення реформ. Тож, в умовах динамічних змін, які загрожують кризою, лідер повинен проявляти не тільки риси тактичного антикризового менеджера, який бажає мінімізувати негативні наслідки і зберегти існуючу організаційну структуру (можливо, навіть, застосовуючи нові підходи і демонструючи небачену креативність), а й реформатора, здатного розробити стратегію антикризового управління, яка підготує ґрунт для проведення необхідних реформ – інституційних, політичних та кадрових, забезпечити політичну підтримку свого плану (враховуючи погляди опозиції) і бути переконливим у своєму політичному середовищі, що цей план є єдиним варіантом зробити майбутнє стабільним.

На думку Хоуелла Дж. М. і Шаміра Б. вищезазначені теорії роблять занадто сильний акцент на рисах, характеристиках та поведінці самого керівника [8]. На вибір найбільш оптимальної моделі взаємодії між лідером і послідовниками великий вплив має готовність прихильників [9, с. 58]. Представники опозиції, активісти, політологи, пересічні громадяни чимало уваги приділяють аналізу негативних якостей лідерів (зловживання владою, несправедливість, нездатність передбачити розвиток подій тощо) і їх наслідкам. Але на ефективності лідерства у публічній сфері неминуче позначаються й недоліки послідовників – їх пасивність, небажання брати участь у суспільно-політичному житті громади, байдужість.

Висновки. На нашу думку, кожна модель лідера вимагає від особи спроможності бути адаптивною й гнучкою, якщо цього вимагає ситуація. Задля досягнення поставлених цілей організації, а також збереження здорового клімату в колективі, керівник має бути жорстким і м'яким по відношенню до вчинків своїх підлеглих у пропорції, наближеної до «золотого перерізу» – 60/40. Так, за умови жорсткого харизматичного стилю, нечасті прояви емпатії запам'ятовуються й цінуються, а якщо м'який стиль є домінуючим, то емоційні прояви жорсткості справляють сильне враження на послідовників.

Треба відзначити, що настання кризової ситуації, або її передчуття, змінюють очікування послідовників щодо своїх лідерів. Так, прихильники, які за умови стійкого розвитку економічної системи хочуть бачити у свого публічного лідера риси демократа, або ліберала, в умовах кризи очікують від нього ж здатності приймати швидкі, раціональні, іноді непопулярні, але результативні

рішення, що більше характерно для моделі харизматичного лідера.

Список літератури

1. Романова Н.П. Концепция харизматического лидерства. Вестник Читинского государственного университета. 2011. №9 (76). С. 130-136. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontseptsiya-harizmaticheskogo-liderstva/viewer> (дата звернення 29.09.2020).
2. Болдогоев Д. Развитие потенциала сотрудников. Профессиональные компетенции, лидерство, коммуникации. URL: <https://marketing.wikireading.ru/6491> (дата звернення 27.09.2020).
3. Van Wart M. Lessons from Leadership Theory and the Contemporary Challenges of Leaders. Public Administration Review. 2013, Vol.73. Nr 4. S. 553-565. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/puar.12069> (дата звернення 14.10.2020).
4. Грабовская И. Лидер живет внутри каждого из нас. URL: https://www.training.com.ua/live/news/lider_zhivet_vnutri_kazhdogo_iz_nas (дата звернення 21.10.2020).
5. Gigol T. Przywództwo w nowoczesnej administracji publicznej. Zeszyty Naukowe PWSZ w Płocku Nauki Ekonomiczne, t. XXIV, 2016. № 2 (24). S. 247-257. URL: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-9fa953c7-3c9f-4e24-a1ec-f6507dbb9057> (дата звернення 23.10.2020).
6. Прокофьева Н. Трансформационное лидерство: новый тип руководства. Профессия – директор. 2006. №10. URL: <http://www.sovetnik-n.ru/about/library/53-article/101-trans-lidership.html> (дата звернення 11.10.2020).
7. Boin A., Hart P.'t. Public Leadership in Times of Crisis: Mission Impossible? Public Administration Review. 2003. Vol. 63. Nr 5. S. 544-553. URL: https://www.researchgate.net/publication/256293558_Leadership_in_Times_of_Crisis_A_Framework_for_Assessment (дата звернення 25.10.2020).
8. Howell J. M., Shamir B. The Role of Followers in the Charismatic Leadership Process: Relationships and Their Consequences. The Academy of Management Review. 2005. Vol. 30. Nr 1. S. 96-112. URL: <https://journals.aom.org/doi/10.5465/amr.2005.15281435> (дата звернення 20.10.2020).
9. Zygo A. Przywództwo publiczne w czasie kryzysu – teoria i praktyka. E-Politikon. 2014. Nr 10. S. 35-67. URL: <http://oapuw.pl/wp-content/uploads/2014/10/epolitikon-10-2014.pdf> (дата звернення 11.10.2020).

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ**Задихайло Д.Д.***к.ю.н., асистент кафедри екологічного права**Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого***Рудик А.Р.***студентки 14 групи, 4 курсу**Інституту прокуратури та кримінальної юстиції**Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого***COMPARATIVE ANALYSIS OF LEGAL SUPPORT OF THE FUNCTIONING OF THE GREEN ECONOMY IN FOREIGN COUNTRIES****Zadykhailo D.***Ph.D., assistant of the department of ecological law**National Law University Yaroslav the Wise***Rudyk A.***students of the 14th group, 4th year**Institute of Prosecutor's Office and Criminal Justice**National Law University Yaroslav the Wise***Анотація**

В статті акцентується увага на безальтернативності в умовах глобальної екологічної кризи трансформації традиційної економіки на принципи функціонування зеленої економіки. Для цього досліджується сучасне політико-правове розуміння змісту поняття «зелена економіка», що набуло міжнародно-правового значення. Важливим є об'єктне структурування зеленої економіки на сегменти альтернативної енергетики, транспорту, органічного землеробства, будівництва, діяльність із захисту екосистеми тощо. Це необхідно для структурування еколого-правової політики держави та зокрема еколого-господарської її політики, а також в контексті структурування відповідних законотворчих робіт.

В статті наведено основні риси законодавства Франції, Італії та Німеччини, що стосуються відносин розбудови зеленої економіки. Фіксується, що в названих країнах сформовані та інституціалізовані як відповідні напрями політики держави в сфері екології та економіки, що мають діяти життєздатного компромісу, так і відповідні сегменти законодавства що активно розвивається. У зв'язку з чим в статті поставлено завдання щодо національної еколого-господарської політики держави та безпосередньої її законотворчої діяльності в напрямі творчого конструювання необхідних механізмів реалізації відносин екологічного господарювання у напрямі трансформування традиційної економіки у парадигму зеленої економіки.

Abstract

The article focuses on the lack of alternatives in the conditions of the global ecological crisis of transformation of the traditional economy on the principles of functioning of the green economy. To do this, a modern political and legal understanding of the meaning of the concept of "green economy", which has acquired international legal significance. The object structuring of the green economy into segments of alternative energy, transport, organic farming, construction, ecosystem protection activities, etc. is important. This is necessary for the structuring of environmental and legal policy of the state and in particular its environmental and economic policy, as well as in the context of structuring the relevant legislative work.

The article outlines the main features of the legislation of France, Italy and Germany concerning the relations of green economy development. It is noted that in these countries are formed and institutionalized as the relevant direct policies of the state in the field of ecology and economy, which must reach a viable compromise, and the relevant segments of legislation that is actively developing. In this regard, the article sets the task of national environmental economic policy of the state and its direct legislative activity in the direction of creative construction of the necessary mechanisms for the implementation of environmental relations in the direction of transforming the traditional economy into a paradigm of green economy.

Ключові слова: екологічна криза; зелена економіка; зелена енергетика; органічне землеробство; порівняльно-правовий аспект; екологічне господарювання; еколого-господарська політика держави.

Keywords: ecological crisis; green economy; green energy; organic farming; comparative legal aspect; ecological management; ecological and economic policy of the state.

Актуальність. Протягом десятиліть країни розвивали свою економіку не звертаючи уваги на забруднення і деградацію навколишнього середовища, порушення балансу біосфери, потреби в ресурсах значно перевищують обсяги і швидкість їх природного поновлення, зміну клімату та глобальне потепління, що призвело до екологічної кризи, яка носить характер глобальної проблеми та загрожує знищенням людини, як біологічної істоти. Тобто, ми самі зробили вибір жити «одним днем»,

не задумуючись про прийдешні покоління, ми обрали і продовжуємо обирати підвищений комфорт та створювати все нові загрози для існування всього живого на планеті замість чистого повітря та безпечного довкілля. Ми вважаємо, що подальший економічний розвиток в Україні не можливий без кардинальної зміни нинішньої економічної моделі, адже дана бездіяльність сьогодні буде коштувати життя та безпечного довкілля прийдешнім поколінням.

ням. Зважаючи на це, науковці різних сфер розпочали пошук нових шляхів розвитку, які б дали змогу відновити безпечне природне середовище та одночасно забезпечити достатній рівень життя населення. Так, доволі ефективною виявилася концепція „зеленої” економіки, яка відразу набула великої популярності та підтримки міжнародних організацій та національних урядів, які визначили дану модель розвитку, як пріоритетну в національних стратегіях більшості країн ЄС та частини країн східної Азії. Тому, дослідження досвіду зарубіжних країн у галузі правового забезпечення та реалізації концепції «зеленої» економіки та визначення можливостей імплементації позитивного досвіду даних країн на територію України є доволі актуальним сьогодні з огляду на процеси євроінтеграції та посилення конкурентоздатності українського виробництва на міжнародному ринку.

Формулювання цілей статті. Метою даної наукової статті є дослідження позитивного досвіду зарубіжних країн у галузі правового забезпечення та реалізації концепції “зеленої” економіки.

Виклад основного матеріалу. Модель «зеленої» економіки знайшла широку підтримку міжнародних організацій, зокрема ООН та ОЕСР розглядають «зелену» економіку як подальшу трансформацію та уточнення концепції сталого розвитку, що ґрунтується на принципах саме взаємодії суспільства і природи та передбачає гармонізацію економічного, соціального розвитку та збереження довкілля. [2, с. 9] Крім того, доволі цікаве визначення сформульоване в офіційних документах ЮНЕП, де зазначається, що “зеленою” є така економіка, яка призводить до підвищення добробуту людей та зміцнення соціальної справедливості при одночасному істотному зниженні ризиків для навколишнього середовища та дефіциту екологічних ресурсів. При цьому рекомендується розвивати економіку на низьковуглецевому ефективному використанні ресурсів з урахуванням наявних соціальних факторів. Також, зростання доходів і зайнятості повинні забезпечуватись державними і приватними інвестиціями, які зменшують викиди вуглекислого газу і забруднення навколишнього середовища, підвищуючи енергоефективність використання ресурсів і запобігаючи втраті біорізноманіття та екосистемних послуг [3]. Тобто, можна простежити появу нового тренду – «зеленої» економіки, який повинен сприйматися Україною у якості важливого напрямку державних реформ, адже дана концепція покликана: підвищити обізнаність про реальне екологічне, енергетичне та соціально-економічне становище світу, виявивши ідеологічні варіанти для кращого розуміння дилеми “економічне зростання або захист довкілля” та знайти оптимальні шляхи та більш ефективні інструменти для вирішення проблем, з якими стикнулося суспільство [1, с. 9]. Слід зазначити, також, що принциповою відмінністю «зеленої» економіки від традиційної є забезпечення більш гармонійного узгодження між економічним, соціальним та екологічними компонентами, перш за все за рахунок ресурсо- та енергоефективності, а також участі бізнес-сектору.

Так, в Україні діє Закон «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», який визначає основні

напрямки екологічної політики спрямовані на формування ефективної, зваженої стратегії екологічної безпеки АПК держави, яка повинна поєднувати національні інтереси і можливості з реаліями світової економіки. Крім того, є доцільними не лише підвищення конкурентоспроможності галузі і розширення можливостей виходу продукції АПК на зовнішні ринки, але й досягнення розвитку внутрішнього аграрного ринку [10].

Існує багато напрямків розвитку «зеленої» економіки у зарубіжних країнах, а саме екологічна модернізація транспорту; розвиток зеленої енергетики; підвищення енергоефективності будівель; зменшення викидів вуглекислого газу та інші. Ми вважаємо, що важливим та перспективним напрямком розвитку «зеленої» економіки у зарубіжних країнах є екологічна модернізація транспорту. Сьогодні досить активно розвивається ринок електромобілів, адже концепція «зеленої» економіки передбачає використання транспортом менше енергоресурсів задля радикального зменшення негативного впливу на навколишнє середовище, тому протягом 2017-2019 рр. спостерігається позитивна тенденція щодо зростання обсягів продажів гібридних автомобілів та електрокарів майже вдвічі. Крім того, уряди просувають політику, яка користується популярністю у громадян щодо використання громадського транспорту замість особистого [8]. Крім того, розвитку «зеленої» економіки у зарубіжних країнах сприяє виробництво органічної продукції. Державне регулювання сфери органічної продукції здійснюється за допомогою Директиви ЄС 2092/91, яка визначає загальні межі та принципи органічного сільського господарства; вимоги до виробництва сільськогосподарської продукції; її перероблення й виготовлення харчових продуктів; ознаки й маркування органічної продукції; а також відкриття ринку органічної продукції для імпорту з «третьох країн». Сьогодні під органічне землеробство у світі відводять дедалі більше земель, зокрема у Європі воно має понад 5,1 млн. га, причому ця частка збільшується останніми роками. Середній показник використання земель в органічному виробництві в країнах ЄС сягнув близько 4%, в Австрії та Італії – 8%. У Швеції, яка є європейським лідером у зазначеній сфері, він становить майже 12%, а у Швейцарії – понад 10%. Висока мотивація визначає готовність частини споживачів платити додатково (10–50% звичайної ціни) за органічні продукти харчування, а попит на них у світі швидко зростає [9]. Так, ЗУ «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» враховує європейський досвід щодо запровадження державно-приватної системи контролю органічного сектору сільськогосподарського виробництва та встановлює, що державний контроль у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції за діяльністю операторів здійснює Держпродспоживслужба (до її повноважень у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції закон також відносить розробку та затвердження державного логотипа для органічної продукції, сприяння розвитку ринку органічної продукції, забезпечення ведення Реєстру операторів ринку органічного виробництва, Реєстру органічного насіння і садивного мате-

ріалу та Реєстру органів сертифікації, а також забезпечення відкритості та загальнодоступності зазначених реєстрів) [12].

Варто приділити увагу, також, екологічному господарюванню, яке являє багатоаспектний феномен, який може реалізовуватися як на комерційних, так і на некомерційних засадах, будучи спеціально спрямованим на досягнення екологічного ефекту як мети діяльності, або будучи націленим на досягнення прибутку, але в процесі виробництва досягати факультативного екологічного ефекту. Саме ці та інші різновиди екологічного господарювання мають стати окремими видами господарської діяльності зі спеціальним еколого-правовим режимом господарювання, адже воно є рушійною силою «зеленої» економіки. Крім того, за своєю функціональною метою екологічне господарювання спрямоване на вирішення доволі різноманітних проблем екологічного характеру. По-перше, це ліквідація та нейтралізація наслідків забруднення довкілля. По-друге – відновлення екологічного балансу, природного розмаїття, відновлення природних ресурсів до рівня, що існував до шкідливого техногенного впливу. По-третє – запровадження екологічно чистих виробничих технологій, що знімають проблему екологічного забруднення у процесі промислового та аграрного виробництва. По-четверте – формування нової здорової екологічної реальності в нових умовах кліматичних змін тощо [11, с. 98].

Цікавим є досвід забезпечення функціонування зеленої економіки у Франції, адже саме у Парижі було підписано кліматичну угоду, яка визначила глобальні цілі у сфері захисту навколишнього середовища та сталого розвитку. Так, на законодавчому рівні Франція закріпила зобов'язання інституційних інвесторів, включаючи страхові компанії, звітувати стосовно впливу кліматичних ризиків пов'язаних з наслідками зміни клімату і мірах, які приймаються по їх мінімізації. Крім цього, Франція стала першою державою, яка випустила облігації сталого розвитку, які стосуються шістьох галузей:

1. будівництва (інвестиції будуть спрямовані на підвищення енергоефективності будівель та будуть здійснені домогосподарствами і компаніями, а також за рахунок коштів, що будуть заощаджені за допомогою різних податкових пільг та кредитів)

2. транспорту (інвестиції будуть спрямовані на модернізацію системи громадського транспорту, особливо на підтримку і розвиток залізничного та водного транспорту, а також, зменшення викидів від транспорту та створення повністю зеленої інфраструктури)

3. енергетики (інвестиції спрямовано на зменшення частки атомної електроенергії та розвиток зеленої енергетики)

4. навколишнього середовища (інвестиції спрямовано на сталий розвиток лісового господарства, а саме розумну вирубку лісів, а також їх відновлення через висадку нових дерев; підтримку сертифікованого органічного фермерства, яке здійснюватиме спеціальна агенція з розвитку і просування органічного фермерства; інвестиції в захищені екосистеми та технології для зберігання різноманітності флори та фауни в таких екосистемах)

5. адаптації (інвестиції будуть здійснені на створення систем за контролем атмосфери, океанів

та біосфери за допомогою різного роду кораблів, супутників та наземних станцій з метою раннього попередження катастроф, а також на дослідження та розробку нових технологій, що допоможуть краще адаптуватись у нових умовах)

6. контролю за викидами (зменшення викидів вуглекислого газу та ефективна переробка відходів). [4]

Можна дійти висновку, з огляду на досвід Франції, що структуру «зеленої економіки» в Україні повинні складати:

1. «зелене» сільське господарство, результативність якого повинна полягати у ефективності сільськогосподарського виробництва при одночасному зниженні антропогенного впливу на навколишнє середовище і природні ресурси;

2. «зелена» енергетика, передбачає інвестування в інтелектуальні енергорозподільні системи типу «smart grids», в інфраструктуру для відновлювальних джерел енергії, у розвиток і використання технологій альтернативної енергетики;

3. транспорт, а саме перехід на низьковуглецеві види палива та інвестування в енерго-ефективний транспорт, електрифікацію, розширення залізниць;

4. екологічна інфраструктура, пріоритетним напрямком якої є інвестування у здорові екосистеми: водозбірні басейни, річкові системи, водноболотні угіддя, ґрунти, ліси, океани та коралові рифи, що надають важливі економічні послуги;

5. утилізація відходів (необхідно включити у вартість продукції вартості шкоду для довкілля та Забезпечити безпечне й чисте відвантаження, вивозу, збереження та утилізації відходів при дотриманні трьох правил: зменшення кількості відходів, їх вторинна переробка та вторинне використання). [2]

Слід зазначити, що Італія теж має ефективний механізм правового забезпечення функціонування зеленої економіки. Так, функціонування даної концепції забезпечує Закон Італії «Про заходи екологічного характеру щодо сприяння зеленій економіці та обмеження надмірного використання природних ресурсів». Даний закон містить прогресивні положення, а саме встановлює вимоги щодо оновлення Національної стратегії зі сталого розвитку; впроваджує маркування «Made Green in Italy» для італійських фірм, які відповідають певним вимогам; встановлює механізми державної підтримки «зелених» проєктів в області енергетики, «зелених» закупівель, поведження з відходами. Також, засновано Комітет по природному капіталу при Міністерстві з питань навколишнього середовища, землі та моря, який зобов'язаний надавати звітність про ефективність політики і дій органів з охорони навколишнього середовища, а також про стан навколишнього середовища і природного капіталу для досягнення соціальних, економічних і екологічних цілей у відповідності з щорічними і бюджетними програмами. [5] Також, одним із дієвих інструментів щодо розвитку «зеленої» економіки є екологічні податки, об'єкт оподаткування яких має доведений специфічний негативний вплив на навколишнє середовище і включається в Європейську систему рахунків. Виділяється три основні групи таких податків:

1. енергетичні податки (податки на мінеральні масла і їх похідні, неконденсовані гази, метановий газ та інші);

2. транспортні податки (автомобільний податок з домогосподарств і компаній, державний податок на реєстрацію автотранспортних засобів, податок на страхування автоцивільної відповідальності);

3. податок на забруднення навколишнього середовища (регіональний спеціальний податок на звалище, податок на діоксид сірки і оксид сірки, регіональний податок на охорону навколишнього середовища, регіональний податок на вироблений літаком шум та ін.). [6, с. 2]

Крім того, податкова система Італії містить і заохочувальні інститути у вигляді податкових відрахувань (надаються при проведенні заходів по підвищенню енергоефективності будівель) та зниження податкової ставки (застосовується на витрати, пов'язані з інвестиціями в поновлювані джерела енергії).

Не можна не згадати розвиток «зеленої» економіки у Німеччині, де діє Енергетична концепція, яка закріпила за «зеленою» енергетикою основну роль у німецькій енергетичній системі. Елементами даної концепції є

1. розвиток відновлюваних джерел енергії, будівництво електромереж та розширення потужностей накопичувачів енергії, підвищення енергоефективності (жорстка економія енергії, наприклад економія шляхом ізоляції будівель);

2. розроблення конкурентних за ціною та якістю технологій у сфері енергетики.

Варто відзначити, що впровадження «зелених» технологій в енергетику Німеччини супроводжується активною пропагандистською діяльністю, яка охоплює практично все населення країни. Заняття з альтернативної енергетики з роз'ясненням її важливості для економіки й екології, видів та принципів дії пристроїв, що працюють на відновлювані джерела енергії, організовані дуже широко, а саме в дитячих садках, школах та ВНЗ. Тема відновлюваної енергетики посідає важливе місце в телевізійних передачах, публічних політичних дискусіях та виступах керівництва країни [7, с. 16].

Враховуючи досвід зарубіжних країн, зокрема Франції, Італії та Німеччини щодо розвитку «зеленої» економіки, то Україна повинна розробити ефективну державну політику щодо:

- підвищення енергоефективності й розвитку відновлюваної та альтернативної енергетики;
- створення сприятливого інвестиційного клімату для розвитку «зеленого» бізнесу;
- підвищення обізнаності громадян щодо корисності «зеленої» економіки та майбутніх перспектив її розвитку;
- впровадження екологічних інновацій задля забезпечення екологічної безпеки країни;
- створення ефективного механізму оподаткування, де відсоток оподаткування буде реально відповідати об'єкту оподаткування який має доведений специфічний негативний вплив на навколишнє середовище і включається в Європейську систему рахунків
- створення податкових заохочень та пільг щодо розвитку «зеленої» економіки підприємствами
- розроблення та розвиток конкурентних за ціною та якістю технологій у сфері енергоефективності будівель.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Враховуючи майбутні ризики екологічної катастрофи, Україні потрібно негайно сформувати систему довгострокових дій, щодо розвитку «зеленої» економіки та перейняти позитивний досвід правового забезпечення функціонування зеленої економіки у Франції, Італії та Німеччині. Зокрема, уряд повинен розробити стратегію сталого розвитку країни, де буде визначені цілі та заходи для побудови зеленої економіки; будуть деталізуватися ресурсні можливості та ризики; стратегія формування сприятливого бізнес-середовища як на державному, так і регіональному рівнях. Також, негативним явищем є відсутність представників української влади та корпоративного сектору на заходах, які присвячені темі зелених фінансів. Саме на таких заходах можна отримати всю необхідну інформацію та налагодити співробітництво для здійснення реформ у формуванні зеленої економіки в нашій країні. Крім того, доречно створити ефективну стратегію розвитку аграрного органічного виробництва, спрямованого на виробництво екологічно безпечної та якісної продукції, підвищення агроекологічного іміджу країни та створення можливостей для конкурентоспроможності аграрного виробництва на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Проблема формування зеленої економіки в Україні полягає не тільки у розробленості, конкретності та предметності програмно-стратегічних документів держави, як власне і формування відповідного напрямку державної еколого-господарської політики. Найбільш слабким місцем, як уявляється, є формування конкретних організаційно-господарських механізмів стимулювання екологічного господарювання. В господарському праві та законодавстві напрацьовано цілу низку правових засобів відповідного впливу держави на сферу господарювання. Це і форми державної допомоги, конструкції спеціальних режимів господарювання та державно-приватного партнерства, цікавою є також конструкція індустріальних парків тощо. Необхідним залишається творчий інтегративний підхід поєднання цілей та об'єктів екологічного ефекту та господарсько-правових засобів реалізації відносин щодо отримання такого ефекту разом із отриманням прибутків. Екологічне господарювання та стимулювання його розвитку мають стати одним з найважливіших об'єктів законотворчої діяльності держави в умовах екологічної кризи, а її глобальний характер прямо вказує на необхідність прискіпливого вивчення та використання іноземного нормотворчого досвіду в цій сфері.

Список література

1. Маркевич К. В., Сіденко В.В.. «Зелені» інвестиції у сталому розвитку: світовий досвід та український контекст: аналітична доповідь. 2019. 315 с.
URL:https://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_ZELEN_INVEST.pdf
2. Галушкіна Т. П., Мусіна Л. А., Потапенко В. Г., Машков О. А.. Основні засади впровадження «зеленої» економіки в Україні: навч. посібник. Київ: Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. 154 с.

3. Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication : United Nations Environment Programme. 2011. 52 p. URL :http://www.unep.org/greeneconomy/Portals/88/documents/ger/GER_synthesis_en.pdf.

4. Михайлець С.С. Зелені гроші по-французки: як вони працюють. Бізнес. № 1, 2017. URL: <https://delo.ua/business/zeleni-groschi-po-francuzki-jak-voni-pracjujut-335115/>

5. Disposizioni in materia ambientale per promuovere misure di green economy e per il contenimento dell'uso eccessivo di risorse naturali : LEGGE 28 dicembre 2015, n. 221. URL: <http://www.normattiva.it/urires/N2Lsurn:nir:stato:legge:2015-12-28;221> (дата обращения: 03.11.2020).

6. Le imposte ambientali in Italia / Istituto nazionale di statistica. 2007. URL: <http://www.istat.it/it/files/2011/02/8-I-ImposteAmbientali1990-2005.pdf>

7. Ямчук А., Кургузенкова Л. Зелене промислове зростання як альтернативна модель економічного розвитку країни: міжнародний і національний аспекти. Науково-технічна інформація.

2013. № 4. С. 13–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NTI_2013_4_5

8. Kane M. Electric car sales up 47% in Europe in 2018. URL: <https://insideevs.com/electric-car-sales-up-47-in-europe-in-2018> (дата звернення: 02.11.2020).

9. Органічне землеробство – шлях до продовольчої безпеки. URL: <http://www.viche.info/journal/4161> (дата звернення: 10.11.2020).

10. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>

11. Задихайло Д.Д.. Екологічне господарювання у системі екологічних відносин; проблема правової інституціалізації. Земельне право. Аграрне право. Екологічне право. 2016. С. 95-103

12. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини: Закон України від 3 вересня 2013 р. № 425-VII URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>

ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ СЛІДЧИХ ДІЙ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Торбас О.О.

*Національний університет «Одеська юридична академія»
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності*

CONDUCTING INVESTIGATIVE ACTIONS BY OPERATIONAL UNITS IN THE CRIMINAL PROCESS OF UKRAINE

Torbias O.

*National University "Odesa Law Academy"
PhD in Law, Docent, Associate Professor of the Department of criminal procedure, detective activities and operative investigation*

Анотація

Стаття присвячена порядку залучення працівників оперативних підрозділів до проведення гласних та негласних слідчих (розшукових) дій в кримінальному процесі. В статті автор аналізує перелік гласних слідчих (розшукових) дій, щодо яких існує пряма вказівка законодавця на суб'єкт їх проведення. При цьому автор зазначає, що єдиною гласною слідчою (розшуковою) дією, яка не може бути проведена оперативними підрозділами за дорученням, є обшук.

Abstract

This article is devoted to the procedure for involving employees of operational units in conducting investigative and covert investigative (search) actions in criminal proceedings. In the article author analyses the list of investigative (search) actions in respect of which there is a direct indication by the legislator on the subject of their conduct. At the same time author notes that the only investigative (search) action that cannot be carried out by operational units on behalf of is a search.

Ключові слова: слідчі дії, оперативні підрозділи.

Keywords: investigative actions, operational units.

Однією з форм взаємодії між слідчим або дізнавачем та оперативними підрозділами є можливість надання доручень таким підрозділам щодо проведення гласних та негласних слідчих (розшукових) дій. Законодавець не уточнює, в яких саме ситуаціях слідчий або дізнавач повинен виносити таке доручення, дозволяючи застосовувати відповідні повноваження на власний розсуд. Уповноважена посадова особа сама повинна встановлювати, в яких випадках необхідно передоручати проведення відповідних процесуальних дій оперативним підрозділам. Проте, перед тим, як переходити

до аналізу власне підстав такого залучення, в першу чергу необхідно дослідити обмеження, які мають бути враховані слідчим або дізнавачем при наданні відповідних доручень.

Законодавець в ст. 40, 40¹ та 41 КПК України не визначає жодних обмежень щодо переліку слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій, які можуть бути доручені працівникам оперативних підрозділів. Проте такі обмеження містяться в інших положеннях кримінального процесуального законодавства, на що звертають уваги правозастосувачі. Наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 236

КПК України, ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи може бути виконана слідчим чи прокурором. Таке формулювання фактично виключає особисте проведення обшуку працівниками оперативних підрозділів. В самому тексті ухвали про надання дозволу на проведення обшуку слідчі судді прямо вказують, хто саме уповноважений на проведення такого обшуку. Відповідно, будь-які інші особи (навіть якщо вони включені в групу слідчих або прокурорів) не мають права проводити такий обшук. Саме таку позицію висловив і Верховний Суд: «на думку суду касаційної інстанції, положення п.3 ч.2 ст.40 КПК про наявність у слідчого права доручати проведення слідчих дій оперативним підрозділам у даному випадку не підлягають застосуванню, оскільки прямо суперечать вимогам закону щодо порядку проведення обшуку» [1]. Таким чином слідчий або дізнавач, перш ніж надавати доручення щодо проведення відповідної слідчої (розшукової) дії, повинен встановити, чи не порушує таке доручення положень кримінального процесуального законодавства. Проте, зважаючи на однорідність кримінального процесуального законодавства, враховуючи позицію ВС, можна зробити висновок, що слідчі (розшукові) дії можуть проводитись виключно слідчим, дізнавачем або прокурором в тих випадках, коли існує пряма вказівка на таких учасників кримінального провадження. Законодавець визначає слідчого або прокурора в якості суб'єктів, уповноважених на проведення гласних слідчих (розшукових) дій, щодо наступних дій:

- пред'явлення особи або речей для впізнання (ч. 1 ст. 228 КПК України: «Перед тим, як пред'явити особу для впізнання, слідчий, прокурор попередньо з'ясовує, чи може особа, яка впізнає, впізнати цю особу, опитує її про зовнішній вигляд і прикмети цієї особи, а також про обставини, за яких вона бачила цю особу, про що складає протокол»; ч. 1 ст. 229 КПК України: «Перед тим, як пред'явити для впізнання річ, слідчий, прокурор або захисник спочатку запитує в особи, яка впізнає, чи може вона впізнати цю річ, опитує про ознаки цієї речі і обставини, за яких вона цю річ бачила, про що складається протокол»);

- огляд (ч. 1 ст. 237 КПК України: «З метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів»);

- огляд трупа (ч. 1 ст. 238 КПК України: «Огляд трупа слідчим, прокурором проводиться за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта»);

- слідчий експеримент (ч. 1 ст. 240 КПК України: «З метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор має право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань»);

- освідування (ч. 1 ст. 241 КПК України: «Слідчий, прокурор здійснює освідування підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на їхньому тілі слідів кримінального правопорушення або

особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу»).

Таким чином КПК України містить досить великий перелік слідчих (розшукових) дій, які, за аналогією з обшуком, не можуть проводити працівники оперативних підрозділів навіть за дорученням слідчого, дізнавача або прокурора. Проте якщо відносно обшуку такий висновок виглядає більш ніж логічний, відносно інших слідчих (розшукових) ситуація є менш очевидною. Законодавець, обмежуючи коло осіб, які можуть бути залучені до проведення відповідних процесуальних дій, намагався підвищити якість їх проведення та, відповідно, краще гарантував дотримання прав та законних інтересів учасників кримінального провадження. Під час обшуку житла чи іншого володіння особи відбувається досить серйозне обмеження прав осіб, які на момент його проведення перебували у відповідному приміщенні, не кажучи вже про власника такого приміщення. Тому обшук має проводитись виключно слідчим або прокурором, що відповідає і вимогам кримінального процесуального законодавства, і логіці законодавця.

Однак така обставина не обов'язково має стосуватись інших процесуальних дій. Наприклад, в залежності від завдань, які ставляться на відповідному етапі досудового розслідування, пред'явлення для впізнання може бути направлене лише на перевірку вже встановлених обставин. Крім того, окремі форми пред'явлення для впізнання (наприклад, пред'явлення права та законні інтереси учасників кримінального провадження, а тому додатковий контроль з боку слідчого, дізнавача або прокурора в таких випадках може бути недоречним. Однак судова практика ВС, як власне і кримінальне процесуальне законодавство, повинно однаково застосовуватись однаково до всіх кримінальних процесуальних відносин, крім випадків, прямо передбачених законодавством. Відповідно, всі з перерахованих слідчих (розшукових) дій також мають проводитись виключно слідчим, дізнавачем або прокурором, а передоручати їх проведення оперативним підрозділам не допускається. Очевидно, що такий висновок не узгоджується зі сталою практикою досить широкого залучення працівників оперативних підрозділів до відповідних слідчих (розшукових) дій, яка на даний момент науковцями та практиками не оспорується.

У зв'язку з цим пропонується внести зміни до КПК України з метою чіткого розмежування слідчих (розшукових) дій щодо можливості доручення їх проведення працівникам оперативних підрозділів. В даному випадку пропонується внести зміни лише до ст. 41 КПК України, а не до статей, які регулюють порядок проведення відповідних слідчих (розшукових) дій. Відповідно, пропонується ч. 1 ст. 41 КПК України викласти в наступній редакції: «1. Оперативні підрозділи органів Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної прикордонної служби України здійснюють *всі* слідчі (розшукові) дії (*крім обшуку*) та негласні слідчі (розшукові) дії

в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, *дознавача*, прокурора, а підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України - за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, *або залучаються до них*».

Внесення зміни лише до ст. 41 КПК України має одразу декілька пояснень. По-перше, ефективніше внести зміни лише до однієї статті КПК України, ніж до декількох. По-друге, така зміна направлена виключно на уточнення положень кримінального процесуального законодавства, а не на їх зміну. Законодавець надав можливість доручати оперативним підрозділам проведення будь-яких слідчих (розшукових) дій, проте в подальшому зробив уточнення щодо складу суб'єктів, які можуть проводити відповідні дії. Однак таке уточнення не скасовує дію ст. 41 КПК України, в якій надано право слідчому та прокурору додатково доручити проведення таких дій працівникам оперативних підрозділів. В даному випадку відсутня колізія між положеннями КПК України, а має місце їх уточнення.

Дещо іншою є ситуація із залученням працівників оперативних підрозділів до негласних слідчих (розшукових) дій. Згідно з ч. 6 ст. 246 КПК України, проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням - уповноважені оперативні підрозділи Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної кримінально-виконавчої служби України, органів Державної прикордонної служби України. Таким чином, на відміну від гласних слідчих (розшукових) дій, в КПК України існує пряма вказівка на можливість самостійного проведення оперативними підрозділами негласних слідчих (розшукових) дій. Це передбачено і в п. 1.7 Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні (далі – Інструкція) [2]. Однак в нормативно-правових актах не міститься перелік випадків, за яких слідчий або прокурор мають доручити проведення НСРД оперативним підрозділам. Відповідно, слідчий та прокурор повинні прийняти таке рішення на власний розсуд.

З цього приводу О.В. Капліна зазначала, що доручення слідчого про проведення СРД та НСРД відповідним оперативним підрозділам повинно надаватись тільки у випадках, викликаних необхідністю. Це впливає з вимог закону. Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 38 КПК досудове розслідування здійснюють слідчі органу досудового розслідування. Згідно з ч. 1 ст. 92 КПК обов'язок доказування обставин, передбачених ст. 91 КПК, за загальним правилом, покладається на слідчого та прокурора. Таким чином, можливість доручення слідчим відповідним оперативним підрозділам проведення СРД та НСРД може бути пов'язана з необхідністю прискорення досудового розслідування, оскільки слідчий не відволікається на проведення

нескладних слідчих дій, а також із необхідністю залучення до проведення НСРД фахівців оперативних підрозділів, які мають спеціальну підготовку, необхідний досвід, спеціальну техніку для їх проведення [3, с. 127]. Схожу точку підтримує і О.М. Ларін, зазначаючи, що необхідність доручення слідчим окремих слідчих дій оперативному підрозділу виникає у випадку нагальної потреби в одночасному проведенні серії слідчих дій [4, с. 125]. Однак саме така позиція виглядає дещо передчасною.

Дійсно, слідчий може доручати проведення НСРД оперативним підрозділам лише тоді, коли він самостійно не встигає проведення відповідних процесуальних дій. НСРД суттєво відрізняються від будь-яких інших процесуальних дій в першу чергу методикою їх проведення. Для якісного проведення НСРД уповноважений суб'єкт повинен володіти не лише юридичними знаннями, а і певними специфічними навичками, в тому числі навичками оперативної роботи. Це підтверджується також тим фактом, що перелік деяких НСРД включено до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Очевидно, що слідчий в процесі своєї діяльності може опанувати такі навички, проте лише працівники оперативних підрозділів можуть якісно застосувати такі знання на практиці. «Необхідність надання слідчим доручень оперативним підрозділам про проведення НС(Р)Д, перш за все, обумовлюється відсутністю у нього достатніх знань щодо форм і методів їх проведення, а також відповідного практичного досвіду» [5, с. 128]. Як слушно зазначає В.А. Колесник, переважна більшість НСРД, по суті, складається з окремих дій слідчого, низки дій оперативних співробітників, здійснення пов'язаних з ними оперативно-розшукових заходів, а деякі з них зумовлюють потребу застосування негласних засобів спеціальної техніки, що є на озброєнні лише у спеціальних оперативних підрозділів, негласних методів їхньої діяльності, допомоги осіб, що співробітничать із правоохоронними органами на конфіденційній основі. І за наявності процесуального дозволу, що надає право слідчому особисто проводити будь-яку НСРД, все ж таки окремі з її складових або й певні НСРД взагалі слідчий самостійно здійснити не в змозі і тому повинен доручати їх проведення уповноваженим оперативним підрозділам або залучати їх співробітників до участі в такій негласній процесуальній дії [6, с. 64-65]. О.В. Соколов, погоджуючись із висловленою позицією, зауважив, що з 2014 року спостерігається загальна тенденція до різкого зростання кількості проведених оперативними підрозділами негласних слідчих (розшукових) дій за дорученням слідчих [7, с. 65].

Таким чином можна зробити висновок, що надання слідчим доручень оперативним підрозділам щодо проведення НСРД в першу чергу обумовлено специфікою проведення самої негласної слідчої (розшукової) дії, а не завантаженістю слідчого в конкретному кримінальному провадженні. Працівники оперативних підрозділів значно краще обізнані з тактикою та методикою проведення прихованих дій, в чому, фактично, і полягає сутність НСРД. Відповідно, слідчі можуть самостійно проводити НСРД лише в тих випадках, коли вони точно розуміють складність таких дій та

володіють необхідними навичками, які дозволять отримати результат. Очевидно, що не існує певного єдиного «універсального» слідчого, а тому не можна стверджувати, що всі слідчі не мають необхідних вмінь та навичок для проведення НСРД (в якості прикладу можна назвати детективів НАБУ, які можуть бути і слідчими, і оперативними працівниками в кримінальному провадженні). В той же час можна з певною мірою впевненості стверджувати, що наявність таких навичок у слідчого є радше виключенням, ніж правилом. Тому можна констатувати той факт, що залучення слідчим оперативних підрозділів для проведення НСРД є правилом, а не виключенням, а самостійне проведення слідчим НСРД має відбуватися тільки тоді, коли слідчий впевнений у своїх знаннях та навичках таємної слідчої та оперативної роботи. Відповідно, слідчий, доручаючи проведення НСРД оперативним підрозділам, в першу чергу має керуватися спеціфікою самої процесуальної дії, а не будь-якими іншими обставинами. Дійшовши висновку, що йому недостатньо знань та навичок для проведення відповідної НСРД, слідчий, розуміючи важливість таких дій для всього кримінального провадження, зобов'язаний доручити її проведення оперативним підрозділам.

Список літератури

1. Постанова Верховного Суду від 29.01.2019 р., справа № 466/896/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79601140> (дата звернення: 10.10.2020).
2. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12/print> (дата звернення: 10.10.2020)
3. Кримінальний процес : підручник / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого» ; за ред. В. Я. Тація та ін. Харків : Право, 2013. 824 с.
4. Ларин А. М. Расследование по уголовному делу. Планирование, организация. Москва : Юрид. лит., 1970. 224 с.
5. Соколов О. В. Підготовка оперативного підрозділу до проведення НС(Р)Д: кримінальні процесуальні аспекти. Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару (м. Харків, 20 жовт. 2017 р.). Харків : Право, 2017. Вип. 9. С. 130–134.
6. Колесник В. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: кримінально-процесуальні та криміналістичні аспекти підготовки і проведення : наук.-практ. посіб. Київ: Прецедент, 2014. 135 с.
7. Соколов О.В. Виконання оперативними підрозділами доручень слідчого, прокурора про проведення негласних слідчих (розшукових) дій: дис. ... канд. юри. наук. Харків, 2019. 240 с.

№46, 2020
Slovak international scientific journal

VOL.2

The journal has a certificate of registration at the International Centre in Paris – ISSN 5782-5319.

The frequency of publication – 12 times per year.

Reception of articles in the journal – on the daily basis.

The output of journal is monthly scheduled.

Languages: all articles are published in the language of writing by the author.

The format of the journal is A4, coated paper, matte laminated cover.

Articles published in the journal have the status of international publication.

The Editorial Board of the journal:

Editor in chief – Boleslav Motko, Comenius University in Bratislava, Faculty of Management

The secretary of the journal – Milica Kovacova, The Pan-European University, Faculty of Informatics

- Lucia Janicka – Slovak University of Technology in Bratislava
- Stanislav Čerňák – The Plant Production Research Center Piešťany
- Miroslav Výtisk – Slovak University of Agriculture Nitra
- Dušan Igaz – Slovak University of Agriculture
- Terézia Mészárossová – Matej Bel University
- Peter Masaryk – University of Rzeszów
- Filip Kocisov – Institute of Political Science
- Andrej Bujalski – Technical University of Košice
- Jaroslav Kovac – University of SS. Cyril and Methodius in Trnava
- Paweł Miklo – Technical University Bratislava
- Jozef Molnár – The Slovak University of Technology in Bratislava
- Tomajko Milaslavski – Slovak University of Agriculture
- Natália Jurková – Univerzita Komenského v Bratislave
- Jan Adamczyk – Institute of state and law AS CR
- Boris Belier – Univerzita Komenského v Bratislave
- Stefan Fišan – Comenius University
- Terézia Majercakova – Central European University

1000 copies

Slovak international scientific journal

Partizanska, 1248/2

Bratislava, Slovakia 811 03

email: info@sis-journal.com

site: <http://sis-journal.com>